

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ZEKÂ TÜRLERİNE GÖRE FUTBOLDA
FANATİZM ALGILARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CANSU KAYGUSUZ

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. MUSTAFA DENİZ DİNDAR

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ANABİLİM DALI

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ZEKÂ TÜRLERİNE GÖRE FUTBOLDA
FANATİZM ALGILARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CANSU KAYGUSUZ

Tez Danışmanı

DOÇ. DR. MUSTAFA DENİZ DİNDAR

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Cansu KAYGUSUZ tarafından Doç. Dr. Mustafa Deniz DİNDAR yönetiminde hazırlanan ve **01/07/2022** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Üniversite Öğrencilerinin Zekâ Türlerine Göre Futbolda Fanatizm Algılarının İncelenmesi**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Mustafa Deniz DİNDAR

.....

(Danışman)

Prof. Dr. İlhan TOKSÖZ

.....

Doç. Dr. Murat ASLAN

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 01/07/2022

.....
Doç. Dr. Yener PAZARCIK
Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Cansu KAYGUSUZ

09/06/2022

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, tüm süreç boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen, tecrübeleri, kendi bilgi ve birikimiyle bana yol gösteren tez danıŐmanım ve saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mustafa Deniz DİNDAR'a, çalıŐmamı yürütürken kıymetli düşüncelerini benimle paylaŐıp katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Hürmüz KOÇ, Prof. Dr. İlhan TOKSÖZ, Doç. Dr. Cevdet CENGİZ, Doç. Dr. Murat ASLAN, Doç. Dr. Gökmen ÖZEN, Doç. Dr. zdemir ATAR ve Doç. Dr. Fuat ERDUĞAN'a sonsuz teşekkür ederim.

Hayatımın her evresinde bana sonsuz güvenen, maddi manevi hiçbir desteği esirgemeyen, tercihlerime değer veren annem Hülya KAYGUSUZ ve babam Hakan KAYGUSUZ'a, her zaman varlığını arkamda hissettiğim canım abim Doğancan KAYGUSUZ'a, tüm zorluklarda yanımda olan, hayatımı kolaylaŐtıran kuzenlerim Hilal KAYGUSUZ, Hazal KOÇ ve teyzem Merve ERBK'e, bu zor süreçte ilgisini ve desteğini hissettiren sevgili arkadaŐım Uzm. Psk. Berrak AKINGL'e, değerli düŐünceleriyle tezime katkı sunan Alperen ŐANAL'a ve baŐaracađıma inanan bütün arkadaŐlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Cansu KAYGUSUZ

anakkale, Haziran 2022

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ZEKÂ TÜRLERİNE GÖRE FUTBOLDA FANATİZM ALGILARININ İNCELENMESİ

Cansu KAYGUSUZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mustafa Deniz DİNDAR

09/06/2022, 90

Bu araştırmanın amacı; üniversite öğrencilerinin zekâ türlerine göre futbolda fanatizm algılarının incelenmesidir. Araştırmaya Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde lisans eğitimi görmekte olan 272 kadın, 240 erkek, toplam 512 gönüllü öğrenci katılmıştır. Araştırma modeli olarak betimsel araştırma metotlarından olan tarama modeli kullanılmıştır. Bu doğrultuda nicel araştırma yöntemine bağlı olarak anket çalışması uygulanmıştır. Çalışmada, öğrencilerin zekâ alanlarını tespit edebilmek için Babacan ve Dilci (2012) tarafından Türkçe'ye uyarlanan, 27 maddelik dokuz zekâ alanını kapsayan Çoklu Zekâ Ölçeği kullanılmıştır. Fanatizm algılarını tespit edebilmek için; Taşmektepligil ve ark. (2014) tarafından geliştirilen ve 13 maddeden oluşan, Futbol Taraftarı Fanatik Olma Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 24,0 paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği ile bedensel zekâ ve kişilerarası zekâ arasında pozitif yönlü, varoluşçu zekâ, içsel zekâ, müziksel zekâ, doğacı zekâ ve sözel zekâ arasında ise negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir ($p<0,05$). Bireylerin cinsiyete göre çoklu zekâ alt faktörleri karşılaştırıldığında bedensel zekâ ve kişilerarası zekâ faktörlerinde erkek öğrencilerin daha iyi oldukları, doğacı zekâ alt faktöründe ise kadın öğrencilerin daha iyi oldukları tespit edilmiştir ($p<0,05$). Erkek öğrencilerin kadınlara göre futbol taraftarı fanatiklik ölçeğinde daha iyi bir ortalamaya sahip oldukları tespit edilmiştir ($p<0,05$). Genel toplama bakıldığında her iki cinsiyet grubunun da futbolsever oldukları

ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim görmekte oldukları alanlara göre çoklu zekâ ölçeği arasında, varoluşçu zekâ, müziksel zekâ, doğacı zekâ, sözel zekâ ve görsel zekâ alt faktörlerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bireylerin alanlarına göre futbol taraftarları fanatiklik ölçeği arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p>0,05$).

Sonuç olarak fanatizmin belli bir alanda sınırlı kalmadığı; doktordan sporcuya, edebiyatçılardan mimarlara kadar tüm farklı meslek gruplarında ortaya çıkabileceği görülmüştür. Bedensel zekâ ve kişilerarası zekâ türünün fanatizm ile ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgularda içsel zekâ seviyesi arttıkça fanatizmin azaldığı görülmüş olup buna bağlı olarak taraftar gruplarının bu zekâ alanını geliştirici etkinlikler yaparak fanatizmin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları azaltabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Taraftar, Fanatizm, Zekâ türleri, Çoklu zekâ

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE PERCEPTIONS OF FANATICISM IN FOOTBALL ACCORDING TO THE INTELLIGENCE TYPES OF UNIVERSITY STUDENTS

Cansu KAYGUSUZ

Canakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Physical Education and Sports Department

Advisor: Assoc. Prof. Mustafa Deniz DİNDAR

09/06/2022, 90

The purpose of this research is to examine the perception of football fanaticism according to the intelligence types of university students. A total of 512 volunteer studying at Çanakkale Onsekiz Mart University participated in this. Of all these volunteer students, 272 were women and 240 were men. The scanning model, which is one of the descriptive research methods was used as a research model. In this direction, a questionnaire was applied depending on quantitative research method. In the study, the Multiple Intelligence Scale, which includes nine intelligence areas with 27 items and adapted into Turkish by Babacan and Dilci (2012), was used to determine intelligence areas of the students. In order to detect the perceptions of fanaticism; the Football Supporter Fanatic Scale which consists of 13 items and developed Taşmektepligil and his friends was used (2014). The data obtained were evaluated by using the SPSS 24,0 package program. In the research, it was found that there was a positive relationship between football supporter fanaticism scale and bodily-kinesthetics, interpersonal intelligence and a negative relationship between existential intelligence, intrapersonal intelligence, musical intelligence, naturalistic intelligence and verbal intelligence ($p < 0,05$). When the multiple intelligence sub-factors of the individuals were compared according to gender, it was found that male students were better in physical intelligence and interpersonal intelligence factors, while female students better in naturalistic intelligence sub-factor ($p < 0,05$). It was determined that male students had a better mean score on the football fanaticism scale than female students ($p < 0,05$). In general, it was

revealed that both gender groups were football fans. Significant differences were found in the sub-factors of existential intelligence, naturalistic intelligence, verbal intelligence and visual intelligence among the multiple intelligence scale according to the fields of the individuals participating in the research ($p < 0,05$). According to the fields of the individuals, there was no significant relationship between the football fans fanaticism scale ($p > 0,05$).

As a result, fanaticism is not confined to a particular field. It has been seen that it can occur in all different occupational groups, from doctors to athletes, from writers to architects. It has been concluded that bodily intelligence and interpersonal intelligence type are associated with fanaticism. According to the findings of current study, it was observed that as the level of intrapersonal intelligence increased, fanaticism decreased. Therefore, it is a thought that fan groups can reduce the negative consequences of fanaticism by doing activities that improve this intelligence field.

Key Words: Football, Fans, Fanaticism, Intelligence types, Multiple intelligence

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY SAYFASI	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırma Soruları ve Hipotez	3
1.4.1. Araştırma Soruları	3
1.4.2. Hipotez	3
1.5. Sınırlılıklar	4
1.6. Varsayımlar	4

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE/ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Zekâ nedir?	5
2.2. Zekâyı Etkileyen Etkenler	6
2.2.1. Biyolojik Nitelik.....	7
2.2.2. Kişisel Hayat Hikâyesi	7
2.2.3. Tarihsel ve Kültürel Özgeçmiş.....	7

2.2.4. Kristalleştirici ve Felce Uğraticı Deneyimler.....	8
2.3. Çoklu Zekâ Kuramının Ortaya Çıkışı.....	8
2.3.1. Çoklu Zekânın Temel İlkeleri	11
2.3.2. Çoklu Zekâ Alanlarının Belirlenmesi	13
2.4. Zekâ Türleri	13
2.4.1. Sözel Zekâ	14
2.4.2. Mantıksal Zekâ	15
2.4.3. Görsel Zekâ	16
2.4.4. Bedensel Zekâ	17
2.4.5. Müzikal Zekâ.....	17
2.4.6. İçsel Zekâ	18
2.4.7. Kişilerarası Zekâ	19
2.4.8. Doğacı Zekâ	21
2.4.9. Varoluşçu Zekâ	22
2.5. Zekâ Türleri ile İlgili Yapılan Çalışmalar	22
2.6. Futbol.....	28
2.6.1. Futbolun Doğuşu	29
2.6.2. Türkiye’de Futbolun Gelişimi	31
2.6.3. Futbol ve Taraftar.....	32
2.6.4. Taraftar Türleri.....	35
2.6.5. Futbolda Fanatizm.....	36
2.6.6. Holiganizm.....	38
2.7. Fanatizm ile İlgili Yapılan Çalışmalar	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ/MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli.....	46
3.2. Çalışma Grubu.....	46
3.3. Veri Toplama Araçları.....	47
3.4. Verilerin Analizi	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1 Sosyo-Demografik Bulgular.....	49
4.2 Çoklu Zekâ Ölçeğine Ait Bulgular.....	54
4.3 Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğine Ait Bulgular.....	58

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma.....	64
5.2. Sonuç.....	68
5.3. Öneriler.....	71
KAYNAKÇA.....	73
EKLER.....	i
EK-1 SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER.....	i
EK-2 FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ.....	iv
EK-3 ÇOKLU ZEKÂ ÖLÇEĞİ.....	vi
EK-4 ETİK KURUL KARAR FORMU.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
EK-5 ÖLÇEK İZİN RAPORU.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

SİMGELER VE KISALTMALAR

ÇZÖ	Çoklu Zekâ Ölçeği
d	Hata payı
FTFÖ	Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği
n	Örneklem büyüklüğü
N	Evren büyüklüğü
p	İncelenen olayın gerçekleşme olasılığı
t	Belirli bir anlamlılık düzeyinde t tablosuna göre bulunan teorik değer
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
q	İncelenen olayın gerçekleşmeme olasılığı

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Araştırmaya Katılan Bireylerin Cinsiyetlere Göre Dağılımları.	49
Tablo 2	Araştırmaya Katılan Bireylerin Yaşlarına Göre Dağılımları.	49
Tablo 3	Araştırmaya Katılan Bireylerin Fakültelerine Göre Dağılımı.	50
Tablo 4	Araştırmaya Katılan Bireylerin Alanlarına Göre Dağılımı.	51
Tablo 5	Araştırmaya Katılan Bireylerin Sınıflarına Göre Dağılımı.	52
Tablo 6	Araştırmaya Katılan Bireylerin Yaşadıkları Yere Göre Dağılımı.	52
Tablo 7	Araştırmaya Katılan Bireylerin Ailelerinin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı.	53
Tablo 8	Araştırmaya Katılan Bireylerin Çalışma Durumu ve Gelir Düzeylerine Göre Dağılımı	53
Tablo 9	Araştırmaya Katılan Bireylerin Cinsiyete Göre Çoklu Zekâ Ölçeği Alt Faktörlerinin Karşılaştırılması.	54
Tablo 10	Araştırmaya Katılan Bireylerin Alanlarına Göre Çoklu Zekâ Ölçeği Alt Faktörlerinin Karşılaştırılması.	55
Tablo 11	Araştırmaya Katılan Bireylerin Cinsiyete Göre Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğinin Karşılaştırılması	58
Tablo 12	Araştırmaya Katılan Bireylerin Alanlarına Göre Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğinin Karşılaştırılması	59
Tablo 13	Araştırmaya Katılan Bireylerin Çoklu Zekâ Ölçeği ve Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğinin Ortalama ve Standart Sapma Dağılımları	60
Tablo 14	Araştırmaya katılan bireylerin çoklu zekâ ölçeği ve futbol taraftarı fanatiklik ölçeği arasındaki çoklu regresyon analizi	63

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problemin Tanımı

Spor, canlı bir sosyal yapı olarak kendine özgü değerleri, etkileşim simgeleri ve süreçleriyle sosyal kuralları olan bir yapıdır. Sosyal süreçler yoluyla bir bağ oluşturan spor, toplumla kendi geçmişi arasında kuvvetli bir ilişki, bir bağ oluşturur (Fişek 1998). Bu nedenle spor, fanatizmin çok sık görüldüğü bir alandır. Bu alan, kazanma ve rekabet gibi esaslara sahip olması nedeniyle, spor müsabakalarındaki taraftarlar hem karşılaşma sırasında hem de oyun sahası dışında, bu esaslara hareket ederek fanatizmle bağlantılı birtakım davranışlar sergileyebilmektedirler (Ayan, 2006). Futbol takımının bir taraftarı olmak ve o takımın bir parçasını oluşturduğunu düşünmek, bireylerde aidiyet duygusunun tatminine sebep olduğu söylenebilir. Kişi için toplumda kendine ait bir rol ve statüye sahip olabilmek, bir ulusun, siyasi partinin ve ailenin parçası olması ile gerçekleşmektedir. Futbol müsabakaları ve alakalı etkinlikler kişinin kendisini akademik, dini, etnik kurumlar gibi yapıların bir parçası olarak görmesi ve bu sebeple ortaya çıkan aidiyet duygusunu en güçlü şekilde yaşadığı yapılardandır (Eker, 2010). Taraftarı oldukları takım ile duygusal bağ kuran spor fanatiklerinin, bilhassa takım sporlarında daha fazla yakınlık duyarak destekledikleri kulüplere ve oyunculara fazla ölçüde dikkat, maddi destek ve zaman harcadığı söylenebilir (Potter ve Keene, 2012). Fanatik seyircilerin, başarılı gördüğü sporcuların yerine kendilerini koymaları ve destekledikleri takıma karşı olan duygusal bağlılıkları takımla özdeşleşme açısından büyük önem göstermektedir (Real ve Mechikoff, 1992). Araştırma probleminin kaynağı, ilişkinin arandığı zekâ türleri ve fanatizm algısının bir noktada kesişmesidir. Sebebi ise müsabaka içerisinde gelişen olaylara, alınan galibiyet ve mağlubiyete her seyircinin verdiği tepkiler farklılık göstermektedir. Ülkemizde fanatizm algısının yüksek düzeyde olduğu ve fanatik davranışların maddi manevi büyük zararlara yol açtığı görülmektedir. Kişinin taraftar kimliği, sergilediği davranışlara yön verdiği için zekâ türleri ile fanatizm arasında ilişkinin olması ihtimaller arasındadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de futbolda fanatizm algısının olduğu bilinmektedir. Bu araştırma ile Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan öğrencilerin, zekâ türlerini belirlemek, elde edilen veriler ışığında ülkemizdeki futbol fanatizm algısının zekâ türlerinde nasıl anlaşıldığını incelemek, yükseköğrenim gören gençler açısından kapsamlı bir şekilde fanatizm bakış açısını belirlemek ve fanatizmin ortaya çıkardığı olumsuzlukları azaltabilmek için öneriler sunmak amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Gün geçtikçe toplumdaki önemli yerini korumaya devam eden sporun ve özellikle takım sporlarının popülerliğinin belirgin bir şekilde arttığı söylenebilir. Bu popülerlik sayesinde ise spor alanına yapılmakta olan yatırımların artışı sporda var olan gelişme ve ilerlemelere paraleldir (Köse, 2014). Büyük kitlelerin ilgiyle takip ettiği spor branşı haline gelen futbolun bu konuma gelmesi, maçın oynandığı dakikalarda ortaya çıkan reaksiyonlara bağlı olarak kişilere yeni kimlikler kazandırma işlevini elinde bulunduran tek yapı olmasından kaynaklanmaktadır. Eski zamanlardan beri kulüplerin ve oyuncuların elde ettiği gelirler, kulüplerin gerçekleştirdiği şikeler gibi konular nedeniyle futbol hem daha karmaşık hem de geniş bir yapıya sahip olmuştur (Kozanoğlu,1990). Diğer yandan, futbolun günümüzde sadece oyun olmanın yanı sıra yerel, toplumsal, ulusal ve evrensel işlevlere sahip bir gerçeklik olduğu söylenebilir. Futbolun içinde yer aldığı endüstrinin en güçlü ve endüstriyi destekleyen faktörünün fanatik taraftar olduğu da bir gerçektir (Hünerli, 1997). Çok sayıda bireyden meydana gelen bir topluluğun spor müsabakalarını toplu şekilde, tek bir beden olarak izlemeleri, başarının getirdiği sevinci birlikte yaşamaları ve futboldan onlara yansıyan heyecanı paylaşmaları toplumsallaşma konusunda önem arz eder (İnel, 1996). Katılımı gönüllülüğe bağlı olan fanatikliğin bir kent ritüeli olduğu söylenebilir. Aynı dini, etnik ve bölgesel gruplarda bağlanma duygusunun en güçlü hissedildiği yerlerden biri futbol müsabakalarıdır (Eker, 2010). Marcel, bağlılığın bireyin sahip olduğu imkân ve sınırlarını bilmesi, kendini gerçekleştirme, sorumluluklarının farkına varması ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. Kişilerde, olumlu bağlanma özellikleri var ise, kişinin kendisini

gerçekleştirmesi ve geliştirmesine imkân sağlanır. Fakat fanatik özelliklere sahip olan bireylerin takımlarına mantık ve akıl kuralları dışına çıkacak kadar tutku ile bağlanması, savundukları düşünceden başka bir düşünceyi kabul etmemelerine sebebiyet verir (Koç, 2010). Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk, milletin bilimin ışığında, mental açıdan, ahlâki açıdan ve fiziken iyi bir durumda olmalarını istemiş, spor ve sporcuya büyük önem vermiştir. Buna ithafen “Ben sporcunun zeki, çevik ve ahlâklısını severim” sözüyle sporun sadece yetenek ve galibiyetten oluşmadığı vurgulamıştır. Bireyin sahip olduğu zekâ türüne göre ilgi alanları, tepkileri ve bağlılık seviyeleri değişiklik gösterdiği için bu araştırma, üniversitede lisans eğitimi alan farklı zekâ türüne sahip bireylerin futbol fanatizm algılarını tespit etmek ve bu algıların futbol fanatizminin oluşturduğu olumsuzlukları gidermekte bir araç olarak kullanılmasını sağlamak adına önem taşımaktadır.

1.4. Araştırma Soruları ve Hipotez

1.4.1. Araştırma Soruları

1. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin cinsiyete göre çoklu zekâ ölçeği alt faktörleri arasında ilişki var mıdır?
2. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin Alanlarına Göre Çoklu Zekâ Ölçeği Alt Faktörleri arasında ilişki var mıdır?
3. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin cinsiyete göre futbol taraftarı fanatiklik ölçeği arasında ilişki var mıdır?
4. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin alanlarına göre futbol taraftarı fanatiklik ölçeği arasında ilişki var mıdır?
5. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin çoklu zekâ ölçeği ve futbol taraftarı fanatiklik ölçeği arasında ilişki var mıdır?
6. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerin çoklu zekâ ölçeği alt faktörleri ile futbol taraftarı fanatiklik ölçeği yordanabilir mi?

1.4.2. Hipotez

Araştırmanın yöneldiği sorulara bağlı kalarak sunduğu altı temel hipotezi bulunmaktadır:

1. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin cinsiyete göre çoklu zekâ ölçeği alt faktörleri arasında ilişki vardır.
2. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin Alanlarına Göre Çoklu Zekâ Ölçeği Alt Faktörleri arasında ilişki vardır.
3. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin cinsiyete göre futbol taraftarı fanatizm ölçeği arasında ilişki vardır.
4. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin alanlarına göre futbol taraftarı fanatizm ölçeği arasında ilişki vardır.
5. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin çoklu zekâ ölçeği ve futbol taraftarı fanatizm ölçeği arasında ilişki vardır.
6. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin çoklu zekâ ölçeği alt faktörleri ile futbol taraftarı fanatizm ölçeği yordayabilir.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmanın örneklemini 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırmanın verileri pandemi sürecinde gönüllü katılımcılardan online olarak toplandığı için bölümler arası öğrenci sayıları homojen olarak dağılım göstermemiştir.

1.6. Varsayımlar

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde lisans öğrenimi gören öğrencilerin kendilerine uygulanan Çoklu Zekâ Ölçeği (ÇZÖ) ve Futbol Taraftarı Fanatizm Ölçeğini (FTFÖ) doğru ve gönüllü olarak doldurdukları varsayılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE/ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Zekâ nedir?

Zekâ, zihinsel problem çözme yetenekleri olarak tanımlanır. Algılamayı, analiz etmeyi, akıl yürütmeyi, öğrenmeyi, eleştirel düşünmeyi içeren zihinsel bir yetenektir (Colom vd., 2010). Beynin algılayabilme ve daha önceden öğrendiği bilgilerden faydalanabilme, kullanması gerektiği yerlere uygun forma çevirmesi ve ortaya çıkan sorunlara etkili çözümler üretebilme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Her zaman diliminde farklı değerler ile zekânın tanımı yapılmıştır. Her yerde bilinen klasik zekâ algısının, bireylerin zihinlerini kullanma kapasitesini düşüren, tek yönlü ve sahip olduğumuz sonsuz bilimsel potansiyeli sınırlandıran bir nitelik olduğunu söylemek mümkündür (Gürel ve Tat, 2010). Zekâ, bilgiyi eski bilgilerle ilişkilendirerek öğrenme, kaydetme, hatırlama, yeniden yorumlama, araştırma, akıl yürütme gibi beynin görevlerini yerine getirir (Kulaksızoğlu, 2005). Bahsedilen zihinsel yetenekler farklı beceri faktörlerinde de benzer şekilde gözlemlenebilir. Yapılan çalışmalar çevresel koşulların zekâyı bir oranda etkilediğini gösterse de çevresel etmenlerden ayrı olduğu da iddia edilmektedir (Baymur, 1984).

Gardner, zekâyı bireyin çeşitli alanlarda ürün çıkarabilme yeteneği, günlük yaşantıda ortaya çıkan sorunlara işe yarar çözümler üretebilme becerisi ve bununla birlikte karşılaşılan yeni problemleri araştırıp gerekli yanıtı verebilme, keşfedebilme kapasitesi olarak tanımlamıştır (Gardner, 1983). Öte yandan psikolog William Lois Stern de zekâyı, hayatın birçok alanında alınan mesuliyetler ile istekleri mental olarak uygun şekilde karşılayabilme, ne istediğini bilip yeni değişikliklere yoğunlaşabilme yeteneği olarak aktarmıştır (Konrad ve Hendl, 2000).

Mayer ve Salovey, zekânın tüm durumlarda simgeleri işleyebilme, idrak etme ve anlayabilme yeteneği ile doğrudan ilişkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca nesnelere

birbirine olan benzer özelliklerinin ve değişikliklerinin farkında olabilme, farklı bileşenlerin etkileşimlerini çözümlene becerisi olarak tanımlamışlardır (Mayer, 2001).

Zekâ kavramının açıklanması hakkında birçok araştırmacı kendilerine göre tanımlamalar yapmıştır. Buna göre; psikologlara göre yargılama aracılığıyla sonuca varma yeteneği, eğitim bilimcileri açısından öğrenme yeteneği, bilgisayar bilimcilerine göre elde olan bilgiyi kullanabilme becerisi, biyologlara göre ise yaşadığımız evrene uyum sağlama becerisi olarak açıklamışlardır (Özgüven, 1998; Yıldırım, 2003).

Piaget zekâyı kişinin yaşadığı ortama adapte olabilme becerisi olarak tanımlamıştır. Bireyin ne kadar zeki olduğunu, içinde barındığı bilhassa fiziksel ortama ne derece çabuk ve fazla adapte olabilmesiyle ilgili olduğunu söylemiştir (Bacanlı, 2003).

Storrdart'ın tanımladığı zekâ, kişinin karışık, güç, toplumsal değere ve ilkel niteliklere sahip, ekonomik amaçlar ile örtüşen, mental hareketleri gerçekleştirebilme ve bu oluşan şartlarda kişinin enerjisini tutumları ile bağdaştırma ve heyecan ile başa çıkabilme becerisi olarak açıklamıştır (Özgüven, 1998).

Şu ana kadar zekâyı açıklamak için yapılan tanımlamalarda ortak bir sonuca ulaşılamasa da üç noktada hem fikir olunmuştur. Bu ortak noktalar; zihinsel temsili içeren üst seviye becerileri, öğrenebilme becerileri ile birlikte ortama adapte olma becerilerini içermektedir (Demirel vd., 2006).

2.2. Zekâyı Etkileyen Etkenler

Bir kişinin veya kitlenin zekâ gücü veya becerisinin çeşitli etkilerle değişme derecesi kişisel gelişim kapsamındaki ana duyguyu yansıtmaktadır. Zekâyaya ait yeteneklerin ne olduğunu açıklamak gerekirse, bireyin sonu olmayan, her türlü amaca uygun, bilgi işlem sistemleri olan genel güçleri barındırmasıdır (Gardner, 1983).

Kişiye özgü var olan zekânın gelişimi de birbirlerine göre değişiklikler sunmaktadır. Armstrong'a göre, tarihsel ve kültürel özgeçmiş biyolojik nitelik, kişisel hayat hikâyesi, biyolojik nitelik, kristalleştirici veya felce uğratici tecrübe olarak dört başlığa ayırdığı etmenlerin aralarındaki etkileşimle ilgili olarak bireyin belirli bir zekâ alanında gelişip ilerleyebilmesiyle doğrudan etkili olduğunu savunmuştur (Saban, 2005).

2.2.1. Biyolojik Nitelik

Kişinin doğum öncesi, sonrası ya da doğum esnasında ortaya çıkan durumlar, annenin doğum öncesi sahip olduğu kötü alışkanlıklar, çocuğun beyinde onarılamaz hasara ve yıkıma sebep olarak kalıtımsal ve genetik açıdan ileri zamanlarda hayatını büyük ölçüde etkileyecektir. Bu nedenle, böyle durumlara maruz kalan çocukların, entelektüel alanlarındaki gelişim dönemlerinin başlangıcında çeşitli handikaplarla mücadele etmeleri gerekmektedir (Saban, 2005).

2.2.2. Kişisel Hayat Hikâyesi

Aileler, arkadaşlar, eğitimciler ve toplumun geri kalanıyla olan tüm iletişim, deneyim ve temaslar kişinin zekâ alanlarının gelişimine iyi ve kötü olarak yön verebilir. Örneğin bir çocuk köyde veya kırsal alanda büyümüş ise bu kişi şehir merkezi ve sanayi alanında büyümüş bir çocuğa göre doğacı zekâ alanını geliştirmek için daha fazla imkâna sahiptir (Saban, 2005).

2.2.3. Tarihsel ve Kültürel Özgeçmiş

İnsanın dünyaya geldiği konumdaki, yetiştiği ve parçası olduğu toplumun tarih süresince başından geçen, kültürel ve doğal olaylar karakterine ve zekâsına etki etmektedir. Örneğin, bir öğrenci gelenekçi ders programı dışında kalan aktivitelere olumlu bakılmayan ve ekonomik açıdan destek verilmeyen bir eğitim sistemi içerisinde öğrenim görürken,

tiyatro gibi etkinliklere ilgisi varsa aynı durumdaki kişilere oranla bedensel ve sosyal zekâsının daha baskın olduğunu söyleyebiliriz (Saban, 2005).

2.2.4. Kristalleştirici ve Felce Uğratici Deneyimler

Kişinin genellikle çocukluk çağlarında olmakla birlikte yaşantısının her döneminde karşılaşılabileceği, var olan potansiyelinin ve kabiliyetlerinin gelişiminde kırılma noktası olabilecek olayları içerir. Günümüzde dahi olarak anılan insanların biyografilerine baktığımızda mutlaka hayatlarına dokunan basit bir tecrübe, olay, kırılma noktası becerilerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Örneğin; babasının beş yaşına geldiğinde Einstein'a aldığı manyetik özelliğe sahip pusula kendi yetenek ve ilgisini keşfetmesini sağlamıştır (Vural 2005).

Felce uğratici deneyimler, kristalleştirici deneyimlerin tersi olarak, zekâ türlerini desteklemek ve ortaya çıkmasına katkı sağlamak yerine suçlu hissetme, kendini yetersiz görme, sinirlenme, korku gibi olumlu olmayan ve var olan potansiyeli köreltmekle birlikte tamamen yok olmasına da sebebiyet verebilen tecrübe veya duygular ile çevrilidir. Örneğin; öğrenci ilgi duyduğu bir konu hakkında sınıfta herkesin karşısında yaptığı paylaşımında, öğretmeninden dalga geçici veya değersiz hisseden bir tavır ile karşılaştığında büyük ihtimal ile öğrencinin sahip olduğu zekâ türünün gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir (Vural 2005).

2.3. Çoklu Zekâ Kuramının Ortaya Çıkışı

Zekâ ile ilgili çalışmaların fazla olmadığı yıllarda, çok başarılı birçok insan okulda başarısız olarak gösteriliyordu. Bilim adamları, yazarlar, müzisyenler, spor insanları, sanatçılar, dini ve siyasi liderler bir zamanlar zekâyı neyin oluşturduğundan habersiz çok dar bir tanımına göre değerlendirdiler (Xu, 2020). 20. yüzyılda eğitim ile ilgili yapılan araştırmalar arttığından dolayı en önemli araştırma konularının temeli olan zekâ ve beraberinde gelen öğretim yöntemleri üzerine ağırlık verilmiştir. Mevcut eğitim

modellerinin yanısıra bireylerin ihtiyaç ve ilgi duydukları alanlara göre yeni öğretim teknikleri ve eğitim modellerinin oluşması, yapılan araştırmalar sonucunda zekânın tanımlanmaya başlanması, gereksinimlerinin anlaşılmasına başlamaması ile oluşmaya başlamıştır (Zabun, 2006). Eski nesillerde eğitimciler çocukların bilmediklerinden ziyade bildikleri ile uğraşmışlardır. Fakat sınıflarda ve günlük hayatta neredeyse her bireyin farklı özelliği keşfedilmeye çalışılmıştır (Stefakanis, 2002). Daha kaliteli ve nitelikli bir eğitim sunabilmek için öğrencilerin baskın ve daha az olduğu düşünülen zekâ alanlarının tespit edilebilmesi çok önemlidir. Bu yüzden öğretmenlerin her bireyin farklılıklarını bilip, zekâ türlerini destekleyici ve geliştirici etkinlikler sunması gerekmektedir (Brualdi, 1998). Gardner, öğretmenlerin tüm öğrencilere ulaşmak için farklı metodolojiler, araştırmalar ve aktiviteler kullandıkları ve sadece dilsel ve mantıksal zekâda başarılı olanlara odaklanmak için değil, daha geniş bir eğitim vizyonu ile daha iyi eğitim verebileceklerini öne sürmüştür (Ibnian ve Hadban, 2013; Rohaniyah, 2017). Öğretmenler öğretim ve öğrenme sürecinde öğrenci merkezli bir yaklaşım benimsemeli, dinamik ve geleneksel olmayan bir öğretim yöntemi kullanmalıdır. Böylece öğrenciler kapasitelerinin ve yeteneklerinin en iyisini ortaya koyabileceklerdir (Zhang, 2017). Çoklu Zekâ Kuramı kişilerde keşfedilmeyi bekleyen alanları ve birbirlerinden ayıran özellikleri anlamaya çalışıp desteklediği için önemli bir hal almıştır. Bu kuram ile beraber çoklu zekâ modeliyle eğitim gören öğrencilerin derslere karşı motivasyon düzeylerinde ve güdülenmelerinde artış olduğu, öğretmenleri tarafından kişilik özellikleri ve istekleri daha iyi bilindiği için becerilerini geliştirmekte, var olan klasik eğitimle karşılaştırıldığında çok daha başarılı oldukları söylenebilir (Goodnough, 2001; Willis, 2001). Cerruti, çoklu zekâ teorisinin, geçmiş nesil öğretmenleri motive eden ve bilişsel sinirbilimcilere sıkı bir eğitim, nörobilim araştırması yapacak bir çerçeve sağlayabilecek bir zihin anlayışı olduğunu öne sürmüştür. Ancak öğretmenlerin çoğu, birden fazla zekânın, bireysel bir çocuğun zihninin nasıl öğrendiğine dair bir yorum ya da bilişsel süreçlerin gerçekte nasıl işlediğine dair bir açıklama sunmadığını fark etmemişlerdir (Cerruti, 2013).

1904 senesinde Fransa'da o dönemin milli eğitim bakanı, okullardaki ilköğretim seviyesindeki başarısız olma ihtimalleri olan ve öğrenmede zorluk çeken öğrencileri tespit edebilmek için Binet ve çalışma arkadaşlarından bu amaca uygun bir ölçüm aracı üretmelerini istemiştir. (Armstrong, 2000). Bu sebeple yapılan araştırmalar neticesinde ilk

defa zekâ testleri gündeme gelmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Gelinen noktada insan zekâsı nesnel olarak belirlenebileceği ve zekânın boyutunun IQ puanı ile hesaplanabileceği teorisi günümüz bilim insanlarınca da onaylanmaktadır (Saban 2005).

Zekâyı yaşantı süresince ortaya çıkan sorunlara uygun, işlevsel çözümler bulma, bireyin değer görece ürün ve fikirler sunabilmesi olarak tanımlayan Howard Gardner, 1983 senesinde “Frames of Mind” ismiyle yayımladığı kitabında çoklu zekâ kuramı hakkında, yaşamış diğer bilim insanları ve kuramcılar gibi zekânın tek bir boyuta indirgenemeyeceğini ve farklı açılardan değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Gardner, 1993). Zekâ, yaşamda büyük değeri olan çeşitli yeteneklerin bir karışımıdır. Çoklu zekâ teorisi, bireylerin farklı bilişsel potansiyellere sahip olduğu insan zihnine çoğulcu bir bakış açısı getirir. Bunun için bireylerin sahip olduğu zekâyı dayalı olarak öğrenme motivasyonlarını geliştirmek için çeşitli çabalar gerekir (Perez ve Ruz, 2014). Böylece birden fazla zekâyı kabul etmek ve bunları öğretme ve öğrenme yöntemlerini organize etmek için bir araç olarak kullanmak, öğrencilerin öğrenme yeteneklerini geliştirmek için “tek tip” öğretmen zihniyetinden kaçınmaya yardımcı olabilir (Jones, 2017; Spirovska, 2013).

Çoklu zekânın en başında kültür ile birlikte biyolojik etmenlerin bulunduğunu iddia eden Gardner, yaptığı çalışmalar sonucu öğrenme yeteneğinin hücrelerin birbirleriyle olan sinaptik farklılaşma ile ortaya çıktığı belirtmiştir. Üzerinde fazla durulan, çaba gösterilen zekâ alanları diğerlerine göre her açıdan daha çok gelişmektedir. Sebebi ise önem gösterilen alanların ve davranışların istek seviyesini artırarak gelişmeye teşvik etmesidir. Her toplumun değer verdiği zekâ türleri farklılık gösterdiği gibi bu alanların gelişmelerinde de etkileri olduğu söylenebilir. (Demirel, 2007). Gardner'ın çoklu zekâ teorisi, “her bireyin zekâ türlerinin hepsine sahip olduğu, ancak farklı derecelerde olduğu ve bu zekaların her birinin eğitim yoluyla beslenip geliştirilebileceği” inancını desteklemektedir (Mokhtar vd., 2008). Bu sebeple, Çoklu Zekâ Kuramı'nın yaratıcı biçimde kullanılıp, bireysel farklılıklara göre programlar hazırlanmasını vurgular (Büyükalın, 2003).

Gardner, araştırması sayesinde zekânın sabit ya da statik olmadığını fark etti. Böylece insanlar, öğrenme tarzlarını onun çoklu zekâ kategorilerinden birden fazlasında keşfedebilir

(Morgan, 1996). Çoklu zekâ kuramı insan zihnini derinlemesine incelememize olanak sağlayan bir teoridir ve beynin farklı kısımlarının kendine özgü olan işlevlerinin açıklanmasına yardımcı olur. Başka bir ifadeyle zekânın bir ürüne verdiği reaksiyon ve bu ürüne nitelik kazandırarak beyinde nasıl anlamlandırıldığını açıklar. Bu sebeple çoklu zekâ kuramı çerçevesinde bakıldığında zekâyı birçok farklı çeşidi olan yetenek ve kapasite olarak tanımlanabilir (Saban, 2005).

Howard Gardner'ın çoklu zekâ teorisi ile göstermek istediği şey, aynı içeriğin farklı yöntemler kullanarak öğretiler olabilir olduğudur. Bir öğrencinin öğrenme çabası bir şarkıya dönüşebilir. Öğrencinin oturma hazırlık çabası tiyatro oyununa dönüşebilir. Bir spor dersi, öğrenciler tarafından yapılacak kısa bir video klip olan bir fragmanın konusu olabilir. Hayatta kalma tekniklerini öğrenmek öğrenciler tarafından yapılacak bir broşüre dönüştürülebilir; bazı insanları hareketsiz yaşam tarzından vazgeçmeye ikna etmek veya sporda adil oyunu teşvik etmek, fiziksel aktivite uygulamasının yaşam kalitesini en iyi şekilde etkilediği mesajını vermek isteyen öğrenciler tarafından yapılacak ahlaki öyküler veya kısa video klipler, fragmanlar gibi ilginç konular olabilir (Şuruba-Rusen vd., 2021).

2.3.1. Çoklu Zekânın Temel İlkeleri

Gardner, Çoklu Zekâ Teorisine yönelik nitelikleri ve bilime dayalı delillerini aktarırken çoğunlukla nöropsikolojiye ve bu alanda yapılan çalışmalara yer vermiştir. Büyük bir kitle tarafından kabul edilip onaylanmasının sebeplerinden biri de budur. Beyin hakkında yapılan çalışmalar sonucu her zekâ türünün beynin içerisinde konumlandığı noktalar farklıdır ve ayrıştırılabilir şekildedir (Selçuk vd., 2004).

Bu kuramın ilkeleri şunlardır:

- Bireyler tek bir zekâ türü değil çeşitli zekâ alanlarına sahiptir.
- Tüm bireyler daha çok kullandığı zekâ türleri ile bağlantılıdır.
- Herkes bireysel zekâ profiline sahiptir.
- Zekâlar birbirinden ayrı bir gelişim evresi geçirirler.

- Tüm zekâ çeşitleri devimseldir.
- Kişilerin sahip olduğu zekâ türlerini açıklamak ve geliştirmek mümkündür.
- Kişi kendi sahip olduğu zekâyı keşfedip daha çok geliştirebilir.
- Zekâlar birbirleri ile kıyaslanmayıp sadece kendi arasında ölçülmelidir.
- Tüm zekâ türünün odak, problem çözme, bellek ve idrak işleyişinde değişik yöntemleri vardır.
- Birden fazla zekâ aynı anda kullanılabilir.
- Zekânın gelişiminde yaşadığı toplum, genetik, dini inançlar, bireyin altyapısı gibi etmenler önemli rol oynar.
- Tüm zekâ çeşitleri, değişik ve hususi etmenler olarak kişinin kendini gerçekleştirmesi sağlarlar.
- İnsanlar üzerinde yapılan ve gelişimi araştıran bilimsel çalışmalarda çoklu zekâ alanlarının varlığı kabul görmektedir.
- Çalışmalar arttıkça en son bilinen zekâ alanlarından farklı türler de keşfedilebilir.
- Tüm evrende sadece tek bir zekâ alanını kapsayan eylem yoktur.
- Yapılan en küçük aktivitede bile birden fazla zekâ türü kullanılır.
- İnsanlar canlı zekânın özel bir bileşimidir.
- Toplumsal ve kişisel olarak zekânın gelişiminde farklılıklar gözlemlenir.
- Çoklu zekânın ne olduğu açıklanabilir ve özdeşleşir.
- Katkısız zekâyâ çok nadir rastlanır.
- Bütün zekâ türleri etraftan ve yaştan etkilenmeden, bireyin potansiyelini ve özelliklerinde artış göstermesinde katkı sağlar.
- Bir zekâ türünü geliştirmek için diğer zekâlardan faydalanılabilir.
- Zekâ alanları hakkında araştırmalar ve bilinenler çoğaldıkça var olan zekâ kavramları değişim gösterebilir (Viens ve Kallenbach, 2003).

2.3.2. Çoklu Zekâ Alanlarının Belirlenmesi

Her zekânın özel bir varlığı ve gelişim yapısı olmasından dolayı kişinin sahip olduğu zekâ türlerini kesin olarak belirlemek mümkün değildir (Gardner, 1999). Çoklu zekâ kuramı, zekâyı tanımlarken rakamsal karşılığı olduğunu reddettiği için test aralıklarındaki verileri onaylamamaktadır. Bu sebeple gözlem yapma, işaretleme listesi, anekdot kaydı ve dereceleme ölçekleri gibi zekâyı sadece sayısal verilere indirgemeyen test harici yöntemler tavsiye edilmektedir. Bu yöntemlerin hepsinin avantaj sağladığı veya dezavantaj oluşturduğu durumlar mevcut olsa da eğitimcilerin bu yöntemleri fayda sağlayacak şekilde uygulayabilmesi önemlidir. Bu yöntem ve teknikler uygun şekilde kullanıldığı zaman öğrenciyi doğru ve derinliklerine inerek tanımak mümkündür. Bireyi tanımak ise ihtiyacı, isteği olan ve kişilik özelliklerine uygun nitelikli bir programda eğitim almasına olanak sağlayabilir. Kişilerin zekâ türleri ne kadar küçük yaşlarda belirlenebilirse, yol göstermek ve rehberlik etmek daha verimli düzeye gelmektedir (Tuğrul, 2003). Bireyler, içlerindeki baskın zekâ türünü tanırlarsa daha başarılı olacaklardır. Genelde bir zekâ türü baskın olsa da bu bireyde başka bir zekâ türünün olmadığı anlamına gelmez (Behjat, 2012).

2.4. Zekâ Türleri

Çoklu zekâ kuramı öğrencilerin tanınması ve ihtiyaçlarının öğrenilmesi açısından son derece önemlidir. Zekânın sekiz türü bulunması kişi hakkında birçok bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Her birey var olan zekâ alanlarının hepsine farklı derecelerde sahip yaratılırlar ve bu alanlardan birkaçına eğilimleri daha yoğun olabilir (Gardner, 1999).

Son olarak yaptığı araştırmalar ile varoluş konusu kapsamında zekânın dokuzuncu türünün olduğunu öne süren Gardner bu zekâ türüne “varoluşçu zekâ” demiştir. (Demirel vd., 2006).

2.4.1. Sözel Zekâ

Kelimeleri veya dilin gerektirdiği yapıları doğru şekilde kullanma özelliğidir (Armstrong, 2000). Kişinin zekâsını üstün kılan dili ne kadar kullandığıdır ve toplum içerisindeki yerini belirlemede önemli bir etmendir. Shearer (2004), okuma, yazma ve konuşma etkinliklerinde kelimeleri etkili bir şekilde kullanma becerisinin çoğunlukla dilsel zekâyâ sahip kişiler tarafından kullanıldığını belirtmektedir. Kelimeleri kullanma, depolama ve diğer insanları ikna edebilme yeteneği büyük önem taşır (Titrek, 2007). Bazı insanlar dili yalnızca iletişim kurmak için değil, kelimeleri yazılı ve sözlü olarak işleyerek çok daha etkileyici bir biçimde sunarlar buna da “dil zekâsı” denir (Demirel, 2006). Seslerin tınısına, kelimelerin ne anlama geldiğine, dilin özelliklerine merak duyan bireylerin sözel zekâ açısından daha baskın olduğunu söyleyebiliriz. Bu bireyler aynı zamanda şiir, öykü, tartışma gibi konularda, okumada, yazmada ve karşı tarafa aktarmada başarılıdırlar (Tarman, 1999; Saban, 2005).

Okullarda fazla değer gösterilen sözel zekâ aslında bilinenden bilinmeyene öğretim ilkesine destek olarak çocukların yeni öğrendiği bilgileri eski öğrendikleri ile eşleştirmesini sağlamaktadır. Dil zekâsı farklı açılardan dili işleme ve üretme, gelen bilgileri anlayabilme ve etkili kullanabilme becerisini sağlar. İlk başlarda bireyler görerek, duyarak ve hissederek sözcükleri ve sözcük gruplarını oluşturabilirler. Zaman geçtikçe kelime kapasitesi ve dilbilgisi yetenekleri artarak dili daha düzgün bir şekilde kullanmaya başlarlar. (Bellenca, 1997). Konuşma bölümlerinde rol oynama, hikâyeleri yeniden anlatma, metinlerden bilgi çıkarma, kitap, gazete veya oyun bölümleri okuma, beyin fırtınası, münazara, tartışma, kelime oyunları yoluyla kelime dağarcığını zenginleştirme gibi etkinlikler yaparak ve bulmacalar, ezberleme, not alma, özetler ve çeviri alıştırmaları öğrencilerinin dilsel zekâlarını geliştirmelerine yardımcı olabilir (Dung ve Tuan, 2011).

Sözel zekâ, tüm insanların az da olsa sahip olduğu bir zekâ türüdür. Sözel zekâ güçlü olan bireyler iyi birer yazarlardır. Bu kişiler sözcükleri düzgün biçimde seslendirirler ve çok iyi fıkra ve öykü anlatabilirler. Ayrıca tarihleri, okudukları bilgileri ve isimleri akılda tutmakta çok iyidirler. Dinleyerek öğrenmeyi tercih ederler. Etkili dinleme yeteneğine

sahiptirler. Kitap okumayı çok severler. Diğer kişilerden daha iyi yazarlar (Vural, 2005; Yavuz, 2001). Sözel zekâsı yüksek olan birey, sözcüklerle düşünme becerisi ile yaşadıklarını çözümler. Yazma becerisi sayesinde konuştuğu kişiyle yüz yüze gelmese bile iletişim halinde olmasına olanak bulur. Okuma becerisi ise fikir sahibi olmadığı eşyalar, mekânlar, kelimeler ve zamanlar hakkında bilgi edinmesini sağlar (Campbell, 1994).

2.4.2. Mantıksal Zekâ

Mantıksal zekâ, soyut düşünebilmek ile mevcut probleme çözüm üretebilme, rakamlar ve akıl yürütme arasındaki kompleks olayları idrak edebilme yeteneğidir (Bümen, 2004). Bu zekâ türünün eylemleri arasında farklı kutupları araştırma, mantıksal sebepler bulma, kategorilere ayırma, sıralama, eleştirerek sorgulama, tahmin etme gibi maddeler bulunur (Selçuk vd., 2004).

Mantıksal zekâ öncelikli olarak Jean Piaget tarafından incelenmiştir. Piaget, mantıksal zekâ gelişiminin başlangıcını bir çocuğun etrafındaki eşyalarla etkileşime geçmesi olarak tanımlar. Ona göre somut nesnelere soyut sembollere geçme sürecinde, soyutlamaların kullanılması ve hipotetik ifadelerin etmenlerinin dikkate alınması önem taşır (Arıkan 2003).

Olaylar hakkında tümdengelim ile tümevarım yöntemlerini kullanarak sonuca ulaşmayı sağlayan zekâ türüdür (Saban, 2005). Mantık zekâsı yüksek olan öğrenciler, problemleri mantıksal olarak analiz etme ve araştırma, soyut ilişkileri anlama, sayıları işleme ve ölçme becerisine sahip olma, mantıksal düşünmeyi kullanma ve iyi tartışabilme becerisine sahip olma eğilimindedirler. Bu yeteneklere sahip öğrenciler matematiği kolayca öğrenirler ve bu da öğrenme başarılarını artırır (Ndia vd., 2020). Ayrıca türünde gelişmiş olan insanlar, bilim, nesnelere tanımlamada, birbiri ile ilgili olanları eşleme, matematik, parçalardan bütün oluşturma gibi etkinlikleri severler (Tarman, 1998). Lazear (1993), bu zekânın bilimsel düşünme ile ilgili olduğunu öne sürmektedir. Bu tür zekâda güçlü olan kişiler; bazı profesyonel istatistikçiler, bilim öğretmenleri, ekonomistler, bilgisayar analistleri

ve programcılarını, bilim adamlarını, matematikçileri, muhasebecileri, mantıkçılarını, mühendisleri vb. gibi insanlardır.

2.4.3. Görsel Zekâ

Görsel zekâ biçim, boşluk, renk, çizgi ve şekle karşı duyarlılığı sürdürme yeteneğidir (Christison, 1996). Objelerin dokularını, renklerinin özelliklerini, şekillerini zihinde canlandırarak bu görüntüyü resim gibi somut bir yapıya dönüştürebilme yeteneği ile ilgilidir (Başaran, 2004). Genel olarak bu zekâ tipi yüksek olan insanlar üç boyutlu nesnelere görselleştirebilmekte ve uzayda hareket ediyor gibi hayal edebilmektedirler. Fikirlerini grafiksel olarak resmedebilme ve çizimleri başarı ile yapabilme kabiliyetleri vardır (Chan, 2003).

Harita, tablo ve diyagramları kolaylıkla çözümlerler. Hayal kurmayı severler. Sanat aktivitelerini, görsel sunuları severler. Bir şeyi anlarken kelimelerden ziyade, resimlerden anlarlar. Bu yüzden, tasarım, çizim ve görsellikten zevk alırlar (Kula, 2005). Bu zekâ alanı, “resim aklı” da denilen, zihinde canlandırma ve okuma ile var olan görsel düşünceleri hikayeleştirmeye yarayan bir akıl yöntemidir. Bahçe işleri ile uğraşma, sanatsal galerileri gezme, yap-boz yapma ve sinema gibi aktiviteleri yaparak bu zekâ türü geliştirilebilir (Yelkikalan, 2006). Ayrıca, slayt sunumlarının, video kliplerin ve görsel ipuçlarının kullanılması, görsel zekâlarını geliştirmek için özellikle yararlı olabilir. Film klipleri, resimler ve çizimler, öğrencilerin kendilerinde tasvir edilen durumlar veya karakterler hakkındaki üstü kapalı soruları yanıtlamalarına izin vererek kendini yansıtmayı da teşvik edebilir (Green vd., 2020).

Bu türün en önemli özelliği, yaşamın tüm yönlerine yayılan zihinsel imaj oluşturma becerisidir. Bu şekilde düşünebilme becerisi edinen bir kişi farklı zekâ türlerini de geliştirebilir. Zihinsel görüntüler oluşturabilmek kişilerin akademik hayatlarına da doğrudan dokunmaktadır. Çünkü görsel zekâ alanına sahip olan kişiler ileride neler olabileceğini tahmin edebilir, görsel okuma ve görüntüleri irdeleyerek başarılı olabilirler (Selçuk vd.,

2004). Ressamlık, mimarlık gibi mesleğe sahip olan kişiler zihinlerinde canlandırdıkları görüntüleri geliştirdikleri nesnelere aktarırlar (Bellenca, 1997).

2.4.4. Bedensel Zekâ

Bedensel zekâ; bireyin kendini farklı şekillerde ifade ederken, karşılaştığı sorunlara çözümler ararken, fikirlerini ve düşüncelerini aktarırken bedenini etkin bir biçimde kullanabilme yeteneğidir (Demirel, 1999). İnsanlar günlük hayatlarında bilinçsiz olarak birçok farklı bedensel hareketler yapmaktadır. Bu hareketleri yaparken de kaslar sayesinde beyine bağlı olarak vücudun bölümlerini uyumlu şekilde kullanmaktadırlar. Bedensel zekâ aslında günlük hayatta sergilediğimiz hareketlerin tümü ile alakalıdır (Ocak ve Çoban, 2007).

Bedensel zekâsı baskın olan bireylerin en iyi öğrenme şekli eylemde bulunarak, hareket ederek olmakla beraber bunu sağlayan sürat, koordinasyon, kuvvet, denge ve esneklik gibi fiziki becerilerin uyumlu bir biçimde çalışmasına yardımcı olan alandır (Erturan ve Göde 2008). Bu alanda kendini geliştirmiş veya geliştirmek isteyen bireyler çoğunlukla spor branşları ile ilgilenirler. Oldukça aktif bir hayat tarzları olmakta birlikte, dans, dokunma, koşma, dinleme ve aktarma yöntemlerini parçadan bütüne olacak şekilde uyarladıkları zaman daha verimli öğrenme gerçekleştirirler (Vural, 2005). Bu zekâ türünü yalnızca spor yapanlar üzerinden değerlendirmek ve sınırlandırmak doğru olmaz. İskelet ve kaslar arasındaki uyum, hareketleri beyin ile kontrol edebilmeyi sağladığı için bir veterinerin operasyon sırasında ince motor becerileri kullanması da bedensel zekânın özellikleri ile açıklanabilir (Akamca ve Hamurcu, 2005).

2.4.5. Müzikal Zekâ

Müzikal zekâ, kişinin günlük hayatında karşılaştığı durum ve olguları ritmik olarak algılama, düşünme ve analiz etme sonucunda etkileşime geçebilme becerisi olarak

tanımlanabilir. İnsanın şarkıcı, besteci gibi müzikal performansları ve kompozisyonlarını inceleyip, yorumlayıp bunları sunabilme kabiliyetidir (Saban, 2005).

Müzikal zekâsı gelişmiş kişileri yalnızca besteci, ses sanatçıları ve müzisyenler olarak sınırlamak doğru olmaz. Çünkü müziksel zekâ sadece müziksel yapıtlar oluşturulurken kullanılan bir zekâ alanı değildir. Aynı zamanda, kişinin duygu, düşüncelerini, analizlerini ve yargılarını müziksel doğrultuda ve dille yaparken de bu zekâ sık olarak kullanılmaktadır (Temiz, 2007).

Bu zekâ türü gelişmiş bireyler, müziği hayatının her anında bulundurmaya isterler. Örneğin, çalışırken ritim ve tempo tutarlar, müzik aleti kullanmayı bilirler, duydukları tınılara karşı hassastırlar, notasını görmese de melodi ve müziğin ne olduğunu anlayabilirler, korolarda görev alıp şarkı sözlerini ezberlemekte çok zorlanmazlar (Yavuz, 2001). Ayrıca müziğe çok kolay adapte olurlar, kaçırdıkları ritimleri çabuk algılayıp tekrar yakalarlar. Bununla beraber sadece müzik üzerinden değil yeni bir konu, aktivite, dil öğrenirken de daha kısa sürede alışıp telaffuzuna ve kullanımına hâkim olmaktadır (Özden, 2011).

2.4.6. İçsel Zekâ

Gardner'a göre içsel zekâ; bireyin kendini tanıması, hayatta sorumluluk üstlenerek uyum sağlayabilmesini sağlayan, işlevsel ve en önemli zekâlardan birisidir. Bu zekâ türü gelişmiş kişiler, sınırlarını bilir, heyecanını dengede tutar ve hareketlerini belirlerken bu etmenlere dayanarak, güvenebilir davranışlar sergiler (Demirel, 2002).

Kişilerin benliğine yönelik bilgiler bütünüdür. Bireylerin hislerini açığa çıkaran tepkileri, hedefleri, hayalleri, davranışları, duygu ve düşünceleri, inançları bu bilgi bütünlüğünü kapsamaktadır. Kişisel-içsel zekâ insanın kendisini objektif olarak değerlendirmesi, evren içindeki yerini anlaması ve hayata dair sorumluluk bilincini kavrayarak planlarını yaşantısına uyarlaması olarak tanımlanmaktadır (Sünbül, 2011).

İçsel zekâ, ağırlıklı olarak bireyin kendisi ile ilgili olan her şeyi bilmesi, yapabileceklerinin en üst seviyesine çıkma ve kendini gerçekleştirme süreciyle ilgilidir. Kişi kendini kontrol eder, hareketlerinin hangi yöne evrileceğini bilir ve bundan kuşku duymaz. Ayrıca içsel zekâsını geliştirmiş insanlar, sorgulamayı, cevaplamayı ve öz değerlendirmeyi yapabilen kişilerdir (Bellanca, 1997). Karşılaştıkları olayları ve tecrübelerini çok fazla irdelerler. Her durumu kendilerine yorar, bireysel yargı ve değerlendirme sistemleri vardır. Kendi hayat olgularını, istedikleri yaşantıyı bulmak ve oluşturmak için çaba sarf ederler (Vural, 2005).

Pishghadam, kişilerarası ve içsel zekâyı açıklarken ikisi arasındaki temel farkın, içsel zekânın kişinin hislerini ve duygularını dikkate alması olduğunu, kişilerarası zekânın ise başkalarının arzularını, duygularını ve niyetlerini bilmesine izin verdiğini iddia eder (Pishghadam, 2009).

2.4.7. Kişilerarası Zekâ

Bireylerin öğrenme sürecinde bilgiyi pasif şekilde almaları yerine, onlara kişisel öğrenme stillerini kullanma fırsatı vermek bilgiyi daha iyi öğrenebilme imkânı sunar. Gardner'ın teorisindeki zekâlardan biri kişilerarası zekâ veya diğer insanlarla çalışma ve iletişim kurma yeteneğidir (Smith, 2008).

Kişilerarası zekâyı geniş açıdan incelemek gerekirse daha çok diğer insanların mental durumlarını, kişisel özelliklerini, yatkınlıklarının farkına vararak topluluk arasında doğru şekilde davranabilme ve uyum sağlayabilme yeteneği olarak tanımlanmıştır (Campbell, 1994). Sosyal zekâ olarak da bilinen bu zekâ türü baskın kişiler iş birliğine dayalı öğrenme yeteneğinde oldukça başarılıdırlar. Nedeni ise kişilerarası zekânın toplumda veya bir grup içerisindeki etkileşimi güçlendirerek daha uyumlu iş birliği yapılmasına katkı sağlamasıdır (Erman, 2003). Kişilerarası zekâ, günlük yaşamda, evde aile üyeleriyle, okuldaki sınıf arkadaşlarıyla ve öğretmenlerle, bir kişinin kariyerinde başkalarıyla çalışması için önemli ve gereklidir (Kanazawa, 2010).

Ayrıca bu zekâ türüne sahip kişiler, insanların düşüncelerini ve hislerini daha kolay anlayarak, empati yapmada başarılı olurlar. Oluşan karışıklıkları gidermede, aile arasında olan problemleri çözmeye iyidirler. Kendiliğinden var olan lider özelliklerini taşıyarak, girdikleri çevre içerisinde dikkat çekerler ve doğru etkileşim kurarlar (Selçuk vd., 2004). Kişilerarası zekâ bir yaşam becerisidir ve birçok eğitimci bu beceriyi öğrencilerine bilinçli olarak öğretir (Klein, 1997). İnsanları suçlamadan evvel her yönüyle anlayıp sonuca varma özelliğine sahiptirler. Çabalarını en üst seviyede tutma konusunda azimlidirler ve diğer bireylerin hislerine, inandıkları değerlere, merak ettiklerine, korkularına anlama ve katılma eğilimi gösterirler (Bellenca, 1997).

Sternberg ise sosyal zekâyı üçe ayırmıştır. Bağlamsal veya pratiklik, çevreye aktif uyum sağlama ve onu kendi ihtiyaçlarına göre kontrol etme yeteneği ile karakterize etmiştir (Sternberg, 1985).

Cantor ve Kihlstrom daha farklı bir bakış açısı sunarak sosyal zekâyı ‘uygun düzenleme ilkesi’ olarak açıklamışlardır. Sosyal zekânın benzersiz bilişsel yapıları ve süreçleri içermediğini düşünmüşlerdir. Onlara göre sosyal zekâ; sosyal hayatın gerektirdikleriyle ilgili ve ona yönelik bildirimsel ve prosedürel bilgidir. Sosyal zekâ kendini, başkalarını ve sosyal durumu anlama anlamına gelir (Cantor ve Kihlstrom, 1989).

Bireyin kendi duygularını anlaması açısından içsel zekâyı; başkalarının duygularını algılayabilmesi açısından kişilerarası zekâyı benzeyen “duygusal zekâ” çevre ile iletişimde olumlu katkılar sağlar, dışadönüklük ve uyumluluk özelliklerini artırarak bireyin iletişim becerilerinin gelişmesinde önemli bir rolü vardır (Erdoğan ve Karacabey, 2019).

İletişim kurmanın önemli olduğu mesleklerde kişilerarası zekâ türü baskın olan insanlar daha çok başarı gösterebilmektedirler. Psikolojik danışmanlık, öğretmenlik, politikacılar, yönetme ve işletme bu meslek türlerine örnek olarak gösterilebilir (Bümen, 2004). Checkley (1997) de benzer olarak, bu zekâyı sahip kişilerin iş yerinde başarılı olma

ihtiyaçları nedeniyle genellikle eğitimci, doktor, polis veya satış elemanı olduklarını belirtmektedir.

2.4.8. Doğacı Zekâ

Yedi zekâ alanını 1980'li yıllarda açıklamış olan Gardner, devam ettiği çalışmalar sonucunda 1996 senesinde doğa zekâsı olarak isimlendirdiği yeni bir zekâ türünü bilim dünyasına katmıştır (Demirel, 2002). Doğa zekâsı, dünyayı algılama ve anlayabilme ile ilişkilidir. Evrendeki türleri birbirinden ayırt edebilme, sınıflandırabilme, doğaya ilişkin bilgileri doğa zekâsının özelliklerindedir (Bellenca, 1997).

Doğanın bizlere vermek istediği mesajı anlamak, karşılaşılabilecek problemler için etkili çözümler üretebilmek ve bununla birlikte bireylerin ihtiyaçlarının doğadan temin edilen sınırlı kaynaklardan sağlanmasında aracı olması ile ilgilidir (Demiral, 2006).

Doğa zekâsı ile ilgili olarak, yerbilimi aracılığı ile dünya üzerinde var olan kayalar, taşlar, depremler ve bulutlar; biyoloji aracılığı ile bitkiler, mantarlar, hayvanlar gibi canlıları incelerler. Türlerine, yapılarına, benzerliklerine göre gruplandırma, ayırıştırma durumlarına daha çok eğilim gösterir ve başarı yakalarlar. Bu zekâ alanı baskın bireyler çevredeki canlı ve cansız doğal varlıklara karşı büyük ilgi duyarak, sağlıklı bir ortam yaratabilme, düzen kurabilme konusunda isteklidirler (Saban, 2005). Ayrıca doğal hayatı, kaynakları, hayvanları korumayı ve düzeni bozmadan araştırmalar yapmayı severler (Titrek, 2007). Bu tür bir bütünlüğe özgü meslek örnekleri, örneğin köpek eğitmeni, botanikçi, veteriner hekim veya çiftçidir. İyi gelişmiş natüralist zekâyâ sahip çocuklar hiyerarşideki çeşitli konuları sınıflandırmakta harikadır (daha önemli ve daha az önemli şeyleri derecelendirirler), doğada işleyen kalıpları görürler. Çocuk doğa bilimcileri, geziler, mantar toplama, yaprak toplama gibi açık havada aktif olarak vakit geçirirler (Wilinski ve Kupracz, 2020).

2.4.9. Varoluşçu Zekâ

Gardner, sekiz zekâ türünü ele alarak açıkladığı kuramını, yaptığı çalışmalar sonucunda dokuzuncu bir tür olan varoluşçu zekâyı kuramına eklemiştir (Armstrong, 2000). Sonradan eklenen bu zekâ türü, bilimsel olguların dışında var olan olayları, varlıkları, yaratılış, yaşam ve ölüm süreçlerini merak etme, fark edebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz ve Çatlıoğlu 2004).

Varoluşçu zekâ inançlar, ahlak, hayat gibi kavramlar hakkında ilgi duyan, irdeleyip ayrıntıları ile düşünen insanlar tarafından geliştirilmesi mümkün olan zekâ türü olarak gösterilmektedir. Yaşama yakınlık, doğru olanı bulmaya çalışma, ahlaki değer ve yargıları sorgulamak bu alanın konusu içerisindedir (Gardner, 1999). Ek olarak hayatın öğelerini anlamaya çalışmak, bilginin çok üzerinde ayrıntılı bir şekilde düşünebilme kabiliyetini kapsar (Moran vd., 2006).

2.5. Zekâ Türleri ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Gardner (1999) zekâyı, bireyin özgün bir ürün çıkarabilme kabiliyeti olarak tanımlarken, aynı zamanda da günlük yaşantı içerisinde karşılaşılan sorunlara işe yarar çözümler üretebilmeyi zekâ ile eşleştirmiştir. Çeşitli alanlardaki bilim insanları farklı şekilde tanımlamalar yapmışlardır. Bununla beraber eğitimciler zekâyı bir yetenek, psikologlar ise kapasite olarak tanımlamışlardır. Her bireyin birbirinden farklı kişisel özellikleri olduğu gibi zekâ türlerinin de farklı olduğuna savunan Gardner “Çoklu Zekâ Kuramı” terimini ortaya çıkarmıştır.

Berkant ve Ekici (2007) yaptıkları çalışmada sınıf öğretmenleri adaylarının fen dersini öğretimde öz-yeterlilik inanç seviyeleri ile zekâ türleri arasında bağlantıyı incelemeyi amaçladıkları çalışmalarında 363 öğretmen adayının verilerini analiz etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre öğretmen adaylarının öz-yeterlilik inanç değerleri kapsamında farklı zekâ çeşitlerinin gelişmişliği açısından anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır. Bu bulgudan hareketle

çoklu zekâ kuramı ile birlikte yapılan eğitimin sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik becerilerini ve kapasitelerini attırabildiği ve akademik açıdan daha iyi olabilecekleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Green (2019) çoklu zekânın geliştirilmiş öz yeterlik ve akademik başarıya etkisi üzerine yaptığı araştırmasında üniversite öğrencilerinin geliştirilmiş öz yeterliliğinin dokuz zekâyı kullanmalarıyla ilişkili olduğunu, ancak bunlardan yedisinin akademik başarı ile ilgili arabuluculuk etkisi gösterdiğini göstermiştir. Bu sonuçlar, geliştirilmiş öz yeterliliğin pozitif bir direnç kaynağı faktörü olarak rolü ve akademik başarı ile ilgili süreçleri incelemek için dokuz zekâ arasındaki etkileşim açısından literatürü teorik ve ampirik olarak genişlemesine de katkı sağlamıştır.

Kaukiainen vd. (1999) çalışmalarında, empati, sosyal zekâ ve 3 farklı agresif tutum arasındaki ilişkilerin incelenmesini amaçlamışlardır. Tüm büyük değişkenleri ölçmek için akran tahmin teknikleri kullanmışlar ve çalışmaya üç yaş grubundan (10, 12 ve 14 yaşında) 274 kız ve 252 erkek toplamda 526 Fin öğrencisi katılmıştır. Elde edilen bulgular, çalışmanın temel hipotezini açıkça destekleyerek, sosyal zekânın dolaylı saldırganlıkla ilgili olduğunu, birey dolaylı saldırganlığı ne kadar çok kullanırsa, sosyal zekâ düzeyinin de o kadar yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Almeida vd. (2010) çoklu zekâ çerçevesinde, daha geleneksel psikometrik testlere alternatif olarak daha yeni ve daha bağlamsal bilişsel testler önermektedir. Makalelerinde bu iki tür aracın genel bir bilişsel performans faktörü ile ilişkisini incelemişlerdir. 5 ila 7 yaşları arasındaki 294 çocuğa genel ve farklı yetenekler testleri ve bir dizi Gardner'ın çoklu zekâ değerlendirme testleri uygulandı. Elde edilen sonuçlara göre iki ölçüğe de dikkate alan ortak bir genel faktörün bulunmadığı belirlenmiştir.

Çamurcu (2007) çoklu zekânın ortaokul öğrencileri üzerindeki dağılımlarını incelediği yüksek lisans tezi kapsamında yürütmüş olduğu çalışmada araştırmanın temelini oluşturan öğrenci grubunda cinsiyet faktörünün zekâ alanları seviyelerinde değişiklikler

gösterdiği ve öğrencilerin en çok Doğa zekâlarının belirgin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çoklu zekâ ağırlıklı eğitim düzeninin başarı düzeyini arttırdığı ve öğrencilerin, dersleri keyif alarak işlediklerini, ders içinde yapılan aktivitelere zevk ile katıldıklarının gözlemlendiğini belirtmiştir.

DeNevers (2014) probleme dayalı öğrenme ile kişilerarası zekâ arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında sınıfta probleme dayalı öğrenmeyi kullanmanın öğrencilerin kişilerarası zekâlarını artırıp artırmayacağını test etti. Elde edilen sonuçlara göre 21 yedinci sınıf öğrencisinin 70 puan üzerinden 59,04 puandan 59,47 puana yükseldiğini bulmuştur. Yüzde birden az bir artış, kişilerarası zekâ ve probleme dayalı öğrenme arasında zayıf bir ilişki olduğunu gösterir.

Ermiş (2012) Samsun ili bağlamında çoklu zekâ alanlarını aktif spor yapan ve spor yapmayan üniversite öğrencileri üzerinden ölçmüştür. Araştırmanın sonuçları incelendiğinde bu iki öğrenci grubu arasında bedensel, sözel ve sosyal zekâ açısından anlamlı farklar bulunmuştur. Sporun birden fazla zekâ puanını olumlu yönde etkilemekte olduğu bildirmiş ve bu sebeple, akademik anlamda başarıyı daha da artırabilmek için her öğrenciyi spora teşvik etmek, spor etkinliklerini çoğaltmak ve desteklerin sağlanması için çaba gösterilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Oral (2001) farklı spor dalları açısından üniversitede öğrenim görmekte olan bireylerin çoklu zekâ dağılımlarını incelemiş ve 615 öğrenciden elde edilen verilerin analizinde bireylerin mantıksal, görsel, sosyal, sözel ve doğa zekâlarının farklı spor dallarına göre puan dağılımında olumlu bir korelasyon olduğu belirtilmektedir.

Ulukan (2018) okçular üzerinde yaptığı çalışmada zekâ türlerinin sporcu performansında ve odaklanma seviyesiyle ilgisini araştırmıştır. Nitel bir araştırma modeline sahip çalışmada 347 okçudan sahip olunan verilere göre sporcu performansı ve odaklanmasının sahip oldukları zekâ türlerine bağlı olduğu ve fark yarattığı görülmüştür.

Ayrıca puan aralıklarına bakıldığında okçuların vakitlerinin büyük kısmını odaklanma ve dikkat toplama için tükettikleri belirtilmiştir.

Hamid vd. (2019) öğretmen performansını takiben kişilerarası ve duygusal zekâ arasındaki ilişkiyi keşfetmeyi amaçladıkları çalışmalarında kişilerarası zekâ ile performans arasında yüksek düzeyde benzerlik gösteren ve duygusal zekâ için çok güçlü bir öneme sahip verileri elde etmek ve analiz etmek için açıklayıcı ve nicel bir yaklaşım kullanmışlardır. 142 öğretmenin katıldığı araştırmada elde edilen sonuçlarda duygusal zekâ ile öğretmen performansı arasında kişilerarası ve duygusal zekânın paylaştığı benzerliklere atfedilen önemli bir ilişki vardır. Bu nedenle, okulların öğrenme uygulama süreçlerinde öğretmenler için öğretim yardımcıları, altyapı ve tesislerin kullanılabilirliğini artırılmasını önermişlerdir.

Tirri ve Nokelainen (2008) çoklu zeka ile çoklu zekanın tanımlanması ve profil oluşturma üzerine yaptıkları çalışmalarında; Ölçekler arası korelasyon analizinin sonuçlarına göre mantıksal-matematiksel zekanın görsel zeka ile pozitif korelasyon gösterdiğini, dilsel zeka, içsel zeka ile pozitif ilişkili olduğunu, cinsiyet, yaş ve MI ölçekleri arasındaki korelasyon analizinin sonuçlarına göre ise her iki örnekleme'deki erkekler, kadınlardan daha yüksek kendi kendine puanlanan mantıksal-matematiksel zekaya sahip olduğunu, kadınların dil becerilerinin erkeklerden daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Altınok (2008) çeşitli değişkenler açısından çoklu zekâ alanlarını beden eğitimi öğrencileri üzerinde araştırdığı çalışmasında çoklu zekâ alt faktörleri olan müziksel, bedensel ve görsel zekânın cinsiyet değişkeni açısından kadın ve erkekler arasında anlamlı fark olduğu belirlenmiştir. Ayrıca takıma dayalı spor ile ilgilenen öğrencilerin bireysel branş yapan öğrencilere göre bedensel zekâ düzeylerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, ekonomik, sosyal ve çevresel gibi faktörlerden etkilenen zekâ alanlarının beden eğitimi öğrencileri üzerinde bakıldığında tek bir zekâ alanına sahip olmadığı ve bireylerin kendi aralarında da değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Bulut (2003) çoklu zekâ alanlarının çocuklara İngilizce öğretme katkısı üzerine yaptığı çalışmada 71 öğrenciye “Enjoy english 5 adlı ders kitabı ve alıştırmaları kitabı” ve “Öğrencilere yönelik çoklu zekâ alanları dereceleme ölçeği” uygulanmıştır. Sonuçlar incelendiğinde ders kitabında yer alan etkinlik ve alıştırmalardaki zekâ türleri ve dağılımının büyük bir uyumsuzluk içerisinde olduğunun tespit edilmiş olduğu görülmektedir. Bununla beraber çoğu dil bilgisi kalıplarının, çocuklar farklı zekâ türlerine sahip oldukları için daha çok çeşit içeren etkinlik, problem ve alıştırmalarla katkı sağlanmasının verimli olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Namlı (2016) öğrenci başarısına odaklanan bir çalışmayla bulanık mantık ve çoklu zekâ ilişkisine yönelik bir araştırma yürütmüştür. Üniversite düzeyinde gerçekleştirilen bu çalışmada iki grubun yapılan ön test puanları analiz edildiğinde herhangi bir fark bulunamazken son test puanlarına göre çalışmanın uygulandığı deney grubunun akademik başarısının daha yüksek olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir.

Sezer (2008) çoklu zekâ teorisini madde ve ısı ünitesine uyarlayarak laboratuvar etkinlikleri üzerinden incelediği çalışmada deney ve kontrol grupları üzerinden farklılıkları ele almıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin ön planda olan zekâ çeşitlerine göre hazırlanan laboratuvar etkinlikleri uygulanan deney grubunun kontrol grubuna göre öğrenci başarısına olumlu etkide bulunduğunu ifade etmektedir.

Yılmaz (2010) psikolojik açıdan ortaya çıkan semptom ile zekâ türlerinin ilişkisini araştırdığı çalışmada 647 öğrenciden elde edilen verilerin analizinde psikolojik semptomlar ile zekâ türleri arasında anlamlı bir fark bulunduğu belirtilmiştir. Ailenin eğitim seviyesi, akademik başarı, cinsiyet, sınıf, bölüm, sosyo-ekonomik düzey ve barınma faktörleri bireylerin zekâ türlerini üzerinde fark yarattığını göstermiştir.

Polat vd. (2019) özel yetenek sınavı ile öğrenci alımı yapan spor bilimleri fakültesi öğrencileri üzerinde zekâ alanları ve durumlarını incelenmeyi amaçladıkları çalışmalarında bölüme kabul edilme değişkenleri, cinsiyet, ekonomik konum, yaş ve yaptıkları spor

dallarına göre istatistiksel açıdan anlamlı farklar bulunmuş ve zekânın bir sporcunun ileri seviyelere gelmesinde önemli bir etken olduğu vurgulanmıştır.

Altınmakas (2011) çoklu zekâ kavramını elit basketbolcuların oynadıkları mevkiler üzerinden ölçmüştür. 80 oyuncudan elde edilen verilerin analizi sonucunda sadece doğasal zekâlarının, sporcuları oynadıkları pozisyonlara göre sınıflandırdıklarında anlamlı fark olduğu belirtilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde oyuncuların oynadıkları mevkilerine göre çoklu zekâları alanları arasında bir bağlantının olmadığı gözlemlenmiştir.

Aygül ve Koç (2016) zekâ türlerinin meslek yüksek okulunda öğrenim görmekte olan bireylerin öğrenme stillerini inceledikleri çalışmada olumlu yönde az seviyede bir anlam bulunmuştur. Elde edilen sonuçlarda zekâ puanları artış gösterdikçe bireylerin yansıtan, bütünsel, his ve dilsel öğrenme tarzını tercih ettikleri kanısına varılabilir fakat güçlü bir ilişki bulunamamıştır. Eğitimcilerin, öğrencilerin öğrenme tarzlarını ve baskın oldukları zekâ türlerini keşfetmelerinin öğrenme üzerinde daha akılda kalıcı hale getirebilmeleri için çok önemli olduğu belirtilmiştir.

Avcı (2018) çoklu zekâ türleri ile problem çözme yeteneklerini spor bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrenciler ve diğer bölümlerde okuyan öğrencileri farklı yönlerden incelenmesini amaçladığı çalışmada 370 üniversite öğrencine ilk olarak çoklu zekâ ölçeği ve sonrasında problem çözme ölçeği uygulanmıştır. Toplanan verilerin sonuçlarına bakıldığında cinsiyet faktöründe erkek öğrencilerin kadın öğrenciler ile karşılaştırıldığında matematiksel zekâlarının daha belirgin olduğu, öğrenim görülen fakülteye göre incelendiğinde beklenildiği gibi Güzel Sanatlar Fakültesinde okuyan öğrencilerinin müziksel zekâsı, Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin sözel zekâsı, Tıp Fakültesi öğrencilerinin matematiksel zekâsı ve Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin bedensel zekâsı öteki zekâ türlerine oranla daha belirginlik gösterdiği görülmüştür. Problem çözme açısından ele alırsak cinsiyet ile problem çözme becerisi arasında anlamlı bir fark bulunmazken, problem çözme yeteneği ile eğitim alınmakta olunan fakülte alt boyutlarının bütünü arasında anlamlılık bulunmuştur.

2.6. Futbol

Futbol günümüzde milyonlarca kişiyi farklı imkânlar dâhilinde, statlara gelmesini sağlayan, sporun içerisine dâhil olmaya teşvik eden, kötü alışkanlıklardan kurtulup iyiye yönlendiren, kendine, çevresine yararlı, spor ahlakını ve yapısını olumlu şekilde herkese ulaştırmayı hedefleyen spor branşlarından biridir (Aksoy, 2008). Futbol takımlarının performansı bazen toplumsal bir anlam ve sembol kazanır. Modern toplumların temel değerlerini ve temalarını içerir. Dayanışma, rekabet, başarı, başarısızlık, bireycilik ve takım çalışması futbol olgusu içinde topluma da yansır (Brown, 1998). Eski zamanlardaki gibi sadece eğlence ve hareket amacı için değil, günümüzde birçok insana psiko-sosyal açıdan olumlu veya olumsuz olarak dokunan etmen konumundadır. Futbolun diğer branşlara göre daha göz önünde olması, kalabalıklara, farklı topluluklara hitap etmesi ve kamuoyunu etkileyebilmesi özellikleri sebebiyle birçok alanda ilgi odağı olmuştur. Futbol gelinen nokta itibarıyla toplumdaki her kesime hitap ettiği için sınıf farklı gözetmeksizin büyük bir kitlenin yaşamına dâhildir (Erdem ve Ulu, 2004).

Futbol; on bir kişilik iki takımdan oluşan, daha önceden belli olan kurallar dâhilinde, zihinsel becerilerin de önemli olduğu, sporcunun esneklik, koordinasyon, denge, hareketlilik gibi var olan potansiyellerini anlık gelişen pozisyonlara uyarlaması gereken bir spordur. Skorun her an değişebilir olması, insanların ulaşabildiği canlı yayın imkânları, bitmeyen mücadele üzerine kurulması, anlık gelişen kararlara, rekabete dayalı bir oyun olduğu için sporcular kadar onları izleyip destekleyen seyirciler açısından da büyük keyif kaynağıdır (Kuru, 2003). Açık ara dünyadaki en popüler spor olan futbol ‘güzel oyun’ olarak nitelendirilmesinin yanı sıra küresel anlamda milyarlarca dolarla ölçülen yüksek marka değerleri yaratarak önde gelen bir iş alanı oluşturmaktadır (Bridgewater ve Stray, 2002; Ünal, 2013). Bu bilgiye dayanarak futbol ne kadar geniş kitleye yayılıp, talepte artış olursa doğru orantıda kazandırdığı maddi kaynak artış gösterir ve popüler endüstriler arasındaki yerini korur (Kalkan, 2016).

2.6.1. Futbolun Doğuşu

Futbol en başta insanların keyifli zaman geçirebilecekleri bir oyun olarak yaratılsa da aslında birtakım ihtiyaçları giderebilmek üzere ortaya çıkmıştır. Futbolun fiziki ve zihinsel etkileri sebebiyle bireyleri zinde tutup, potansiyellerini arttırarak, mücadele, savaşa hazırlık, sınıf ayrımcılığını ve davranışları tekrar oluşturma, ticaret gibi birçok sebep örnek gösterilebilir (Erdoğan, 2008).

Futbolun ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle beraber en eski ve benzer halinin milattan önce 200 senelerinde Çin, eski Yunan ve Roma'da birbirlerine yakın formlarda oynandığı kaydedilmiştir. Tüm zaman dilimlerinde top işlevi görmüş olan nesnelere, hayvanların mesanelerine hava basarak elde edilen malzemeler ile oyunlar oynandığı, atıp tutulduğu, kafa vurulup tekmelendiği bilinmektedir (Hill, 2004).

Cuju ismi ile milattan önce ikinci ve üçüncü yüzyılda Çin'de yuvarlak bir cisimle tekmelemek amacıyla oynanan bir top oyunu olduğu düşünülmektedir. Tüm eski aktiviteler gibi Cuju'nun da çıkış amacı tören yapmaktır. Ortaya çıkan bu oyun zamanın seçkin insanların bir araya geldiği toplantılarda oynandı. Oyuncuların belirli bir alan içerisinde birbirlerine pas atmalarını içeren, rekabet ve kazanma unsuru bulunmayan bir oyundur. Zaman geçtikçe Japonya'da oynanmaya başladı ve törenlerde kullanıldı (Stemmier, 2000).

Avrupa'da "Episkyros" adı altında futbol benzeri bir oyun ilk kez Antik Yunan'da görülmüştür. İki takımından oluşan, hedefin karşı takım oyuncularının koruduğu bölge çizgisinden içeri atılmaya çalışıldığı ve vücudun tüm parçalarını kullanmanın serbest olduğu bir oyundur. Futbolun şimdi var olan halinin temelini oluşturduğu öne sürülen, aynı şekilde Episkyros ile yakın özellikler taşıyan "Harpastum" Antik Roma'da ortaya çıkmıştır (Erdoğan, 2008). Birden fazla kaynakta belirtilmiş olarak Roma İmparatorluğunun zamanında askerlerin kendi içinde oynadığı Harpastum'un şimdiki modern futbolun temeli olduğu düşünülmektedir (Talimciler, 2008). Günümüz futbol kurallarından farklı olarak ayak kullanmak ile beraber elle oynamak da serbest olan Harpastum, topa sahip olarak karşı

takımın koruduğu bölgeye vuruş yaparak geçirmeye çalışılan bir oyundur (Çamdereli ve Gürer, 2008).

İngilizler, futbolun günümüzde kullanılan haline gelmesini ve kurumsallaşmasını sağlamışlardır (Akkaya, 2008). Futbol o dönemde sınıf farkı gözetmeksizin her kesim tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Britanya ve İngiltere’de çok kısa sürede büyük kitlelere ulaşan futbol, gelişmek ile birlikte değişim de göstermiştir (Artun vd., 1992). 19. yüzyılda çağın en önemli sanayisi olan tekstilin merkezi haline gelen Londra, bu özelliği dolayısıyla oldukça yüksek bir işçi sınıfı nüfusuna sahipti. Bunun ve de üretimde arz fazlasının da etkisiyle daha az çalışan ve değerlendirebilecekleri bolca zamanları olan işçiler, kuralları arttırmanın etkisiyle futbolun zararın göreceğini düşünerek oldukça sert bir futbol oynuyorlardı. Bunun yanında Cambridge’deki öğrenciler ise tam tersi bir şekilde oyunu belirli kurallar dâhilinde oynamaktaydı. Bu iki farklı görüşü savunan ve aralarında bu konu üzerinde tartışmalar yaşayan taraflardan işçi kesimi Rugby adı altında birleşirken, diğer taraf ise günümüz modern futbolunun temelini oluşturacak oyun kurallarını belirlediler (Müniroğlu ve Deliceoğlu, 2008). 1863 yılında Londra Futbol Federasyonu, futbolu ikiye bölerek elle oynanabilen ve sadece ayakla oynanan futbol olarak çeşitlendirmiştir. Profesyonel anlamda ilk lig 1888 senesinde İngiltere’de on iki kulüp toplanarak kurulmuştur. Rekabeti arttırmak amacıyla uluslararası olumlu temaslar sonucunda Avrupa’da 1904 senesinde FIFA kuruldu. 1906 yılında ise ülkelerin birbirleri arasında müsabakalar oynaması sonucuna varıldı (Yaman, 2001; Erdoğan, 2008).

Futbolun global anlamda çok büyük kitlelere ulaşması 19. yüzyılın sonuna denk gelmektedir. Bu yayılma hızının artmasına sebep olarak öncelikle ticaret ile uğraşan veya sömürgeci devletlerin gittikleri ülkelere futbolu aktararak gerçekleştiği bilinmektedir. Futbol öncelikle Cambridge’den Londra’ya, oradan İngiltere’nin Kuzey kesimlerine, İrlanda ve çevresine hızla yayılarak Avrupa ve diğer kıtalara ulaşarak bütün dünya ülkelerinin kabul ettiği bir spor olmuştur (Pickford, 1940).

2.6.2. Türkiye’de Futbolun Gelişimi

Türkler, Köktürkler öncelikli olmakla birlikte, baştan itibaren futbola denk sayılabilecek oyunlara sahiptiler (Dikici, 2008). Kaşgarlı Mahmut’un en önemli eseri olan Divan-ı Lügat’it Türk’te, Türklerin yüzyıllarca top ile oynanan oyunları olduğunu, oyunun özelliklerini ve oynayış tarzları da anlatılmaktadır. Tepük, Türklerin oynadıkları top oyununa verdikleri isimdir. Mızrakları eşit mesafelerle yerleştirirler, sadece ayak kullanmanın serbest olduğu, topu mızrakların arasından geçiren takımın skor elde ettiği bir oyundur. Bu oyunun Timur İmparatorluğu zamanında kuzu derisini bazı teknikler kullanarak şişirdiklerini ve el ile oynamanın yasak olduğu, sınırları olan bir alanda ayak ve kafa kullanarak oynandığı kaynaklarda geçmektedir (Erdoğan, 2008).

Sultan Abdülaziz döneminde ise Paris’e giden öğrencilerin, Fransa genelinde futbolun çok ilgi duyulan bir etkinlik olduğunu fark etmeleri ile birlikte merak edip futbol üzerine yazılmış bir kitabı çevirip İstanbul’a getirmişlerdir. Adı Ordu ve Mekteplerde Futbol olan bu kitap, Osmanlı Devleti’nin ilk kez futbol ile ilgili attığı bir adım olmuştur (Kahraman, 1995).

Modern futbolun Türk tarihine girişi ise 19. yüzyılın bitmesine yakın olmuştur. Pamuk ve tütün satışı ile geçinen İngiliz tüccarlar, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nun önemli limanlarına kurulmuşlar ve futbolun yaygınlaşmasına vesile olmuşlardır (Taşgın, 2000). Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Müslüman olmayan ve farklı milletlerden olan insanlar futbolu oynasa da Müslümanlar arasında dini inançların öne çıkmasıyla birlikte futbol konusunda pek gelişme gösterilememiştir. Bornova’da yaşamakta olan İngilizler ile birlikte Rumların da futbola olan ilgileri gittikçe artmıştır ve 1894’te “Football Clup Smyra” İzmir’deki İngilizler tarafından kurulmuştur (Saçaklı vd., 1995).

17 Mayıs 1903’te Türkiye’deki ilk resmi dernek olarak İstanbul Futbol Birliği kurulmuştur. Bu birlik, ildeki futbol kulüplerinin kendi aralarında bir düzen içerisinde olmadan oynadıkları müsabakaların izleyiciler ve sporcular arasında da yetersiz olması

sebebi ile daha fazla talep almak, dikkat çekip statları doldurabilmek için bir fikstür oluşturmuştur. Planlandığı gibi İstanbul'da futbola duyulan ilginin artışı, kurulan lig ile doğru orantılı olmuştur (Atabeyoğlu, 1991).

Beşiktaş Jimnastik Kulübü 1903 yılında kurularak ilk Türk spor kulübü olma ünvanını almıştır. Ağırıklı olarak jimnastik, güreş, halter ve bireysel yapılan branşlar içeren kulüp büyük bir kesiminin saray içinde itibarı olan insanlar tarafından toplanılarak kurulduğu bilinmektedir. (Devecioğlu vd., 2014). Aynı yıl içerisinde İngiliz Kadıköy Kulübü kendi içerisinde bölünerek Moda Futbol Kulübü olarak yeni bir oluşum yaratmışlardır. Bu süreçlerin devamında Galatasaray Spor Kulübü 1905 yılında, ardından Fenerbahçe Spor Kulübü 1907 yılında kurulmuş ve önemli bir yere sahip olmuşlardır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi spor içerisinde de büyük etkiler yaratmıştır (Devecioğlu 2008).

1922 senesinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, ilk spor örgütü anlamını taşıyarak oluşturulmuş ve daha sonra şimdiki adıyla Türkiye Futbol Federasyonu kurularak Yusuf Ziya Öniş başkan olarak göreve başlamıştır. 1923 senesinde ise FIFA'ya üyeliğimiz onaylanmıştır. Milli takımımız ilk resmi maçını İstanbul'da Romanya karşısında mücadele ederek 2-2'lik skor ile müsabakayı sonlandırmıştır (Talimciler, 2015). Devam eden senelerde futbolun Türkiye'deki popülerliği artarak Anadolu'da da büyük ilgi uyandırmıştır. Tüm şehirlerin ligde yer alabilecek futbol kulüpleri kurması en büyük amaçları olmuştur.

2.6.3. Futbol ve Taraftar

Dross (2009), futbol oyunlarını farklı siyasi, dini ve sosyo-ekonomik yönelimlere sahip kişileri bir araya getirip barışçıl bir atmosferde ilişki kurmalarını ve aynı zamanda gruplaşmalarını sağlayacak kadar güçlü olduğunu kanıtlayan bir olay olarak tanımlamıştır. İnsanlar nerede yaşarlarsa yaşasınlar, sosyal bir varlık olmaları nedeniyle hayatlarının büyük bir bölümünü grup içerisinde sürdürmektedirler (Tuncel, 2012). Bireyler dâhil oldukları grupları, diğer tüm farklı topluluklardan daha değerli ve üstün görme yönelimi

içerisindedirler. Değer verdikleri bu gruba kuvvetli bir bağ ile bağlanırlar (Demirtaş, 2003). Futbol müsabakalarını seyretmeye giden izleyiciler ağırlıklı olarak topluluk ruhu ile organize olmaktadır. Fakat seyirciler yalnızca bir topluluk oluşturmak amacıyla bir araya gelmeyip, oluşumlarının özellikle ortaya çıkan sosyolojik nedenleri mevcuttur (Randle, 2000). Taraftarlar maç izlemek için toplandıklarında bireysel olarak düşünmeyi bırakıp dâhil oldukları grubun bilinci üzerinden hareket etmeye başlarlar (Kurtiç, 2006). Bir gruba katılma ve grup düzeyinde ilişkilendirme süreci hem bilişsel hem de duyuşsaldır (Horowitz ve Bordens, 1995). Spor, sosyal bir olgu olarak giderek daha popüler hale gelmektedir. Modern dünyada, milyonlarca insan amatör ya da profesyonel olarak spor yapmak için çaba gösteriyor. Ancak, taraftarların varlığı olmadan modern yarışmaları hayal etmek imkânsızdır. Bu bağlamda futbolseverler, araştırmacılar, bilim adamları, sosyologlar, filozoflar ve psikologlar için en büyük ilgiyi çekmesinin sebebi taraftarın belirgin bir agresif karaktere, yıkıcı bir doğaya sahip olmasından kaynaklanmaktadır (Kutomanov vd., 2019). Sosyologlar ve ilgili alanlardaki araştırmacılar, futbol taraftarları kulübü gibi bir grup oluşturmanın, insanın temel özelliği olan diğer kişinin becerisine, performansına ve kişiliğine ilgi duymasından kaynaklandığını tespit etmişlerdir. Grup toplumunda üretken ve popüler hale geldikçe, bu diğer kişilerle özdeşleşme isteği geliştirmek insani bir davranıştır (Wong ve Csitkzentmihalyi 1991).

Geldiğimiz noktada futbol, milyonlar ile ifade edebileceğimiz şekilde çok büyük bir kitleye hitap etmektedir. Gündemde olan diğer siyasal ve sanatsal olaylar futbolun oluşturduğu kadar sansasyonel yaratamamaktadır. Büyük toplulukların aynı amaç doğrultusunda yaşadıkları heyecan futbol sayesinde mümkün olmaktadır (İnan, 2007). Dünyada ve Türkiye’de seyir açısından en çok izleyici toplayan branş tartışmasız futboldur (Vojinovic, 2016). Taraftarlık, futbol için olmazsa olmaz kültürel değerlerden biridir. Futbolun kendi yarattığı dünyasını ve sembollerini ele aldığımızda, taraftarlığın bu oluşumun en büyük parçalarından birisi haline geldiği görülmektedir (Dikici, 2009). Taraftar olmadan futbol, futbol olmadan ise taraftarın varlığı düşünülemez. Üst düzeylerde kararlı destekçilere sahip olan spor ve futbolun bu birleştirici özelliği, kişilerin kulüplere aşırıya kaçan duygusal bağlar kurması ile mümkündür (Ronald ve Jean-Pierre, 2019). Ait olma hissi başta olmak üzere, sosyal etkileşimin varlığı, futbolun en değerli etmeni olan taraftarı, bir takımı benimseme, saf tutma özellikleri ile ön plana çıkarmaktadır (Akşar, 2005). İnsanlar

olarak, taraftarı gelse bile, çoğu zaman o grubun çıkarlarını korumak için çabalarız (Turner ve Reynolds, 2012). Taraftarlar spor kulüplerinin her açıdan yanında olan, duygusal ve ekonomik anlamda destekte bulunan, kulübün sunduğu imkânlarla ücret karşılığında sahip olan, tüm olumsuz şartlarda bile tuttuğu takımın yanında olabilmek için ülke içinde veya ülke dışına da çıkarak destekleyen insan topluluğudur (Genç, 1998). Toplum, büyük spor takımlarının başarılarına ve başarısızlıklarına önem verir. Bir futbol takımının taraftarları, takımları kazandığında gururlu ve mutlu, takımları kaybettiğinde ise depresif ve mutsuz hissederler. Bu nedenle, bir taraftarın aldığı herhangi bir yatırım kararı, takımının performansından etkilenebilir (Ashton, Gerrard ve Hudson, 2003). Taraftarlar futbol kültürünün ve ekonomisinin bir parçası olarak kendilerini tanımlarken, destekledikleri takım ile bir bağlılık kurarak destekledikleri takımın başarısından haz duyarlar (Acet, 2005).

Taraftarlar, tuttıkları takımın başarısını içselleştirmekte ve bireysel mutluluklarına etki eden bir faktör olarak görmektedirler. Örneğin, bir takımla yüksek oranda özdeşleşen taraftarlar, takımları kazandıktan sonra kaybetmekten daha olumlu duygular yaşar ve bu da nihayetinde takım bağlılığına yol açar (Bizman ve Yinon, 2002). Bir topluluk önünde izahı mümkün olmayan tavır ve davranışların taraftarlık adı altında normalliğe evrilmesi, bireylerin bu topluluklar içerisinde kendine yer edinebilmesi, taraftarlık kavramının etkileri olarak gösterilmektedir (Acet, 2005). Birey karmaşık günlük yaşantısı ve iş hayatındaki sorunları, tuttuğu takımın maçında daha önceden tanışmadığı insanlarla, aynı amaç doğrultusunda olmanın verdiği güven ve sevgiyle stresini atıp, kendini daha rahat hisseder (Gökulu, 2008). Ayrıca kişi herhangi bir bağlılığı olmadan, bu yoğunluktan kaçmak, kafa dağıtmak, sanatsal ve sportif etkinliklerde bulunmak için de maçları seyredip takip edebilir. Bu da taraftar ile seyirci arasında bazı farklılıkların olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Seyirci kelimesi, seyretmek eyleminden oluştuğu ve durağan bir yapı olduğu için genel tanımlamaların arasında kendine yer bulamaz. Nedeni ise kolektif yapıya ters durumda bulunması ile ilgilidir. Taraftar kelimesi, taraf olmak eyleminden türemiştir ve aktif davranış, agresif hareket içermektedir (Aydın vd., 2008). Bu tanımlama doğrultusunda futbola merak duyup, keyifli vakit geçirmek için bilet satın alıp müsabakanın ve ortamın heyecanına odaklanan “seyirciler” ile destekledikleri takımı koşulsuz şartsız seven, tüm

hislerinin bir nedeni takımı olan, olumlu ve olumsuz her durumda desteklemeye devam eden “tarafı” aynı tanım doğrultusunda ele almak, değerlendirmek doğru değildir (Kılıçgil, 2003).

2.6.4. Taraf Türleri

Spor kulübüne, oyuncuya, branşa duyulan ilgi ve sevgi bireysel sebeplere bağlı olarak herkese göre farklılık göstermektedir. Bu durum taraftarların kendi aralarında da ayrı ayrı derecelenmelerine neden olmaktadır (Katırcı ve Argan, 2002). Kişinin taraf olma seviyesi, hareketlerini ve günlük yaşantısını etkilemektedir. Kişilerin taraftarlık seviyelerine bağlı olarak spor ve futbol literatürü içerisinde taraftarlık kavramının birçok farklı gruba ayrıldığı görülmektedir (Katırcı, 2009). Bu gruplandırma düşük, orta ve yüksek olarak üç aşamada analiz edilmiştir. Yüksek seviyede olan taraftarlar sahip oldukları vakti, maddi olanaklarla birlikte kendilerini de tuttukları takıma adanmışlar. Orta seviyede olan taraftar maddi kaynakların sadece bir kısmını takım ürünlerine ayırarak, renkleri ve sembollerini giymekten hoşlanırlar. Düşük seviyede olan taraftar ise müsabakaların eğlence tarafıyla ilgilenip, spordan keyif alıp güzel vakit geçirmeyi amaçladıkları söylenebilir (Spyropoulou vd., 2010).

Bora (2004), yaptığı çalışmalar sonucu taraf türlerini üçe ayırmıştır. Birinci olarak ele aldığı grup futbol hakkında pek bilgi sahibi olmayan ve peşin hükümlü seyircilerdir. Çok fazla alkol içtiklerinde kaba kuvvete yönelebilirler. İkinci olarak değerlendirdiği grup taraftarlardır. Bu grubun özelliği futbol ve kural bilgileri vardır. İçlerinde daha önceden bu sporla ilgilenenler olduğu gibi topa hiç dokunmamış olan kesim de mevcuttur. Fakat ortak noktaları futbol müsabakası izlemekten keyif alarak buna uzun sürelerini ayırabilirler. Üçüncü ve son gruba dâhil olan kişiler, önceden futbol oynamış ve bu spora her anlamda daha hakimdirler. Bu gruplandırma gereği futbola ilgi duyan insanların, davranışları ve istekleri derecesinde ortaya çıkmıştır.

Hunt, Bristol ve Bashow (1999), bütün taraftar türlerinin ortak noktada buluşmasını sağlayan etmenin tuttıkları takıma duydukları sonsuz sadakat olduğunu belirtmiş ve taraftarları; yerel taraftar, fanatik taraftar, geçici taraftar, kötü fonksiyonlu ve sadık taraftar olarak beş gruba bölmüştür (Theodorakis vd., 2012).

2.6.5. Futbolda Fanatizm

Fanatizm, herhangi bir konu hakkında aşırıya kaçan, koşulsuz sevgi ve bağlılık olarak tanımlanmaktadır. Özellikle din, siyaset ve spor alanında kendini daha çok göstermektedir (İkizler ve Tekin, 2008). Fanatik olarak adlandırılan kişiler, bu alanlardaki fikirleri akıl almayacak şekilde kuvvetli bir bağ ile benimseyerek kendi düşünceleri karşısında kalanları inatla reddedip, umursamamayı tercih eden kişilerdir (Timuçin, 2004).

Fanatikliğin içeriğine göre durumdan olumlu veya olumsuz anlamlar çıkarılabilmektedir. Fanatiklik sosyal onay çerçevesinde bir takıma canından vazgeçecek kadar bağlı olmak anlamını taşıırken, diğer taraftan da şiddeti içermesi açısından sosyal olarak kabul edilmeyen bir çerçevede bulunmaktadır (Kazan, 2009). Hughes ve Johnson (2005)'a göre bu adanmışlığın gençlikle aralarında bir bağı vardır; gençlikte görülen asabiyet ve tutkular, kendilerini ispat etme isteği ile doğan yüksek enerji ve heyecan fanatik saplantıya dönüşür. Fanatik kavramı günümüzde sporla ve özellikle futbolla özdeşleşmiş bir kavramdır. Sporda kazanma hırsı, kin, nefret ve öç alma duygularıyla birleşerek taraftar kimliği ile karşımıza çıkan fanatizm; sevgi ve nefret anlamında ölçsüz davranmaktır (Arslan, 2013). Fanatikler adeta tuttıkları takıma ilahi bir inanış seviyesinde bağlanırlar, kaybetmeyi asla istemedikleri gibi galip gelmeyi de bir savaşın kazanılması gibi algılamaktadırlar. Sıradan futbol taraftarlarına göre çok daha duygusal ve saldırgan özelliklere sahiptirler. Geçmiş sezonlarda oynanan maçları unutmaz, rövanşı almak için gün sayar, iddialı konuşmaktan çekinmezler (Dikici, 2014).

Futbolda taraftar bulunması oyuncuların motivasyonunu arttırarak futbolu daha unutulmaz ve dinamik hale getirirken, maçta taraftar bulunması da rakip takım için dehşet

verici olabiliyor. Futbol taraftarları ve destekçileri takımın 12. oyuncusu haline gelen ortadan kaldırılamaz bir güçtür (Küçükbiş ve Gül, 2019). Futbol artık sanıldığı kadar basit bir oyun algısından çıkarak yerel ve global anlamda büyük etki yaratabilen bir güç olmuştur. Bu gücün oluşmasını sağlayan ve besleyen, büyük bir kitleyi oluşturan fanatik taraftarlardır (Arslanoğlu, 2005). Takıma karşı hissedilen bu yoğun ilgi bazı durumlarda olması gereken çizgiyi geçerek, mutluluğu ve üzüntüleri etkiler hale gelir. Taraftarlıktan fanatizme geçişin kırılma anı bu sınırlar çerçevesinde olduğu belirtilmektedir (Şahin, 2003). Bireye kendisiyle aynı özellikleri taşıyan bir gruba dâhil olmak güven verir. Taşıdıkları amblem, giydikleri forma ve renkler kişiler arasında ortaklığı simgeler ve “hiç” olmaktan çıkarlar. Toplumda rol ve konum elde etmenin yolunu bir gruba dâhil olmaktan geçtiğine inanır ve kendini iyi hisseder. Kendini takımının ve grubunun kültürel, sportif sembolleriyle bağdaştırır (Voigt, 1998). Futbolun olduğu bir yerde fanatizm kendiliğinden oluşmakta ve çok büyük bir kitleyi etkilemektedir. Galip gelebilmek için kötü de olsa tüm ihtimalleri değerlendiren, oynanan oyunun incelikleri ve eğlencesiyle ilgilenmeyen, en önemli olan şeyin skor ve kazanmak olduğu, destekledikleri kulübün sembollerine, marşlarına takıntılı biçimde bağlı olan seyirci türüne futbol fanatiği denmektedir (Arıkan, 2007). Tüm dikkatleri müsabakada gibi görünürler fakat aslında ilgilerini çeken şey o değildir. Tribünlere hâkim ve dâhil olmak isterler. Misafir takım taraftarının varlığından rahatsız olmakla beraber kabullenmeleri de mümkün değildir (Galeano, 1997).

İnsanlar genellikle kişisel davranışlar sergilemek yerine dâhil oldukları grupların, toplulukların sosyal yapılarına uygun hareket etme eğiliminde olurlar. Bu davranış biçimi bireylerin toplumsal düzen içerisindeki konumlarının belli olmasını sağlar (Demirtaş, 2003). Bir ülkedeki spor müsabakası, milyonları bulan büyük kitlelerin aynı heyecanı paylaşmaları, ortak amaç için çalışmaları, tek yürek olarak kazanmanın verdiği hazza sahip olmaları gibi toplumun birlik ve beraberliğini sağlayıp kaynaştırma etkileri yaratır (İnel, 1996). Kişinin spor ile ilgilenmesi, aktif katılımı kendine duyduğu saygıyı ve özgüveni artırır. Fanatik taraftar olarak adlandırılan grup, benlik saygılarını arttırmak isteği ile güdülenirler. Bu hedef doğrultusunda tüm maçları kaçırmadan, konsantre olmuş şekilde seyrederek, destekledikleri takımın formalarını satın alıp giyerler, takımda bulunan oyuncuların isimlerini ve pozisyonlarını bilmekle kalmayıp günlük yaşantılarını da takip ederler. Sporcuların yerine kendini koyarak elde edilen başarıda kendini de pay sahibi görür böylece benlik saygısını

arttırmış olur (İkizler ve Tekin, 2008). Fanatik taraftar, kendini taraftarı olduğu takıma adanmış gibi kendini sürekli olarak takımı üzerinden tanımlar. Duygularını yoğun yaşamının yanı sıra, sahip olduğu bu kimliği ile sürekli toplum içerisinde paylaşır ve bu nitelikleri ile aile, sevgili, arkadaş çevresi içerisinde kabul görür (Or, 2009).

Kişisel anlamda değerlendirildiğinde bireylerin kendi başaramadıkları, eksik yönleri takımlarına duydukları aidiyet ve elde edilen başarı ile övünmelerine sebebiyet vermektedir. Bu hisler daha da arttıkça fanatizm boyutuna ulaşarak, kişisel başarısızlıklarını takım üzerinden örterek şiddete eğilim gösterdiği görülmektedir (Paksoy, 2014). Orantısızlık ve şiddetin bir araya geldiği durumlarda “Holiganizm” kendini göstermektedir. Fanatik taraftarların da arada saldırgan tavırlar gösterdikleri gözlemlense de holiganların seviyesinde şiddete eğilim göstermedikleri belirtilmektedir.

2.6.6. Holiganizm

Şiddet her zaman her yerde var olan bir olgudur. Şiddetin kaynağının ne olduğu konusunda da farklı görüşler vardır. Şiddet insanın doğasında, yaratılışında vardır; ya da bireyi şiddete yönelten toplumdur, toplumsal koşullardır şeklinde belirlemeler yapılmaktadır (Ünsal, 2001). Saldırganlık ve şiddete yönelimin özellikle ekonomik, kültürel, toplumsal ve siyasal etmenlerin kişilerin hareketlerini kısıtlayıp, olmasını istedikleri forma sokmaya zorladığı zaman kişinin yaratılışında var olan bu eğilim kendini ortaya çıkarmaktadır (Alkan, 1993). Bunun için tüm spor dallarında fair play ruhu ile sporcu yetiştirilmeli ve sporcu yönetimi, özellikle futbolda fair play tutumu sporcuya aşılmalıdır, çünkü fair play ile kesinlikle daha kaliteli maçlar sergilenecektir. Adil oyun sadece etik bir davranış veya tesadüfi bir davranış değildir, adil oyun tüm ahlaki normları, psikolojiyi ve yazılı olmayan yasal kodları temsil eder (Veronica vd., 2019). Spor ve futbolun gittikçe artan ekonomik getirisi, sporun eğlence, vakit geçirme, stres atma gibi temel amaçlarını geride bırakıp, galip gelme ve mağlup olmanın önemli oranda maddi etki yaratması, sahada oynanan oyunu ve tribündeki atmosferi de etkileyerek adil, dürüst oyun kavramının yok olmasına sebebiyet vermiştir (Akşar, 2005).

Spor faaliyetleri şüphesiz küresel bir ilgiye sahip olmasıyla beraber aynı zamanda hayran grupları arasında şiddeti ve önyargıyı açığa çıkartmak için bir yol haline gelmiş oldu (Saint-Aberdeen, 2010). Saldırganlık uzun zamandır spor alanının bir parçası olmuştur. Aslında, Russell (1993), savaş zamanının dışında sporun belki de kişilerarası saldırganlık eylemlerinin yalnızca hoşgörüle değil aynı zamanda toplumun geniş kesimleri tarafından coşkuyla karşılanabileceği tek ortam olduğunu öne sürmüştü. Ancak son yıllarda hem sahada hem de sahada sporda şiddet, sosyal bir problem olarak algılanmaya başlandı.

Spor ortamları içerisinde zaman zaman sporcular, yöneticiler ve taraftar grupları arasında fikir çatışmaları oluşmakta, kimi zaman ise şiddet ortaya çıkmaktadır. Spor mücadelelerinde yükselen adrenalin ve gerginlik ile saha dışındaki fanatik taraftarlar, spor yöneticileri ve hakemler arasında şiddet olayları yaşanmaktadır (İnal, 1998). Bu bahsedilen olayların gerçekleşmesi için yoğun duygu birikimi ve kırılma noktalarının olması gerekmektedir (Biçici, 2013). Futbolda holiganizm, maç günlerinde futbol stadyumlarının içinde ve dışında kalabalıkta sorun yaşanması olarak tanımlanır ve genel olarak spor üzerinde olumsuz etkileri olduğu düşünülen bir olgudur (Jwell vd., 2014). Futbol seyircisi açısından önemli olan iki nokta vardır. Bunlar saldırının hangi amaçla yapıldığı ve saldırının hedef noktasıdır. Futbol müsabakası esnasında sporcularda, antrenörlerde görülen saldırgan davranışlar, takımını destekleyen taraftarında psikolojisini etkiler ve saldırgan tavır takımlarına neden olur (Öztürk, 2003). Stadyumların bugün geldiği konumu incelendiğinde, taraftarların sahada oynanan oyundan çok rakip takım taraftarı ile birbirlerine üstünlük kurmak üzerine yoğunlaştıkları bir yer haline gelmeye başladığı görülmektedir. Stada gelen insanlar sahadaki mücadeleden keyif duymak, güzel vakit geçirmek yerine içlerinde biriken şiddet isteklerini gidermeye, açığa çıkartmaya odaklanmaktadır (Kıvanç, 2001). Spor statlarında meydana gelen şiddet olaylarının son derece ciddi boyutlara ulaşması ve şehrin caddelerinde taraftarların polis ve rakip takımın taraftarları ile çatışmaları sporda öfke ve şiddeti ciddi bir olay olarak önümüze getirmektedir (Üstünel ve Alkurt, 2015).

“Holiganizm”, spor etkinliklerinde seyirciler tarafından gerçekleştirilen düzensiz, agresif ve çoğu zaman şiddet içeren davranışları tanımlamak için yaygın olarak kullanılan

bir terimdir (Hopkins ve Tredwell, 2014). Holiganlar tam anlamıyla organize bir şekilde, fanatizmi ve takımlarına olan sadakat ve bağlılıklarını fazla ileri götürerek şiddet olaylarına karışan ve içinde buldukları durum genel manada oldukça ilkel bulunarak eleştirilen topluluklardır (Worthen, 2012). Holiganlar, takımlarına her ne kadar bağlı olurlarsa olsunlar takımlarının galip gelmesi ya da başarı elde etmesi onlar için pek önemli değildir. Holiganlar sadece takımlarının maçlarına ve rakip takım taraftarına odaklanırlar. Holiganların amaçları sadece olay çıkarmak ve kavga etmektir (Arıkan ve Çelik, 2007). Holiganizm denilince ağırlıklı olarak şiddete eğilimli taraftar grupları akla gelse de küfür kullanma, marşları söyleme, yüksek sesli davranışlar da bu tanımı kapsamaktadır. Topluluktaki insanların olumlu geri dönütleri, beğenileri karşısında benlik saygıları ve güdülenmeleri artan holiganların bu tür davranışlar sergileme eğilimleri daha da çoğalmaktadır. Bu tür oluşumlarda kişiler kendilerine söylenen holigan yakıştırmasından rahatsızlık duymazlar aksine bununla gurur duymaktadırlar (Hagger ve Chatzisarantis, 2005).

Tüm evrende belirgin olarak holigan tavırlar sergilemenin sebepleri benzerlik gösterse de holiganizmin üst seviyelerde olduğu İngiltere’de yapılan araştırmalar sonucu işçi sınıfına dâhil insanların, erkeklik ve maskülinite özelliklerini dışa gösterme, ortaya çıkarma, kavgadan, şiddetten korkmadan keyif duyma gibi sebepler ortaya çıkmıştır. Türkiye’ye bakıldığında toplumun yetiştirilme tarzı ve yapısıyla alakalı olarak eğitim, hoşgörü eksikliği, medyanın taraflı ve kışkırtıcı yayınlar yapması nedenler arasında yer almaktadır (Koçer, 2012). Günümüzde holiganizm futbol alanında önlenmeye çalışılan bir olgu olarak nitelendirilmektedir (Pearson, 2005). Hatta bazı ülkelerin holiganizm ile mücadeleye ciddi anlamda ekonomik yatırım yaptıkları bilinmektedir (James ve Pearson, 2006).

2.7. Fanatizm ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Futbol fanatikliği açısından yapılan araştırmalar incelendiğinde, Arıkan (2007) fanatikliği galip gelmek uğruna etik dışı yolları bile tercih eden, destekledikleri takıma, şarkılarına, renklerine takıntılı seviyede bağlılık duyan, sporun içinde gerçekleşen güzel olayları umursamayıp sadece sonucu önemseyen seyirci çeşidi olarak tanımlamıştır.

Kılıcığıl (2003) bir çalışmasında seyircilerin sadece vakit geçirmek için bilet alıp maça giden, heyecan yaşayan insanlar olduğunu, taraftarın ise destekçisi olduğu kulübü hayatının her anında düşünüp, mutluluğu ve dertleri takımıyla ilgili olan, takımını gerçekten yürekten seven, hayatının büyük bir kısmını futbol ile sürdüren kitle olduğunu vurgulamıştır. Sonuç olarak çalışmada seyirci ile taraftarın farklı kavramlar olduğu dile getirilmektedir.

Doewes vd. (2020) Endonezyalı kadın taraftarların fanatizmini araştırdıkları çalışmalarında nitel araştırma ve tarama yöntemini kullanmışlardır. Elde edilen sonuçlarda Endonezyalı kadın taraftarın özelliklerini belirlemişlerdir. Kadın taraftarların Endonezya lig maçlarına her zaman gittiğini, takımın maçlarından keyif aldığını, marşlarını ezberleyip, kulübün formalarını ve eşyalarını alarak destek olduğunu ve meşale yakmanın onları temsil ettiği cevaplarını almışlardır.

Açık vd. (2018) TFF 1. Ligindeki taraftarların fanatiklik durumlarını incelediği araştırmalarında 977 taraftar gruplarına abone olan ve abone olmayan fakat futbol izlemekten keyif alıp maçları yerinde seyreden 943 kişiye FTFÖ uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar analiz edildiğinde taraftar gruplarına abone olmuş olan ve abone olmayan bireyler yaşları açısından değerlendirildiğinde sergiledikleri taraftar davranışlarında kurumsal aidiyet olmak üzere şiddete eğilim ve skorların toplamında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur.

Budi ve Widyaningsih (2020) Barlingmascakeb bölgesindeki futbol taraftarlarının fanatizm düzeylerini ve futbol taraftarlarının davranışlarını kitle psikolojisi perspektifinden analiz etmek üzere bir çalışma yürütmüşlerdir. Futbol taraftarlarının fanatizm ve saldırganlık düzeyleri anket yoluyla ölçülmüş, katılımcılar, rastgele örneklem tekniğini kullanarak 17-30 yaş aralığında Barlingmascakeb bölgesindeki futbol kulüplerinin taraftarları seçilmiştir. Sonuçlar, Barlingmascakeb bölgesindeki futbol taraftarlarının yüksek düzeyde fanatizm ve saldırganlığa sahip olduğunu gösterdi. Bir kişinin kişiliği, grup uyumu ve adrenaline tetiklenen biyolojik faktörler nedeniyle kalabalıkta değişir ve bu durum saldırgan eylemlere ve yıkıcı anarşist eylemlere katılımı tetikler. Futbol taraftarlarının saldırgan davranışları,

futbol taraftarları arasındaki yüksek düzeydeki gerilimi ve bölünme potansiyelini etkilediği gözlenmiştir.

Agusman ve Setiawan (2018) fanatizmin faktörlerini, BCS (Brigata Curva Sud) taraftarlarının fanatizminin ne ölçüde desteklendiğini, fanatizmi olumlu tutmak için gerekli olan adımları bulmayı amaçladıkları çalışmalarında tanımlayıcı verilerine sahip olmak için nitel araştırma yöntemleri kullanmış ve çalışmaya BCS futbol kulübünün sekiz bin taraftarı katılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre BCS taraftarının genç insanlar olduğunu, fanatizm davranışlarının varlık, itibar, egemenlik, ödül olarak erkeklik izlenimi ve elde ettikleri gerçek içsel tatmin kazanmak için davranışsal değişimin bir sonucu olduğunu göstermektedir.

Kutomanov vd. (2019) modern zamanların futbol fanatizmi gibi bir fenomenin varlığına ilişkin sorunları ele aldıkları makalesinde genel olarak spor kökünün ve özellikle futbol fanatizminin özelliklerini analiz etmişlerdir. Taraftarın yaşamına ve taraftar grubunun varlığına etki eden sosyal belirteçler olumsuz kimlik bağlamında belirlendikten sonra futbol taraftarlarının sınıflandırılmasını önermişlerdir.

Yıldız ve Açak (2018) fanatiklik üzerine yaptığı diğer bir çalışmada lise öğrencileri üzerinden değerlendirmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin futbolsever olanları yüzdesi 83,7, takım taraftarı olanları yüzdesi 13,8 ve aşırı hayranlık olarak lanse edilen fanatiklerin yüzdesi de 2,5 olarak belirlenen araştırmanın sonuçları incelendiğinde okuduğu lisenin içeriği, gelir düzeyi, takımının ürettiği ve gelirlerinin direk destek sağlayacağı ürünleri satın alma taraftarı olduğu kulüp, kulübü ne kadar izlediği ve takip ettiği, faktörlerine göre taraftar davranışları değerlendirildiğinde kurumsal aidiyet ve şiddete eğilimde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Ayorinde, Nnaji ve Anyakoha (2016) Nijerya- Lagos'da yükseköğretim öğrencileri arasında futbol fanatizmi ve taraftar dinamiği ile ilgili yaptıkları çalışmaları, Lagos'taki yükseköğretim öğrencileri tarafından futbol taraftarı olmanın ve seçilen futbol takımlarını

desteklemenin dinamiklerini ortaya çıkardı. Temel olarak çalışma, yükseköğrenim öğrencilerinin, takımları büyük bir futbol maçını kaybetmesi durumunda olumsuz davranışlarda bulunmaya hazır olduklarını ortaya koydu.

Aslan ve Uğraş (2021) sporda şiddetin genellikle; fanatizm, taraftar saldırganlığı, toplum normları, spor kültürü açısından ele alındığı belirtirken, takım sporları yapan sporcularda şiddet eğilimi ile ilgili ölçek geliştirmek için 18-41 yaş arasındaki toplam 293 lisanslı sporcu üzerinde yaptıkları çalışmalarında geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı ortaya koymuşlardır.

Turan vd. (2018) ise benzer bir çalışmayla öğrenci taraftar toplulukları üzerinde futbol fanatikliğini incelemeyi hedefledikleri araştırmalarında Akdeniz Üniversitesi'nde öğrenim gören 251 öğrenciye anket uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analize bakıldığında üç taraftar türü arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Çelik ve Akçi (2016) kuruma duyulan aitik hissi ve futbol taraftarlık tutumlarının ilişkisini araştırdıkları bir çalışma yürütmüşlerdir. Aidiyetin sadece tek yönlü olmadığını, çok çeşit faktörlerden elde edilebileceğini elde edilen verileri çapraz tablolarda analiz yaparak sonuca varılmıştır. Futbol taraftarlığı konusunda büyük aitik duygusu hisseden bireylerin kuruma duydukları aidiyetin de fazla olduğu belirtilmiştir.

Zelyurt (2011) Türkiye'deki futbol şiddetini sosyolojik açıdan incelediği doktora tezinde çeşitli çözüm önerileri sunmuştur. Yaptığı araştırmasında futbol taraftarlığının bazı bireyler açısından yalnızca maç olduğu günler takımlarını hatırlamak yerine günlük yaşantısının geneline etki eden ve yaptığı eylemleri şekillendiren bir yaşam tarzı haline geldiğini belirtirken bununla beraber sporda şiddete yönelmeyi bir toplumsal sapkınlık türü olarak değerlendirmiştir. Spor aktiviteleri insancıl amaçlarla yapılan, barışçıl ve bütünleştirici eylemler olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Hacıyev (2011) futbol fanatizmini televizyonlardaki futbol programları açısından ele alan bir çalışma yürütmüştür. Medyanın, sporun tamamen zıttı olan ve dışında olması gereken şiddet olgusuna aracılık ettiğini, özellikle maçlardan önce taraftarı galibiyete şartlayarak, kışkırtarak taraftarın içinde var olan saldırganlık ögesini ortaya çıkarmaya çalıştığını ifade etmiştir. Ayrıca basının istese bu tür olayların önüne geçebilecek kadar büyük güce sahip olduğunu da eklemiştir.

Paksoy (2014) Beşiktaş çarşı taraftarlarının davranışlarını incelediği araştırmasında çarşı grubuna üye 500 taraftara anket uygulamıştır. Beşiktaş Çarşı taraftarını, taraftar olurken en çok etkileyen unsur olarak kulübün renkleri, sembolleri, kulübün tarihi ve başarılarının etki ettiği bulunmuştur. Buna ek olarak elde edilen bulgular sonucunda taraftarın takımlarıyla özdeşleşme arttıkça fair playdan uzaklaşmaya başladıkları ve sporda şiddet içeren olayları onaylama durumlarının arttığı belirlenmiştir.

Kalkan (2016) 6222 numaralı kanunda belirtildiği şekilde ceza verilmiş futbol taraftarının saldırgan ve şiddet eğilimli davranışlar göstermesindeki faktörleri incelemiştir. Yapılan çalışmada kural dışı davranış sergileyerek ceza almış taraftarların şiddete eğilimlerini arttıran nedenleri; maçı yöneten hakemler, alkollü içki kullanımı, tribünün gösterdiği enerji, takıma karşı hisler, bireysel faktörler, misafir takımın seyircisi, takımın sergilediği oyun ve şehre duyulan bağlılık olarak görülmüştür. Kulübü yöneten kişiler, güvenlik görevlileri, futbol federasyonu, içki kullanımı, hakemler, medya, misafir takım seyircileri, tribünü yöneten liderler, uyuşturucu madde kullanımı, taraftar toplulukları, takımın stadyumunun bulunduğu konum da futbolun içindeki şiddetin oluşmasına neden olan faktörler olarak gösterilmiştir.

Bilgin (2017) profesyonel futbolcuların kendi taraftarlarının ve karşı takımın taraftarlarının olumsuz tezahüratlarından etkilenip etkilenmediğini ölçmeyi amaçladığı bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada elde edilen sonuçlar incelendiğinde özellikle kendi takımlarının taraftarlarının olumsuz tezahüratlarından daha fazla etkilendikleri saptanmıştır. Ayrıca futbolcuların yaşları ve profesyonel oyunculukta geçirdikleri sene ile olumsuz tezahürattan etkilenme süreleri arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bu ilişki futbolcuların

yaşları ve profesyonel futboldaki seneleri arttıkça olumsuz tezahürattan daha etkilenme düzeylerinin düştüğünü göstermektedir.

Can (2017) futbol ve öfke ilişkisine odaklandığı araştırmasında; öfkenin Konyaspor taraftarı üzerinde etkilerini ele almıştır. Çalışmasına toplam 847 gönüllü katılmıştır. Nicel bir araştırma desenine sahip olan çalışmanın sonuçları incelendiğinde Konyaspor taraftarının öfke ifade tarzlarının Sosyo-demografik faktörlere bağlı olarak değişim gösterdiği, erkek taraftarların sürekli öfke, iç öfke, dış öfke boyutlarında kadınlara nazaran daha yüksek değerlere sahip oldukları ve kadın taraftarların erkek taraftarlara nazaran öfkelerini daha kontrol edilebilen düzeyde yaşadıkları söylenilebilir.

Şenol (2018) spor ekonomisi üzerinden futbol taraftarına yönelik kişilik ve taraftarlık analizi yapmıştır. Taraftarlık duygusunun ve karakterin alt boyutlarından açıklık, mesuliyet, dışadönük olma, hissel denge ve uyum sağlamanın meslek, almış olduğu eğitim, yaş, ekonomik rahatlık, medeni hal, cinsiyet faktörlerine bağlı şekilde farklılık olduğu saptanmıştır.

Abdullayev (2019) taraftarın futbol kulüplerine ve kulüplerin lisanslı ürünlerine karşı neler hissettiği ve davranışları ile ilgili Azerbaycan ve Türkiye ülkelerini karşılaştırarak elde ettiği sonuçları paylaşmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; Türkiye’de oynanan müsabakalara seyircilerin taraftarı oldukları kulübü desteklemekle beraber günlük yoğunluklarından uzaklaşmak, kafalarını dağıtmak için gittikleri görülmüştür. Ayrıca takımına çok bağlılık duyan fanatiklerin herhangi bir puan kaybında şiddete yönelerek, sahalarda görülmek istenmeyen durumlara sebep oldukları gözlemlenmiştir. Azerbaycan’daki müsabakaları izlemeye giden taraftarın ise sadece tuttıkları kulübe yararlı olmak, katkı sağlamak için orada oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye ile kıyaslandığında Azerbaycan’daki müsabakalar sırasında şiddet eğilimi, karşı takım taraftarına veya sporculara kötü söz söylemi yok denecek düzeydedir. Kulüplerin çıkardıkları lisanslı ürünleri iki ülke seyircisi de takımlarına katkı sağlamak için aldıkları bilinirken, Türk taraftarların satın alma

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ/MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde 2021-2022 yılı eğitim öğretim döneminde lisans bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin zekâ türlerine göre futbolda fanatizm algılarını incelemeye yönelik bir çalışma yapılmıştır. Araştırma deseni olarak betimsel tarama ve ilişkisel tarama yöntemleri kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2002). Ek olarak ilişkisel yöntemle bağlı olarak anket çalışması uygulanmıştır. Anketlerin doldurulmasında gönüllülük esas alınmıştır. Ayrıca anketi cevaplayanlara verecekleri bilgilerin tamamıyla bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacağı ve kesinlikle üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı belirtilmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 2021-2022 Eğitim Öğretim yılında dört yıllık lisans bölümlerinde öğrenim gören tamamıyla basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenmiş öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya 272 kadın, 240 erkek, toplam 512 öğrenci katılım göstermiştir. Bölümler: Temel bilimlerdeki sınıflama baz alınarak Sağlık Bilimleri, Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri ve Eğitim Bilimleri olmak üzere 4 ana alanda toplanıp değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirme kapsamında Sağlık Bilimleri; Diş Hekimliği Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Tıp Fakültesi olarak, Sosyal Bilimler; Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, İletişim Fakültesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, Turizm Fakültesi olarak, Fen Bilimleri; Çanakkale Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Ziraat Fakültesi olarak, Eğitim Bilimleri; Eğitim Fakültesi olarak gruplandırılmıştır.

Basit seçkisiz örnekleme formülüne göre %95 güven aralığında ve 0,05 hata payına sahip olmak üzere, evren büyüklüğü 24544 olan araştırmada örneklem sayısının en az 379 olması gerekmektedir. Örneklem hesabında kullanılan tablo aşağıda verilmiştir (Karasar, 2012).

$$n = \frac{Nt^2pq}{d^2(N - 1) + t^2pq}$$

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında, araştırmacı tarafından oluşturulan, Kişisel Bilgi Formu; sıralamaya (rank) dayalı, 27 maddeden oluşan geçerlilik ve güvenilirliği ispat edilmiş, McClellan ve Conti (2008) tarafından geliştirilen, Babacan ve Dilci (2012) tarafından Türkçeye uyarlanan Çoklu Zekâ Ölçeği uygulanmıştır. Ölçek, Gardner'ın ele almış olduğu dokuz zekâ alanını (Sözel Zekâ, Mantıksal Zekâ, Bedensel Zekâ, Müziksel Zekâ, Görsel Zekâ, Kişilerarası Zekâ, İçsel Zekâ, Doğacı Zekâ ve Varoluşçu Zekâ) kapsamaktadır. Katılımcıların kendilerine en uygun olan seçenektan en uzak olduklarına doğru sıralama yapmaları gerekir. En yakın hissettiklerine 1, en uzak hissettikleri maddeye ise 9 puan vereceklerdir. Ölçeğin alt boyutlarından ulaşılabilecek en az puan 3, en çok puan ise 27'dir. Bireylerin hangi zekâ alanına yatkın olduğu, maddelere vermiş olduğu en düşük puanın belirlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Taşmektepligil ve ark. (2014) tarafından geliştirilen dörtlü likert tipi 13 maddeden oluşan, Şiddete Yönelik Düşünme Eğilimi ve Kurumsal Aidiyet alt boyutlarından oluşan Futbol Taraftarı Fanatik Olma Ölçeği kullanılmıştır. Madde seçenekleri 1 “kesinlikle katılıyorum” dan 4 “hiç katılmıyorum” olarak sıralanmıştır. Geliştirilen ölçek kriterlerine göre anket uygulanan öğrencilerin 13 soru üzerinden almış olduğu toplam puan 13-21 aralığında ise “fanatik”, 22-30 aralığında “takım taraftarı”, 31-52 puan aralığında ise “futbolsever” olarak adlandırılmıştır. Bireyin ölçekten aldığı puan düştükçe fanatiklik seviyesi artmaktadır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin istatistiki analizinde SPSS 24.0 paket programı kullanılmıştır. Yapılan normallik analizi sonucunda verilerin normal dağılım göstermiş olduğu görülmüştür. Demografik bilgilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler uygulanmış tablolar yüzde ve frekans değerleri baz alınarak yapılmıştır. İki değişkenli verilerin analizinde independent sample t-testi, ikiden fazla olan değişkenlerin analizinde ise one way anova testi, veriler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde ise Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Anova testinde gruplar arasında oluşan farklılıkların tespiti için post-hoc analizi yapılmış ve post hoc analizi olarak LSD testi kullanılmıştır. Korelasyon ilişkisinde korelasyon katsayısının ,001 ile ,300 arasında olması düşük seviyeli, ,301 ile ,700 arasında olması orta seviyeli ve ,701-,1000 arasında olması ise yüksek seviyeli ilişki olarak alınmıştır. Korelasyon değerinin – olması negatif yönlü bir ilişkinin olduğu ve + değer alması ise pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu ifade etmektedir. Çoklu zekâ türlerinin değişkenleri kullanarak futbol taraftarları fanatiklik ölçeği genel toplam değişkenini yordamak amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmamız sonucu elde edilen bulgular tablo 1-13’de verilmiştir.

4.1 Sosyo-Demografik Bulgular

Tablo 1

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyetlere göre dağılımları

	f	%
Kadın	272	53,1
Erkek	240	46,9
Toplam	512	100,0

Tablo 1’e bakıldığında araştırmaya katılan bireylerin %53,1’inin (272) kadın, %46,9’unun (240) ise erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 2

Araştırmaya katılan bireylerin yaşlarına göre dağılımları

	f	%
18 Yaş	40	7,8
19 Yaş	98	19,1
20 Yaş	107	20,9
21 Yaş	107	20,9
22 Yaş	70	13,7
23 Yaş	39	7,6
24 Yaş	26	5,1
25 Yaş	14	2,7
26 Yaş	8	1,6

Tablo 2'nin devamı

26+ Yaş	3	0,6
Toplam	512	100,0

Tablo 2'ye bakıldığında araştırmaya katılan bireylerin %7,8'inin (40) 18 yaşında olduğu, %19,1'inin (98) 19 yaşında olduğu, %20,9'unun (107) 20 yaşında olduğu, , %20,9'unun (107) 21 yaşında olduğu, %13,7'sinin (70) 22 yaşında olduğu, %7,6'sının (39) 23 yaşında olduğu, 5,1'inin (26) 24 yaşında olduğu, 2,7'sinin (14) 25 yaşında olduğu, %1,6'sının (8) 26 yaşında olduğu ve %0,6'sının (3) 26 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir.

Tablo 3

Araştırmaya katılan bireylerin fakültelerine göre dağılımı

	f	%
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	21	4,1
Uygulamalı Bilimler Fakültesi	44	8,2
Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Fakültesi	22	4,3
Diş Hekimliği Fakültesi	25	4,9
Eğitim Fakültesi	33	6,4
Fen ve Edebiyat Fakültesi	46	9,0
Güzel Sanatlar Fakültesi	24	4,7
İlahiyat Fakültesi	24	4,7
İletişim Fakültesi	23	4,5
Mimarlık Fakültesi	22	4,3
Mühendislik Fakültesi	28	5,5
Sağlık Bilimler Fakültesi	27	5,3
Siyasal Bilimler Fakültesi	22	4,3
Spor Bilimleri Fakültesi	59	11,5
Turizm Fakültesi	27	5,3
Tıp Fakültesi	37	7,2

Tablo 3'ün devamı

Ziraat Fakültesi	30	5,9
Toplam	512	100,0

Tablo 3'e bakıldığında araştırmaya katılan bireylerin %4,1'inin (21) iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencisi olduğu, %8,2'sinin (44) uygulamalı bilimler fakültesi öğrencisi olduğu, %4,3'ünün (22) deniz bilimleri ve teknolojisi fakültesi öğrencisi olduğu, %4,9'unun (25) diş hekimliği bölümü öğrencisi olduğu, %6,4'ünün (33) eğitim fakültesi öğrencisi olduğu, %9'unun (46) fen ve edebiyat fakültesi öğrencisi olduğu, %4,7'sinin (24) güzel sanatlar fakültesi öğrencisi olduğu, %4,7'sinin (24) ilahiyat fakültesi öğrencisi olduğu, %4,5'inin (23) iletişim fakültesi öğrencisi olduğu, %4,3'ünün (22) mimarlık fakültesi öğrencisi olduğu, %5,5'inin (28) mühendislik fakültesi öğrencisi olduğu, %5,3'ünün (27) sağlık bilimleri fakültesi öğrencisi olduğu, %4,3'ünün (22) mimarlık fakültesi öğrencisi olduğu, %11,5'inin (59) spor bilimleri fakültesi öğrencisi olduğu, %5,3'ünün (27) turizm fakültesi öğrencisi olduğu, %7,2'sinin (37) tıp fakültesi öğrencisi olduğu ve %5,9'unun (30) ziraat fakültesi öğrencisi olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Araştırmaya katılan bireylerin alanlarına göre dağılımı

	f	%
Sağlık Bilimleri	148	28,9
Sosyal Bilimler	141	27,5
Fen Bilimleri	144	28,1
Eğitim Bilimleri	79	15,4
Toplam	512	100,0

Tablo 4'e bakıldığında, araştırmaya katılan bireylerin %28,9'unun (148) sağlık bilimleri alanında, %27,5'inin (141) sosyal bilimler alanında, %28,1'inin (144) fen bilimleri alanında ve %15,4'ünün (79) eğitim bilimleri alanında eğitim gördüğü görülmektedir.

Tablo 5

Araştırmaya katılan bireylerin sınıflarına göre dağılımı

	f	%
Hazırlık	16	3,1
1. Sınıf	149	29,1
2. Sınıf	147	28,7
3.Sınıf	96	18,8
4. Sınıf	60	11,7
4+ Sınıf	29	5,7
5. Sınıf	8	1,6
6. Sınıf	5	1,0
6+ Sınıf	2	0,4
Toplam	512	100,0

Tablo 5'e bakıldığında, araştırmaya katılan bireylerin %3,1'inin (16) hazırlık sınıfı öğrencisi, %29,1'inin (149) 1. Sınıf öğrencisi, %28,7'sinin (147) 2. Sınıf öğrencisi, %18,8'inin (96) 3. Sınıf öğrencisi, %11,7'sinin (60) 4. Sınıf öğrencisi, %5,7'sinin (29) 4+ sınıf öğrencisi (dönem uzatan öğrenci), %1,6'sının (8) 5. Sınıf öğrencisi ve %1'inin (5) 6. Sınıf öğrencisi, %0,4'ünün (2) 6+ sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir.

Tablo 6

Araştırmaya katılan bireylerin yaşadıkları yere göre dağılımı

	f	%
Köy	32	6,3
Belde	29	5,7
İlçe	127	24,8
İl	163	31,8
Büyükşehir	161	31,4
Toplam	512	100,0

Tablo 6'ya bakıldığında, araştırmaya katılan bireylerin %6,3'ünün (32) köyde yaşadıkları, %5,7'sinin (29) beldede yaşadıkları, %24,8'inin (127) ilçede yaşadıkları, %31,8'inin (163) ilde yaşadıkları ve %31,4'ünün (161) büyükşehirde yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 7

Araştırmaya katılan bireylerin ailelerinin gelir düzeyine göre dağılımı

	f	%
0-2000 Tl	18	3,5
2001-4000 Tl	114	22,3
4001-6000 Tl	234	45,7
6000 Ve Üzeri	146	28,5
Toplam	512	100,0

Tablo 7'ye bakıldığında, araştırmaya katılan bireylerin ailelerinin %3,5'inin (18) gelir düzeylerinin 0-2000 Tl olduğu, %22,3'ünün (114) gelir düzeyinin 2001-4000 Tl olduğu, %45,7'sinin (234) gelir düzeyinin 4001-6000 Tl olduğu ve %28,5'inin (146) gelir düzeyinin 6000 ve üzeri olduğu görülmektedir.

Tablo 8

Araştırmaya katılan bireylerin çalışma durumu ve gelir düzeylerine göre dağılımı

	f	%
Çalışmıyorum	347	67,8
0-500 Tl	115	22,5
501-1000 Tl	35	6,8
1001-1500 Tl	6	1,2
1501-2000 Tl	3	0,6
2001-2500 Tl	2	0,4
2501-3000 Tl	1	0,2
3000+ Tl	3	0,6
Toplam	512	100,0

Tablo 8'e bakıldığında araştırmaya katılan bireylerin öğrenciyken çalışma durumları ve çalışması durumunda elde ettikleri gelirlere bakıldığında, %67,8'inin (347) çalışmadıkları, %22,5'inin (115) çalıştıkları ve 0-500 Tl gelir elde ettikleri, %6,8'inin (35) çalıştıkları ve 501-1000 Tl gelir elde ettikleri, %1,2'sinin (6) çalıştıkları ve 1001-1500 Tl gelir elde ettikleri, %0,6'sının (3) çalıştıkları ve 1501-2000 Tl gelir elde ettikleri, %0,4'ünün (2) çalıştıkları ve 2001-2500 Tl gelir elde ettikleri, %0,2'sinin (1) çalıştıkları ve 2501-3000 Tl gelir elde ettikleri ve %0,6'sının (3) çalıştıkları ve 3000+ Tl gelir elde ettikleri görülmektedir.

4.2 Çoklu Zekâ Ölçeğine Ait Bulgular

Tablo 9

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre çoklu zekâ ölçeği alt faktörlerinin karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	X	SS	t	p
Bedensel Zekâ	Kadın	272	14,16	5,17	-4,431	,000*
	Erkek	240	12,12	5,24		
Varoluşçu Zekâ	Kadın	272	14,76	5,40	,418	,676
	Erkek	240	14,57	5,26		
Kişilerarası Zekâ	Kadın	272	14,20	4,16	4,686	,000*
	Erkek	240	12,44	4,31		
İçsel Zekâ	Kadın	272	10,47	4,31	-1,751	,080
	Erkek	240	11,15	4,45		
Mantıksal Zekâ	Kadın	272	13,05	3,79	-,797	,426
	Erkek	240	13,32	3,62		
Müziksel Zekâ	Kadın	272	18,02	4,43	-,581	,561
	Erkek	240	18,25	4,43		
Doğacı Zekâ	Kadın	272	13,81	4,62	-4,605	,000*
	Erkek	240	15,64	4,31		

Tablo 9'un devamı

Sözel Zekâ	Kadın	272	20,02	4,65	-1,826	,068
	Erkek	240	20,82	5,25		
Görsel Zekâ	Kadın	272	16,46	5,66	-,399	,690
	Erkek	240	16,66	5,63		

* $p < 0,05$ anlamlılık düzeyi

Tablo 9'a araştırmaya katılan bireylerin cinsiyetlere göre ÇZÖ alt faktörlerine bakıldığında, bedensel zekâ, kişilerarası zekâ ve doğacı zekâ alt faktörlerinde cinsiyetlere göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Buna göre bedensel zekâ, kişilerarası zekâ faktörlerinde erkek öğrencilerin daha iyi oldukları (ortalamaların düşük olması o zekâ türünde iyi olduklarını ifade etmektedir. Bkz. yöntem bölümü), doğacı zekâ alt faktöründe ise kadın öğrencilerin daha iyi oldukları görülmektedir.

Varoluşçu zekâ, içsel zekâ, mantıksal zekâ, müziksel zekâ, sözel zekâ ve görsel zekâ alt faktörlerinde ise cinsiyetlere göre anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p > 0,05$).

Tablo 10

Araştırmaya Katılan Bireylerin Alanlarına Göre Çoklu Zekâ Ölçeği Alt Faktörlerinin Karşılaştırılması.

		n	X	SS	f	p	Post Hoc
Bedensel Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	12,29	4,75	2,591	,052	
	Sosyal Bilimler(2)	141	13,61	5,56			
	Fen Bilimleri(3)	144	13,22	4,91			
	Eğitim Bilimleri(4)	79	14,15	6,25			
	Toplam	512	13,20	5,30			
Varoluşçu Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	15,47	5,02	7,283	,000*	1>2
	Sosyal Bilimler(2)	141	13,73	5,48			1>4

Tablo 10'un devamı

	Fen Bilimleri(3)	144	15,70	4,51			3>2
	Eğitim Bilimleri(4)	79	12,97	6,31			3>4
	Toplam	512	14,67	5,33			
Kişilerarası Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	13,28	4,32	,046	,987	
	Sosyal Bilimler(2)	141	13,36	4,27			
	Fen Bilimleri(3)	144	13,43	4,26			
	Eğitim Bilimleri(4)	79	13,48	4,56			
	Toplam	512	13,37	4,31			
İçsel Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	10,33	4,15	2,762	,042*	4>1
	Sosyal Bilimler(2)	141	10,30	4,15			4>2
	Fen Bilimleri(3)	144	11,21	4,64			
	Eğitim Bilimleri(4)	79	11,72	4,59			
	Toplam	512	10,78	4,38			
Mantıksal Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	12,70	3,73	1,716	,163	
	Sosyal Bilimler(2)	141	13,40	3,28			
	Fen Bilimleri(3)	144	13,11	3,79			
	Eğitim Bilimleri(4)	79	13,79	4,17			
	Toplam	512	13,18	3,71			
Müziksel Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	18,31	4,31	4,164	,006*	1>4
	Sosyal Bilimler(2)	141	18,00	4,18			3>4
	Fen Bilimleri(3)	144	18,84	4,66			
	Eğitim Bilimleri(4)	79	16,70	4,38			
	Toplam	512	18,13	4,43			
Doğacı Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	15,41	3,87	11,212	,000*	1>3
	Sosyal Bilimler(2)	141	15,49	4,20			2>3
	Fen Bilimleri(3)	144	12,86	4,70			4>3

Tablo 10'un devamı

Sözel Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	21,04	4,46	3,805	,010*	1>4
	Sosyal Bilimler(2)	141	20,55	4,61			2>4
	Fen Bilimleri(3)	144	20,49	5,08			
	Eğitim Bilimleri(4)	79	18,77	5,85			
	Toplam	512	20,40	4,95			
Görsel Zekâ	Sağlık Bilimleri(1)	148	16,12	5,48	3,112	,026*	1<4
	Sosyal Bilimler(2)	141	16,51	5,67			3<4
	Fen Bilimleri(3)	144	16,11	5,41			
	Eğitim Bilimleri(4)	79	18,29	6,07			
	Toplam	512	16,56	5,64			
	Eğitim Bilimleri(4)	79	15,10	5,29			
	Toplam	512	14,66	4,57			

*p<0,05 anlamlılık düzeyi

Tablo 10'da araştırmaya katılan bireylerin alanlarına göre ÇZÖ alt faktörlerine bakıldığında, varoluşçu zekâ, müziksel zekâ, içsel zekâ, doğacı zekâ, sözel zekâ ve görsel zekâ alt faktörlerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<0,05). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için yapılan post-hoc analizi sonucunda ise varoluşçu zekâ türünde farkın sağlık bilimleri ve sosyal bilimleri, sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri, fen bilimleri ve sosyal bilimler, fen bilimleri ve eğitim bilimleri arasında olduğu ve varoluşçu zekâ alt faktöründe eğitim bilimlerinin diğer bilim alanlarına göre daha iyi olduğu, içsel zekâ türünde farklılığın eğitim bilimleri ile sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri ile sosyal bilimler arasında olduğu, müziksel zekâ türünde farkın sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri, fen bilimleri ve eğitim bilimleri arasında olduğu ve müziksel zekâ alt faktöründe eğitim bilimlerinin diğer bilim alanlarına göre daha iyi olduğu, sözel zekâ türünde farkın sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri, sosyal bilimler ve eğitim bilimleri arasında olduğu ve sözel zekâ alt faktöründe eğitim bilimlerinin diğer bilim alanlarına göre daha iyi olduğu ve son olarak görsel zekâ türünde farkın sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri, fen bilimleri ve eğitim bilimleri arasında olduğu ve görsel zekâ alt faktöründe fen bilimlerinin diğer bilim alanlarına göre daha iyi olduğu görülmüştür.

Bedensel zekâ, kişilerarası zekâ, içsel zekâ ve mantıksal zekâ alt faktörlerinde ise alanlara göre anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir ($p>0,05$).

4.3 Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğine Ait Bulgular

Tablo 11

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre futbol taraftarı fanatiklik ölçeğinin karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	X	SS	t	p
Şiddete Yönelik Düşünme Eğilimleri	Kadın	272	14,69	3,74	8,672	,000*
	Erkek	240	11,56	4,43		
Kuramsal Aidiyet	Kadın	272	29,61	3,80	7,608	,000*
	Erkek	240	26,38	5,69		
FTFÖ Toplam	Kadın	272	44,30	6,59	9,039	,000*
	Erkek	240	37,95	9,23		

* $p<0,05$ anlamlılık düzeyi

Tablo 11’de cinsiyetlere göre FTFÖ’ye bakıldığında, şiddete yönelik düşünme eğilimleri alt faktörü, kuramsal aidiyet ve futbol taraftarları fanatiklik ölçeği genel toplamlarında cinsiyete göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna göre erkeklerin alt faktörler ve FTFÖ genel toplamında daha iyi ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca genel toplamda kadınların ve erkeklerin ortalamalarına bakıldığında her iki cinsiyet grubunun da Futbolsever oldukları görülmektedir.

Tablo 12

Araştırmaya katılan bireylerin alanlarına göre futbol taraftarı fanatiklik ölçeğinin karşılaştırılması

		n	X	SS	f	p	Post Hoc
Şiddete Yönelik Düşünme Eğilimleri	Sağlık Bilimleri	148	12,90	4,31	1,360	,254	-
	Sosyal Bilimler	141	12,93	4,62			
	Fen Bilimleri	144	13,43	4,33			
	Eğitim Bilimleri	79	13,97	4,01			
	Toplam	512	13,22	4,36			
Kuramsal Aidiyet	Sağlık Bilimleri	148	28,17	4,76	,645	,586	-
	Sosyal Bilimler	141	27,77	5,51			
	Fen Bilimleri	144	27,99	5,09			
	Eğitim Bilimleri	79	28,73	4,57			
	Toplam	512	28,09	5,04			
FTFÖ Toplam	Genel Sağlık Bilimleri	148	41,08	8,24	,981	,401	-
	Sosyal Bilimler	141	40,70	9,06			
	Fen Bilimleri	144	41,43	8,79			
	Eğitim Bilimleri	79	42,70	7,66			
	Toplam	512	41,32	8,54			

* $p < 0,05$ anlamlılık düzeyi

Tablo 12’de araştırmaya katılan bireylerin alanlarına göre futbol taraftarları fanatiklik ölçeği alt boyutları ve genel toplamalarına bakıldığında alanlarına göre anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir ($p > 0,05$).

Tablo 13

Araştırmaya katılan bireylerin çoklu zekâ ölçeği ve futbol taraftarı fanatizm ölçeği arasındaki korelasyon ilişkisi

		Futbol Taraftarı Fanatizm Ölçeği			
		Şiddete Yönelik Düşünme Eğilimleri	Kuramsal Aidiyet	FTFÖ Genel Toplam	
Çoklu Zekâ Ölçeği	Bedensel Zekâ	r	,308**	,214**	,284**
		p	,000	,000	,000
	Varoluşçu Zekâ	r	-,093*	-,044	-,074
		p	,036	,317	,096
	Kişilerarası Zekâ	r	,331**	,299**	,346**
		p	,000	,000	,000
	İçsel Zekâ	r	-,151**	-,231**	-,213**
		p	,001	,000	,000
	Mantıksal Zekâ	r	,041	,040	,045
		p	,349	,368	,312
	Müziksel Zekâ	r	-,097*	-,015	-,058
		p	,028	,743	,189
	Doğacı Zekâ	r	-,134**	-,133**	-,147**
		p	,002	,003	,001
	Sözel Zekâ	r	-,152**	-,083	-,126**
		p	,001	,061	,004
Görsel Zekâ	r	-,047	-,043	-,049	
	p	,290	,332	,266	

*p<0,05 anlamlılık düzeyi, **p<0,01 anlamlılık düzeyi

Tablo 13’de araştırmaya katılan bireylerin ZÖ alt faktörleri ve futbol taraftarları fanatiklik ölçeği alt faktörü ve genel toplamı arasındaki ilişkiler karşılaştırılmıştır. Buna göre bedensel zekâ alt faktörü ile kurumsal aidiyet arasında ve FTFÖ genel toplam arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişkinin olduğu ($r=,214$; $r=284$), bedensel zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğilimleri alt faktörü arasında pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkilerin anlamlı olduğu ($p<0,05$) görölmüştür.

Varoluşçu zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğilimleri arasında negatif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişkinin olduğu ($r=-,093$) ve bu ilişkinin anlamlı olduğu ($p<0,05$), zekâ alt faktörü ile kuramsal aidiyet ve FTFÖ genel toplamı arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>0,05$) görölmüştür.

Kişilerarası zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğitimleri arasında ve kişilerarası zekâ alt faktörü ile FTFÖ genel toplamı arasında pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişkinin olduğu ($r=,331$; $r=,346$) ve bu ilişkinin anlamlı olduğu ($p<0,05$), kişilerarası zekâ alt faktörü ile kuramsal aidiyet arasında ise pozitif yönlü ve düşük düzeyli ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin anlamlı olduğu ($p<0,05$) görölmüştür.

İçsel zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğitimleri arasında, içsel zekâ alt faktörü ile kuramsal aidiyet arasında ve içsel zekâ alt faktörü ile FTFÖ genel toplam arasında negatif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişkinin olduğu ($r=-,151$; $r=-,231$; $r=-,213$) ve bu ilişkinin ise anlamlı olduğu ($p<0,05$) görölmüştür.

Mantıksal zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğitimleri arasında, mantıksal zekâ alt faktörü ile kuramsal aidiyet arasında ve mantıksal zekâ alt faktörü ile FTFÖ genel toplam arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>0,05$) görölmüştür.

Müziksel zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğitimleri arasında negatif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişkinin olduğu ($r=-,097$) ve bu ilişkinin anlamlı olduğu ($p<0,05$), müziksel zekâ ile kuramsal aidiyet ve müziksel zekâ ile FTFÖ genel toplam arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>0,05$) görülmüştür.

Doğacı zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğitimleri arasında, doğacı zekâ alt faktörü ile kuramsal aidiyet arasında ve doğacı zekâ alt faktörü ile FTFÖ genel toplam arasında negatif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişkinin olduğu ($r=-,134$; $r=-,133$; $r=-,147$) ve bu ilişkinin anlamlı olduğu ($p<0,05$) görülmüştür.

Sözel zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğitimleri arasında, sözel zekâ alt faktörü ile FTFÖ genel toplam arasında negatif yönlü ve düşük düzeyli bir ilişki olduğu ($r=-,152$; $r=-,126$) ve bu ilişkinin anlamlı olduğu ($p<0,05$), sözel zekâ ile kuramsal aidiyet arasında ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür ($p>0,05$).

Görsel zekâ alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğitimleri arasında, görsel zekâ alt faktörü ile kuramsal aidiyet arasında ve görsel zekâ alt faktörü ile FTFÖ genel toplam arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ($p>0,05$) görülmüştür.

Tablo 14

Araştırmaya katılan bireylerin çoklu zekâ ölçeği ve futbol taraftarı fanatiklik ölçeği arasındaki çoklu regresyon analizi

Model	Standardize edilmemiş katsayı		Standardize edilmiş katsayı	R	R ²	t	p
	B	Standart Hata	Beta				
(Sabit)	63,453	9,671		,446 ^a	,199	6,561	,000
Varoluşçu Zekâ	-,390	,107	-,244			-3,659	,000
Kişilerarası Zekâ	,393	,143	,199			2,750	,006
İçsel Zekâ	-,536	,102	-,275			-5,279	,000
Mantıksal Zekâ	-,053	,114	-,023			-,468	,640
Müziksel Zekâ	-,158	,107	-,082			-1,477	,140
Doğacı Zekâ	-,360	,105	-,192			-3,417	,001
Sözel Zekâ	-,241	,103	-,140			-2,335	,020
Görsel Zekâ	-,128	,099	-,085			-1,296	,195

P<0,05

Çoklu zekâ türlerinin (varoluşçu, kişilerarası, içsel, mantıksal, müziksel, doğacı, sözel, görsel zekâ) değişkenleri kullanarak futbol taraftarları fanatiklik ölçeği genel toplam değişkenini yordamak amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre regresyon modeli, $F(8, 503)=15,644$, $p<0,001$, ve bağımlı değişkendeki varyansın %19,9'unun bağımsız değişkenler tarafından açıkladığı bulunmuştur. Buna göre, varoluşçu zekâ, kişilerarası zekâ, içsel zekâ, doğacı zekâ, sözel zekâ ve görsel zekâ türleri ile futbol taraftarları fanatiklik ölçeğinin yordanabildiği görülmektedir ($p<0,05$).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Kendine özgü değerleri ve simgeleri olan spor, toplumdaki yerini her geçen gün daha da sağlamlaştırmaktadır. Sosyal etkileşimler yoluyla bireylerde rekabet, dostluk, mücadele, aidiyet gibi duygular oluşturan spor aynı zamanda kişiler arasında güçlü bir bağ da kurmuş olur. Bir takımının taraftarı olmak ve o takımın bir parçasını oluşturduğunu düşünmek, bireylerde aidiyet duygusunun tatmine sebep olduğu söylenebilir. Kişi için toplumda kendine ait bir rol ve statüye sahip olabilmek, bir ulusun, siyasi partinin ve ailenin parçası olması ile gerçekleşmektedir. Futbol müsabakaları ve alakalı etkinlikler kişinin kendisini akademik, dini, etnik kurumlar gibi yapıların bir parçası olarak görmesi ve bu sebeple ortaya çıkan aidiyet duygusunu en güçlü şekilde yaşadığı yapılardandır. Büyük kitlelerin takibini kazanmayı başarmış spor branşı konumuna gelen futbolun bu hale gelişindeki nedenlerden biri olarak maçın sürdüğü dakikalarda kişilere yeni kimlikler kazandırma işlevini elinde bulunduran tek yapı oluşundan kaynaklanmaktadır. Diğer bir yandan, futbolun, bugün sadece oyun olmanın yanı sıra daha yerel, toplumsal, ulusal ve evrensel işlevlere sahip bir gerçeklik olduğu söylenebilir. Futbolun içinde yer aldığı endüstrinin en güçlü ve endüstriyi destekleyen faktörünün fanatik taraftar olduğu da bir gerçektir. Bu doğrultuda araştırmada fanatizmle ilgili olarak ülkemizde sıklıkla gündeme gelen taraftar tutumları, üniversitede lisans eğitimi alan farklı zekâ türlerindeki öğrencilerin fanatizm algılarını tespit ederek, bu durumun yarattığı olumsuzlukları gidermede faydalı olabilecek öneriler sunmaktır.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlara göre cinsiyetlere göre FTFÖ'ye bakıldığında anlamlı farklılıklar tespit edilmiş ve erkeklerin şiddete yönelik düşünme eğitimleri alt faktörü, kuramsal aidiyet ile FTFÖ genel toplamında daha iyi ortalamaya sahip oldukları bulunmuştur. Taylor (2014) şiddetin, modern futbolun en belirgin fonksiyonlarından biri olduğunu belirtmiştir. Oyun, büyük kitleler karşısında oynanarak, rekabet artırılır ve körüklenir. Asıl hedef galip gelmektir. Seyircilerden oluşan kalabalıklar sayesinde bireyler

normalde yapmayacakları davranışları topluluk içinde yaparak şiddeti normalleştirmiş olur. Orpinas vd. (1999) tarafından yapılan araştırmada saldırganlık ve cinsiyet arasında erkeklerin kadınlara göre daha baskın oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Literatür çalışmalarında da benzer şekilde Gaziantep il merkezinde öğrenim görmekte olan toplam 1618 Anadolu Lisesi öğrencisi üzerinde yapılmış olan futbol taraftarlığı fanatiklik düzeylerinin incelendiği çalışmada cinsiyet değişkenine göre şiddete yönelik alt boyutunda ve toplam skor boyutunda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Yıldız ve Açak, 2018). Bu çalışma ile paralel olarak erkeklerin daha iyi ortalamaya sahip olduğu da görülmüştür. Kurumsal aidiyet alt faktörü açısından benzerlik göstermemesinin sebebi olarak örneklem gruplarının eğitim seviyelerinin ve yaş aralıklarının farklı olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Paksoy (2014)'un çalışması da bu çalışmayı destekler niteliktedir. Ölçek değerleri arasında anlamlı fark olup, erkek taraftarların kadın taraftarlardan daha fazla takımlarıyla özdeşleştikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dietz-Uhler vd. (2000) erkeklerin spor bilgisini kadınlar ile karşılaştırdığında, erkeklerin spor ile daha fazla ilgilenme, sosyal medya, maç yayınları ve gazetelerden sporu takip edip bilgilendiklerini, diğer insanlar ile bu konular hakkında daha fazla sohbet etme eğiliminde olduklarını belirtirken, kadınların ise yakın çevresi ile sosyalleşip, iletişim kurma amaçlı televizyon ve çeşitli yerlerden spor programları izlediklerini tespit etmiştir. Diğer bir görüş ise Stein ve Hoffman (1978) rekabet barındıran branşların saldırganlık ve şiddete neden olabileceğini ileri sürmüş, erkeklerin bu branşlarda kadınlara göre daha fazla deneyimde bulunup şiddet eğilimi gösterdiğini belirtmiştir. Doğaner vd. (2021) futbol taraftarının fanatiklik düzeylerini belirlemek için yaptıkları araştırmada erkeklerin kadınlara göre daha fanatik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre geçmişten günümüze yapılan araştırmalarda benzer sonuçlara ulaşıldığı, erkeklerin fanatizm özelliklerinin her dönemde baskın olduğu, bu durumu toplumda kabul görülen futbol ve fanatizm aracılığı ile giderdikleri söylenebilir.

Literatürde araştırma bulgularıyla örtüşmeyen çalışmaların da olduğu görülmektedir. Al-Sarraf ve Okan (2020), spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin fanatiklik düzeylerini araştırdığı çalışmalarında cinsiyet değişkenine göre FTFÖ alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık göstermediğini bulmuştur. Elde edilen bulgular bu araştırmanın sonucunu desteklememekle beraber ortaya çıkan farklılığın sebebinin örneklemin sadece spor bilimleri fakültesi ile sınırlı olduğu, öğrenim gören öğrencilerin kadın erkek ayrımı olmadan spor ile

iç içe bulunduğu, spor bilgi düzeyleri ve takım tutma oranlarının çok yüksek olduğundan fanatizm düzeylerinin benzer seviyelerde olduğu düşünülmektedir.

Araştırma bulguları incelendiğinde bireylerin cinsiyete göre çoklu zekâ alt faktörleri karşılaştırıldığında bedensel zekâ ve kişilerarası zekâ faktörlerinde erkek öğrencilerin daha iyi oldukları, doğacı zekâ alt faktöründe ise kadın öğrencilerin daha iyi oldukları görülmektedir. Yılmaz (2010), zekâ türleri ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasından elde ettiği sonuç, bu çalışmayı destekler nitelikte olup, kişilerarası zekâ türü ve cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık tespit etmiştir ve bu zekâ alanında erkeklerin kadınlara göre daha ileri düzeyde oldukları görülmektedir. Ermiş (2012) cinsiyet değişkenine göre spor yapan öğrencilerin kişilerarası zekâ türü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit etmiş olup, erkek öğrencilerin bu zekâ alanında daha baskın olduğunu belirtmiştir. Elde edilen sonuç bu araştırma ile benzer özellikler taşımaktadır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha az sosyalleşme çevresi ve imkânı bulabilmelerinin bu farklılığın oluşmasında büyük bir etken olduğu söylenebilir. Hoşgörür ve Katrancı (2007) sınıf öğretmenleri ve beden eğitimi öğretmenlerinin baskın zekâ alanlarını belirlemek için yaptığı çalışmalarında cinsiyet değişkeni ele alındığında bedensel zekâ ve kişilerarası zekâ faktöründe erkeklerin kadınlara oranla daha gelişmiş olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Karakaş vd. (2014) doğacı zekâ alanında kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha baskın olduğu ve bu farkın anlamlı olduğunu tespit etmişlerdir. Polat vd. (2019) cinsiyete göre doğacı zekâ alanında anlamlı farklılık bulmuş olup, farkın kadınların lehine olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kadınların bitkilerle daha çok ilgilenmesi, sakinlik ve huzurlu ortam arayışı, doğada daha fazla vakit geçirmek istemeleri bu zekâ alanında gelişimlerine etkisi olduğu söylenebilir.

Araştırmada elde edilen sonuç, literatürdeki bazı sonuçlarla da ters düşmektedir. Altınok (2008) çalışmasında kişilerarası zekâ ve doğacı zekâ alt boyutlarına ilişkin puanlarda erkekler ve kadınlar arasında anlamlı bir ilişki tespit etmezken, bedensel zekâ açısından erkekler ve kadınlar arasında anlamlı fark tespit etmiş olup, bu farkın kadınların bedensel zekâ seviyesinin erkeklerden daha yüksek olduğu yönündedir. David (2003)'in yaptığı çalışmada da doğacı zekâ alanında kadın ve erkek arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu durum çalışmamız ile paralellik göstermemektedir. Şentürk ve Yazıcı (2020), sporcuların

çoklu zekâ düzeylerini inceledikleri çalışmalarında görsel zekâ ve müziksel zekâ alt boyutlarında anlamlı farklılık bulmuş olup, bu zekâ türlerinde kadınların daha baskın olduğunu belirtmişlerdir. Elde edilen sonuç bu araştırma ile benzerlik göstermemekte olup, farklılığın seçilen örneklem grubunun sadece spor yapan bireylerden oluşması ve eğitim düzeyinin tüm öğretim kademesindeki öğrencileri kapsamı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin ÇZÖ ve FTFÖ arasındaki korelasyon ilişkisine baktığımızda FTFÖ ile bedensel zeka, kişilerarası zeka arasında pozitif yönlü, varoluşçu zeka, içsel zeka, müziksel zeka, doğacı zeka ve sözel zeka arasında ise negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Mantıksal zekâ ve görsel zekâ ile anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Kişilerarası zeka alt faktörü ile şiddete yönelik düşünme eğilimleri arasında pozitif yönlü ilişki olduğu sonucunu destekler nitelikte olan Kaukiainen vd. (1999) çalışmalarında, empati, kişilerarası zekâ ve 3 farklı agresif tutum arasındaki ilişkilerin incelenmesini amaçlamış, elde edilen bulgular doğrultusunda çalışmanın temel hipotezini açıkça destekleyerek, kişilerarası zekanın dolaylı saldırganlıkla ilgili olduğunu, birey dolaylı saldırganlığı ne kadar çok kullanırsa, kişilerarası zekâ düzeyinin de o kadar yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bedensel zekâ seviyesi de arttıkça spora dâhil olma, spor ile ilgilenme, takım tutma, özdeşleşme ve bağlılık düzeylerinin arttığı bilinmektedir. Bedensel zekâ ve kişilerarası zekâ arttıkça bireylerin fanatiklik seviyelerinin de artması beklenen bir durumdur. Çalışmada elde edilen sonuçlar bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Bireylerin öğrenim görmekte oldukları alanlara göre ÇZÖ alt faktörleri incelendiğine yapılan çalışmada varoluşçu zekâ, müziksel zekâ, içsel zekâ doğacı zekâ, sözel zekâ ve görsel zekâ alanlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Oral (2001), Branşlarına göre üniversite öğrencilerinin zekâ alanlarının incelediği çalışmasında bu araştırma ile uyumlu olarak branşlara göre kişilerarası, doğacı, sözel ve görsel zekâsına ilişkin ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulmuştur. Aygül ve Koç (2016)'un araştırmasında Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin çoklu zekâ alanları ile öğrenme stilleri arasındaki ilişki incelenmiş ve bölümlere göre görsel zekâ, müziksel zekâ ve kişilerarası zekâ türünde anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Öğrencilerin tercih ettikleri bölümleri, ilgi alanlarına ve sahip oldukları zekâ türlerine göre seçtikleri söylenebilir. İzci ve Sucu (2014)'nın üniversite öğrencilerinin çoklu zekâ profillerini incelediği çalışmaları, bu çalışma ile kısmen benzerlik

göstermektedir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülte ve yüksekokullara göre sözel, mantıksal, bedensel zekâ arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Bu çalışma ile sözel zekâ alanı benzerlik göstermekte olup diğer alanların farklılık göstermesinin sebebi olarak yüksekokul öğrencilerinin de çalışmaya dâhil edilmiş olması düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular incelendiğinde bireylerin öğrenim gördükleri alanlara göre FTFÖ alt boyutları ve genel toplamlarına bakıldığında anlamlı farklılıklar tespit edilememiştir. Altınok (2008) yaptığı çalışmasında öğrencilerin öğrenim görmekte olduğu öğretmenlik, spor yöneticiliği ve antrenörlük bölümleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Elde edilen sonuç araştırmayı destekler niteliktedir. Bu bağlamda fanatizm özelliklerinin herhangi bir zekâ türünde yoğunlaşmadığı, insanın olduğu her yerde fanatizmin görülme ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir. Ek olarak elde edilen bulgular doğrultusunda anlamlı fark olmamasına rağmen bedensel ve kişilerarası zekâda, sağlık bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilerin baskın olduğu görülmektedir. Bu zekâ alanları geliştikçe fanatizm düzeyinin arttığı bulgularımızca tespit edildiğinden fanatizmin alt boyutları olan şiddete yönelik düşünme eğilimleri ve kurumsal aidiyet boyutlarında sağlık bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin diğer alanlara göre puanlarının daha düşük çıkması beklenmektedir. Bulgular incelendiğinde şiddete yönelik düşünme eğilimleri alt boyutunda beklenildiği gibi sağlık bilimleri öğrencilerinin baskın olduğu fakat kurumsal aidiyet alt boyutu ve genel toplamda sosyal bilimler öğrencilerinin baskın olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuca göre sağlık bilimlerinde öğrenim gören öğrencilerin takımlarına destekleri şiddet boyutunu aşarken, sosyal bilimleri öğrencilerinin takımlarına maddi anlamda destek olup, duygularını kontrol edebildikleri söylenebilir.

5.2. Sonuç

Üniversite öğrencilerinin zekâ türlerine göre futbolda fanatizm algılarını incelemeyi amaçladığımız çalışmaya; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde lisans eğitimi alan 272 kadın, 240 erkek, toplamda 512 gönüllü öğrenci katılmıştır. Yapılan çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyetlere ÇZÖ alt faktörlerine bakıldığında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu farklılık bedensel zekâ, kişilerarası zekâ ve doğacı zekâ alanında görülmüş olup, bedensel zekâ, kişilerarası zekâ faktörlerinde erkek öğrencilerin daha iyi oldukları, doğacı zekâ alt faktöründe ise kadın öğrencilerin daha iyi oldukları görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin eğitim görmekte oldukları fakülteleri ait oldukları alanlara göre gruplayıp ÇZÖ alt faktörlerine bakıldığında, varoluşçu zekâ, müziksel zekâ, doğacı zekâ, içsel zekâ, sözel zekâ ve görsel zekâ alt faktörlerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun tespiti için yapılan post-hoc analizi sonucunda ise varoluşçu zekâ türünde farkın sağlık bilimleri ve sosyal bilimleri, sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri, fen bilimleri ve sosyal bilimler, fen bilimleri ve eğitim bilimleri arasında olduğu ve varoluşçu zekâ alt faktöründe eğitim bilimlerinin diğer bilim alanlarına göre daha iyi olduğu, içsel zekâ türünde farklılığın eğitim bilimleri ile sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri ile sosyal bilimler arasında olduğu, müziksel zekâ türünde farkın sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri, fen bilimleri ve eğitim bilimleri arasında olduğu ve müziksel zekâ alt faktöründe eğitim bilimlerinin diğer bilim alanlarına göre daha iyi olduğu, sözel zekâ türünde farkın sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri, sosyal bilimler ve eğitim bilimleri arasında olduğu ve sözel zekâ alt faktöründe eğitim bilimlerinin diğer bilim alanlarına göre daha iyi olduğu ve son olarak görsel zekâ türünde farkın sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri, fen bilimleri ve eğitim bilimleri arasında olduğu ve görsel zekâ alt faktöründe fen bilimlerinin diğer bilim alanlarına göre daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erkek öğrencilerin kadınlara kıyasla FTFÖ'de daha iyi bir ortalamaya sahip oldukları tespit edilmiştir. Fakat genel toplama bakıldığında her iki cinsiyet grubunun da Futbolsever oldukları ortaya çıkmıştır.

Çalışmada bedensel zekâ ve kişilerarası zekâ arttıkça fanatizm düzeyinin de arttığı, varoluşçu zekâ, içsel zekâ, müziksel zekâ, doğacı zekâ ve sözel zekâ arttıkça fanatizmin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin öğrenim görmekte oldukları alanlarına göre FTFÖ'de alt boyutları ve genel toplamlarına bakıldığında anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Buna göre fanatizmin belli bir alanda sınırlı kalmadığı; beden eğitimi öğretmeni, doktor, mimar, ressam, bankacı, ziraatçı gibi birbirinden farklı tüm meslek dallarında ortaya çıkabileceği görülmüştür.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda:

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin, cinsiyete göre çoklu zekâ alanları arasında ilişki tespit edilmiş olup, araştırmanın 1. hipotezi doğrulanmıştır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin, alanlarına göre çoklu zekâ ölçeği alt faktörleri arasında ilişki tespit edilmiş olup, araştırmanın 2. hipotezi doğrulanmıştır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin, cinsiyete göre futbol taraftarı fanatiklik ölçeği arasında ilişki tespit edilmiş olup, araştırmanın 3. hipotezi doğrulanmıştır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin, öğrencisi oldukları alanlara göre fanatizm algısı anlamlı bir farklılık göstermemiş olup, araştırmanın 4. hipotezi reddedilmiştir ancak sağlık bilimler ve sosyal bilimler alanında öğrenim gören öğrenciler açısından yakın bir ilişki görülmüştür.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin, çoklu zekâ ölçeği ve futbol taraftarı fanatiklik ölçeği arasında ilişki tespit edilmiş olup, araştırmanın 5. hipotezi doğrulanmıştır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin, çoklu zekâ ölçeği alt faktörleri ile futbol taraftarı fanatiklik ölçeğinin yordanabilir olduğu tespit edilmiştir ve araştırmanın 6. hipotezi doğrulanmıştır.

5.3. Öneriler

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre aşağıdaki öneriler yapılabilir.

Araştırmada elde edilen puanlara bakarak içsel zekâ seviyesi arttıkça fanatizm düzeyinin azaldığı görülmektedir. Taraftar toplulukları arasında bu zekâ alanını geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılması fanatizm ile ilgili ortaya çıkan sorunların azalmasına yardımcı olabilir.

İçsel zeka alanını geliştirmeye yönelik olarak; kişisel gelişim aktivitelerine katılmak ve yaşlarına uygun gelişim kitapları okumak, günlük tutmak, meditasyon yapmak gibi etkinliklere bireyleri yönlendirerek bu zeka alanlarının gelişmesine katkı sağlanmalıdır.

Ülkemizde fanatizm göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Bu konu sadece spor ile sınırlı kalmayan, siyaset ve dini konularda da insanların büyük bir kısmında baskın olarak görüldüğünden dolayı ortaya sıklıkla sorunlar çıktığı ve gündeme geldiği ortada olan bir durumdur. Çağımızın gereği her kesimden kitleyi etkisi altına alabilen internet, medya aracılığıyla kamuoyu bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Bir takıma veya herhangi bir duruma körü körüne bağlanmanın asıl temellerinin aileden ve küçük yaşlarda çocuklara aşılandığı ve bilinçlerine işlendiği bilindik bir gerçektir. Bu hususta yaptığımız çalışmanın farklı yaş gruplarında yapıp sorunun kaynağına inerek iyileştirme çalışmaları yapılması faydalı olabilir.

Okullarda, özellikle beden eğitimi derslerinde çocukları rekabete itmek yerine, yardımlaşmayı, paylaşmayı öğrendikleri ortamlar yaratarak, bu yönde seminerler vererek sporun olumlu yönleriyle tanışmaları, sporun bir eğlence aracı olduğunu kavramaları, fair play ruhunu ve spor ahlakı edinmelerini sağlamak hem kısa hem de uzun vadede fanatizm ve şiddet ile ilgili olarak çok faydalı olabilir.

Antrenörlerin, oyuncuların maç öncesinde ve sonrasında yaptığı hareketler, söylediği sözler, spor programlarındaki içerikler müsabakayı takip eden taraftarların holigan tavırlar

sergilemesine neden olmaktadır. Bu nedenle gerek kulüpler özelinde gerek spor bilimleri fakültelerinde ve medya kuruluşlarında taraftarı kışkırtan davranışların sergilenmemesi için çalışmalar yürütülmeli ve bu işi yapan insanlar bilinçlendirilmelidir.

Grup liderlerinin eğitimi ve topluluğa olumlu anlamda yön verebilmesi önem taşımaktadır. Bu konuda gerekirse her kulübün kendi taraftar grubu liderini eğitmesi ve desteklemesi, tribünde çıkan olayları büyük ölçüde kontrol altına alabilmesi anlamına gelmektedir.

Tribünde olay çıkartan, sinirini, şiddete yönelik güdüsünü kontrol edemediği belirlenen taraftarlara psikolojik destek sağlanması veya taraftar grupları, futbolcular arasında yapılan, olumsuz duygularını kırmasını sağlayan barış ortamının sağlandığı etkinlikler yapılması önerilebilir.

Fanatizm ve holigan davranışlar sporun verdiği zevkin kaybolmasına sebebiyet vererek eğitici, eğlenceli, bütünleştirici ortamın kaybolmasına neden olur. Fanatizmi en az seviyeye indirebilmek için tüm ilgili kuruluşların iş birliği içerisinde beraber çalışması gerekmektedir. Gelecekte konuyla ilgili çalışma önerisi olarak bireylerin kişilik özelliklerinin de bir değişken olarak ele alınması literatüre katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Abdullayev, S. (2019). Taraftarların Futbol Takımlarına ve Ürünlerine Yönelik Tutum ve Algılamalar Üzerine bir Araştırma: Türkiye-Azerbaycan Karşılaştırması. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü, Sakarya.
- Acet, M. (2005). *Sporda Saldırganlık ve Şiddet*. Morpa Kültür yayınları, İstanbul.
- Açak, M., Düz, S., Karataş, Ö., Karademir, T., Kurak, K., ve Bayer, R. (2018). “Türkiye futbol federasyonu 1. ligindeki taraftarlarının fanatiklik durumlarının incelenmesi”. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3), 7-22.
- Agusman, R. ve Setiawan, C. (2018). The phenomenological study of fanaticism of football PSS Sleman supporters. *In 2nd Yogyakarta International Seminar on Health, Physical Education, and Sport Science (YISHPESS 2018) and 1st Conference on Interdisciplinary Approach in Sports (CoIS 2018)* Atlantis Press. 523-525
- Akamca, G. Ö., ve Hamurcu, H. (2005). “Çoklu zekâ kuramı tabanlı öğretimin öğrencilerin fen başarısı, tutumları ve hatırd tutma üzerindeki etkileri”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 178-187.
- Akkaya, C. (2008). “Küreselleşme ve futboldaki dönüşüm”. *ETHOS*, 1(4), 1-14.
- Aksoy, F. (2008). *Futbol Alt Yapıda Saha İçi Uygulamalar*. Demokratif Müdafii Matbaası, İstanbul.
- Akşar, T. (2005). *Endüstriyel Futbol*. Literatür Yayınları, İstanbul.
- Alkan, T. (1983). *Saldırganlık, Önyargı ve Yabancı Düşmanlığı*. Hil Yayınları, İstanbul.
- Almeida, L. S., Prieto, M. D., Ferreira, A. I., Bermejo, M. R., Ferrando, M., ve Ferrándiz, C. (2010). “Intelligence assessment: Gardner multiple intelligence theory as an alternative”. *Learning and Individual Differences*, 20(3), 225-230.
- Al-Sarraf, A.S.N. ve Okan, İ. (2020). “Spor bilimleri lisans öğrencilerinin fanatiklik düzeyinin araştırılması: Gazi üniversitesi örneği”. *Turan: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, 12(48), 90-96.
- Altınmakas, O. (2011). Elit Basketbol Oyuncularının Oynadıkları Mevkilere Göre Çoklu Zekâ Dağılımlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Altınok, E. (2008). Beden Eğitimi Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Çoklu Zekâ Alanlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Argan, M. ve Katirci, H. (2002). *Spor Pazarlaması*. Nobel Yayın Dağıtım: Eskişehir.
- Arıkan, A. (2003). İngilizce Öğretiminde Farklı Zekâ Profillerinin Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arıkan, Y. (2007). “Futbolda şiddet ve polis”. *Polis Bilimleri Dergisi*, 9, 1-4.
- Armstrong, T. (2000). *Multiple Intelligences in the Classroom*. Association for Supervision and Curriculum Development.
- Arslan, C. (2013). “Sporda/Futbolda Şiddet: Gerçekten Çözmek İstiyor Muyuz?”. Eyigün, S., Oral, B., Günay, R., Başaran, S., Yıldız, H., ve Efe, R., (ed.). içinde *Tüm Yönleriyle Sporda Şiddet*, (s. 81- 90), Dicle Üniversitesi Basımevi: Diyarbakır.
- Arslanoğlu, K. (2005). *Futbolun Psikiyatrisi: Sporun Psikolojisi ve Psikiyatrisi*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Artun, Ü. T., Atabeyoğlu, C., Aydın, N., Hiçyılmaz, E., San, H., Sevinçli, O.V., Somalı, V. (1992), *Türk Futbol Tarihi*. Grafik Sanatlar Matbaacılık A.Ş.: İstanbul.
- Ashton, J. K., Gerrard, B., ve Hudson, R. (2003). “Economic impact of national sporting success: evidence from the London stock Exchange”. *Applied Economics Letters*, 10(12), 783-785.
- Aslan, M. ve Uğraş, S. (2021). “Tendency of violence in team sports athletes: A scale development study”. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19(2), 156-167.
- Avcı, P. (2018). Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencileri ile diğer Fakülte Öğrencilerinin Çoklu Zekâ Alanları ve Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ayan, S. (2006). “Şiddet ve fanatizm”. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2), 191-209.

- Aydın, M. B., Hatipoğlu, D., ve Ceyhan, Ç. (2008). “Endüstriyel futbol çağında taraftarlık”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 289-316.
- Aygül, İ., ve Koç, C. (2016). “Tunceli Üniversitesi Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin çoklu zekâ alanları ile öğrenme stillerinin incelenmesi”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(37), 112-132.
- Ayorinde, S. A., Nnajieto, C. C., ve Anyakoha, I. C. (2016). “Dynamic and implications of football fans’ club and fans’ fanaticism for school violence among tertiary students in Lagos, Nigeria”. *African Research Review*, 10(4), 155-169.
- Babacan, T. ve Dilci, T. (2012). “Çoklu zekâ ölçeğinin Türkçe’ye uyarlama çalışmaları”. *Education Sciences*, 7(3), 969-982.
- Bacanlı, H. (2003). *Gelişim ve Öğrenme*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Başaran, B. I. (2004). “Etkili öğrenme ve çoklu zekâ kuramı: Bir inceleme”. *Ege Eğitim Dergisi*, 5(1), 7-15.
- Baymur, F. (1984). *Genel Psikoloji*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Behjat, F. (2012). “Interpersonal and intrapersonal intelligences: Do they really work in foreign-language learning?”. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 32, 351-355.
- Bellanca, J. (1997). *Active Learning Handbook for the Multiple Intelligences Classroom. Shoebox Curriculum. K-12*. IRI/Skylight Training and Publishing, Inc., 2626 South Clearbook Drive, Arlington, Heights.
- Berkant, A. G. H. G., ve Ekici, G. (2007). “Sınıf öğretmeni adaylarının fen öğretiminde öğretmen öz yeterlik inanç düzeyleri ile zekâ türleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 113-132.
- Biçici, R. (2013). “Aynı Bedendeki Farklı Karakterler Spor ve Şiddet”. Eyigün S., Oral B., Günay R., Başaran S., Yıldız H. ve Efe R., (ed). içinde *Tüm Yönleri ile Şiddet*. Dicle Üniversitesi Basımevi: Diyarbakır.
- Bilgin, H. (2017). Profesyonel Futbolcularda Kendi Taraftarları ve Rakip Taraftarların Yaptıkları Kötü Tezahüratın Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

- Bizman, A. and Yinon, Y. (2002). "Engaging in distancing tactics among sport fans: Effects on self-esteem and emotional responses". *The Journal of social psychology*, 142(3), 381-392.
- Bora, T. (2004). *Takımdan Ayrı Düzkoşu*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bridgewater, S. and Stray, S. (2002). "Brand values and a typology of premiership football fans". *Warwick Business School*.
- Brown, A. (2002). "United we stand: Some problems with fan democracy". A. Brown (ed). In *Fanatics*, (s. 70-88), Routledge: London.
- Brualdi, A. (1998). "Gardner's theory". *Teacher Librarian*, 26(2), 26.
- Budi, D. R. and Widyaningsih, R. (2020). "Revealing fanaticism of football supporters: Mass psychology perspective". *Annals of Tropical Medicine and Public Health*. 24(3), 31-38.
- Bulut, İ. (2003). Çocuklara Yabancı Dil Olarak İngilizce Öğretimi ve Çoklu Zekâ Teorisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bümen, N. T. (2004). *Okulda Çoklu Zekâ Kuramı: Ders Planları, Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Türkiye'deki Çoklu Zekâ Okulu Köy Enstitüleriyle Birlikte*. Pegem A yayıncılık, Ankara.
- Büyükalın, S. F. (2003). "Çoklu zekâ kuramı". *Eğitim ve Denetim Dergisi*, 1, 1-9.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. 23. Baskı. Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem A, Ankara.
- Campbell, B. (1994). *The multiple intelligences handbook: Lesson plans and more*. Campbell and Assoc Incorporated.
- Can B. (2017) Futbolda Taraftar ve Öfke İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Cantor, N. and Kihlstrom, J. (1989). "Social intelligence and cognitive assessments of personality". Wyer, R. Srull, T. (ed) In: *Advances in social cognition*. Volume II:

- Social intelligence and cognitive assessments of personality. (s. 1–59). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cerruti, C. (2013). “Building a functional multiple intelligences theory to advance educational neuroscience”. *Frontiers in Psychology*, 4(950), 6.
- Chan, D. W. (2003). “Multiple intelligences and perceived self-efficacy among Chinese secondary school teachers in Hong Kong”. *Educational Psychology*, 23(5), 521-533.
- Checkley, K. (1997). “The first seven and the eighth: A conversation with Howard Gardner”. *Journal of Educational Leadership*, 55(1), 8-13.
- Christison, M. A. (1996). “Teaching and learning languages through multiple intelligences”. *TESOL Journal*, 6(1), 10-14.
- Colom, R., Karama, S., Jung, R. E. and Haier, R. J. (2010). “Human intelligence and brain networks”. *Dialogues in clinical neuroscience*, 12(4), 489-501.
- Çamdereli, M. ve Gürer, M. (2008). “Futbolda görsel kimlik ögesi olarak kulüp armaları”. *Gazi Üniversitesi İletişim kuram ve araştırma dergisi*, 26, 135-168.
- Çamurcu, S. N. (2007). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Çoklu Zekâ Alanlarına Yönelik Dağılım Düzeylerinin Tespit Edilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Çelik, M. ve Yavuz, A. (2016). “Futbol taraftarlığı ve kurumsal aidiyet incelemesi”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 948-959.
- David, C. (2003). Multiple Intelligences and Perceived Self-Efficacy Among Chinese Secondary School Teachers in Hong Kong, *Educational Psychology*, December Vol. 23, No. 5.
- Demiral, Ü. (2006). Fen Bilgisi Öğretiminde Genetik Ünitesinin Kavranmasında Çoklu Zekâ Kuramının Öğrenci Başarısına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirel, Ö. (1999). *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretmenlik Sanatı*. Pegem Yayıncılık, Ankara.

- Demirel, Ö. (2002). *Eğitimde Program Geliştirme, Kuramdan Uygulamaya*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Demirel, Ö. (2007). *Eğitimde Program Geliştirme*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Demirel, Ö., Başbay, A. ve Erdem, E. (2006). *Eğitimde Çoklu Zekâ Kuram ve Uygulama*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Demirtaş, H. A. (2003). “Sosyal kimlik kuramı, temel kavram ve varsayımlar”. *İletişim Araştırmaları*, 1 (1), 123-144.
- DeNevers, D. M. (2014). Interpersonal intelligence and problem-based learning. Master's thesis. Dordt College Department of Education, Iowa.
- Devecioğlu, S. (2008). “Türkiye’de futbolun kurumsallaşması”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 373-396.
- Devecioğlu, S., Çoban, B. ve Karakaya, Y. E. (2014). “Futbol yönetimi ve organizasyonlarının görünümü”. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), s. 35-48.
- Dietz-Uhler, B., Harrick, E. A., End, C. and Jacquemotte, L. (2000). “Sex differences in sport fan behavior and reasons for being a sport fan”. *Journal of Sport Behavior*, 23(3), 219-231.
- Dikici, S. T. (2008). Türkiye'de Taraftarın Sosyal ve Siyasal Profili: Beşiktaş JK Çarşı Grubu Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Dikici, S. T. (2009). Çarşı: Bir Başka Taraftarlık. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Dikici, S. T. (2014). *Yakarız Bu Gezegeni: Futbol, Siyaset ve Tribünlere Dair*. Tortuga Yayınevi, İstanbul.
- Doewes, R. I., Purnama, S. K., and Islahuzzaman, N. (2020). “The miracle of women supporters’ fanaticism in Indonesian football”. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(2), 2352-2358.

- Doğaner, S., Erdeveciler, Ö., Balcı, V., Uyar, Y. , Bağış, T.Ö. ve Ercan, M. (2021). “Futbol taraftarlarının fanatiklik düzeylerinin belirlenmesi”. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 19 (4) , 257-269.
- Dross, D. H. (2009). “Group dynamics and human social relation”. *McGraw Hill*.
- Dung, N. T. and Tuan, L. T. (2011). “Accommodating classroom activities to EFL learners’ multiple intelligences”. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2(1), 79-79.
- Eker, Ö. G. (2010). “Futbolun dayanılmaz çekiciliği, büyülenen taraftar portresi, fanatizm ve Beşiktaş”. *Mini Folklor*, 22(85), 173-182.
- Erdem, R. ve Ulu, D. (2004). “Futbol takımı taraftarlığının hastane çalışanları üzerine etkisi”. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 7(1), 119-137.
- Erdoğan, İ. (2008). “Futbol ve futbolu inceleme üzerine”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 1-58.
- Erdüğan, F. ve Karacabey, K. (2019). *Egzersiz Katılım, Duygusal Zekâ ve İletişim Becerileri İlişkisi*. Efe Akademi Yayınevi: İstanbul.
- Erman, A. (2003). İlköğretim IV. Sınıf Öğrencilerinin Çoklu Zekâ Türlerindeki Dağılım ve Düzey Ölçümlerinin Müziksel Zekâ Düzeyleriyle Karşılaştırmalı İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ermiş, E. (2012). Aktif Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinin bazı Değişkenlere göre Çoklu Zekâlarının Karşılaştırılması. Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Erturan, A. G. ve Göde, O. (2008). “İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin bedensel/kinestetik zekâ erişilerinin cinsiyet ve spor yapma durumlarına göre karşılaştırılması”. *Spor Bilimleri Dergisi*, 19 (1), 23-34.
- Fişek, K. (1998). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Türkiye’de ve Dünyada Spor Yönetimi*. Bağırđan Yayınevi, Ankara.
- Galeano, E. (1997). *Gölgede ve Güneşte Futbol*. Ertuğrul Önalp ve Mehmet Necati Kutlu (çev.). Can Yayınları: İstanbul
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind*. Harper Collins Publishers, London.

- Gardner, H. (1993). *Frames of Mind: the Theory in Practice*. New York: Basic.
- Gardner, H. (1999). *Çoklu Zekâ Teorisini Daha Derinden İncelemek. Çoklu Zekâ, Görüşmeler ve Makaleler*. Meral Tüzel (çev.). BZD Yayıncılık: İstanbul.
- Genç, D. A. (1998). *Spor Hukuku*. Alfa Yayınları, Ankara.
- Goodnough, K. (2001). "Multiple intelligences theory: A framework for personalizing science curricula". *School Science and Mathematics*, 101(4), 180-193.
- Gökulu, G. (2008). "Futbol haberlerinin sunumunda şiddet fanatizm ve milliyetçilik". *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(3), 147-164.
- Green, Z. A. (2019). "Multiple intelligences mediate generalized self-efficacy and academic achievement. The role of political trust, perceived self-interest, and perceived societal interests in the evaluation of a policy initiative". *Baltic Journal of Psychology*, 20 (1, 2), 34–51.
- Green, Z. A., Noor, U. and Ahmed, F. (2020). "The body–mind–spirit dimensions of wellness mediate dispositional gratitude and life satisfaction". *Journal of Happiness Studies*, 21(8), 3095-3119.
- Gürbüz, R. ve Çatlıoğlu, H. (2003). "Çoklu zekâ kuramına göre olasılık konusunda geliştirilen materyallerin uygulanabilirliğine yönelik değerlendirmeler". *XII. Eğitim Bilimleri Kongresi*, 15-18 Ekim, Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürel, E. ve Tat, M. (2010). "Çoklu zekâ kuramı: Tekli zekâ anlayışından çoklu zekâ yaklaşımına". *Journal of International Social Research*, 3(11), 336-356.
- Gürer, B., Polat, D. ve Biçer, M. (2019). "Spor bilimleri alanında özel yetenek sınavına giren adayların çoklu zekâ alanlarının incelenmesi". *Tarih Okulu Dergisi*, 1613-1628.
- Hacıyev, İ. (2011). *Futbol Fanatizmi ve Türk Televizyonlarında Futbol Programları İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hagger, M. and Chatzisarantis, N. (2005). *The Social Psychology of Exercise and Sport*. McGraw-Hill Education, London.

- Hamid, P. A., SURIANSYAH, A. AND NGADIMUN, N. (2019). "The relationship between interpersonal and emotional intelligence on teacher performance". *Journal of K6 Education and Management*, 2(1), 71-77.
- Hill, T. (2004). *A Photographic History of English Football*. Parragon, Birleşik Krallık.
- Hopkins, M. and Treadwell, J. (2014). *Football Hooliganism, Fan Behaviour and Crime Contemporary Issues*. Palgrave Macmillan, New York.
- Horowitz, I. A. and Bordens, K. S. (1995). *Social Psychology*. Mayfield Publishing Company, California.
- Hoşgörür, V. ve Katrancı, M. (2007). "Sınıf ve beden eğitimi ve spor öğretmenliği öğrencilerinin baskın zekâ alanları (Kırıkkale üniversitesi eğitim fakültesi örneği)". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (24), 33-42.
- Hughes, M. and Johnson, G. (2004). *Fanaticism and Conflict in the Modern Age*. Routledge.
- Hunt, A. K., Bristol, T. and Bashaw, E. R., (1999). "A conceptual approach to classifying sports fans". *Journal of Services Marketing*, 13 (6), 439-452.
- Hünerli S. (1997). "Türkiye’de futbol iktidarı ve fanatizmin karikatürde yansıması". *Sanat Dergisi*, 97-107.
- Ibnian, S. and Hadban, D. (2013). "Implications of Multiple Intelligences Theory in ELT Field". *International Journal of Humanities and Social Science*.
- İkizler, H. C. ve Tekin, A. (2008). "Sporda fanatizme neden olan güdüler ve cinsiyet". *Türkiye Kick Boks Federasyonu Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 28-38.
- İnal, A. N. (2013). *Futbolda Eğitim ve Öğretim*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- İnan, T. (2007). Türkiye’deki Futbol Kulüplerinin Gişe Gelirlerini Arttırmaya Yönelik Uygulamaların İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- İnel, M. S. (1996). Kimlik Oluşumunda Spor Ne Kadar Merkezde. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- James, M. and Pearson, G. (2006). "Football banning orders: analysing their use in court". *The journal of criminal law*, 70(6), 509-530.

- Jewell, R. T., Simmons, R. and Szymanski, S. (2014). “Bad for business? The effects of hooliganism on English professional football clubs”. *Journal of Sports Economics*, 15(5), 429-450.
- Jones, E. (2017). “One size fits all? Multiple intelligences and legal education”. *The Law Teacher*, 51(1), 56-68.
- Kahraman, A. (1995). *Osmanlı Devleti'nde Spor*. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Kalkan, N. (2016). 6222 Sayılı Kanun Gereğince Ceza Almış Futbol Taraftarlarını Şiddete Yönelten Faktörlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.
- Kanazawa, S. (2010). “Evolutionary psychology and intelligence research”. *American Psychologist*, 65(4), 279-289.
- Karakaş, F., Ermiş, E. ve Erilli, N. (2014). “Polis meslek yüksekokulu öğrenci adaylarının fiziki yeterlilik parkur süresi ile çoklu zekâları ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelenmesi”. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 18-26.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınları, Ankara.
- Katırcı, H. (2014). “Türkiye’de futbol kulübü-taraftar iletişimi”. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(1), 41-50.
- Kaukiainen, A., Björkqvist, K., Lagerspetz, K., Österman, K., Salmivalli, C., Rothberg, S. and Ahlbom, A. (1999). “The relationships between social intelligence, empathy, and three types of aggression”. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 25(2), 81-89.
- Kazan, B. (2009). Türkiye’de Futbol Fanatizm ve Şiddet. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıçgil, E. (2003). “Popüler Kültür ve Futbolda Şiddet”. İçinde *Futbolda Şiddet ve Önlenmesi*, Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi: Ankara.
- Kıvanç, Ü. (2001). *Kesin Ofsayt: Televizyon Futbolu ve Futbol Medyası*. İletişim Yayınları, İstanbul.

- Klein, P. D. (1997). "Multiplying the problems of intelligence by eight: A critique of Gardner's theory". *Canadian Journal of Education/Revue canadienne de l'education*, 22(4), 377-394.
- Koç, E. (2010). "Gabriel Marcel'e göre fanatizm". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 127-138.
- Koçer, M. (2012). "Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(32), 111-135.
- Konrad, S. ve Hendl, C. (2000). *Duygularla Güçlenmek*. Meral Taştan (çev.). Hayat Yayınları, İstanbul.
- Kozanoğlu, C. (2002). *Türkiye'de Futbol: " Bu Maçı Alıcaz! İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Köse, H. (2014). Algılanan Taraftar Odaklılık ve İlişki Kalitesinin Taraftar Tüketim Davranışı Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kucukibis, H. F. and Gul, M. (2019). "The Relationship between Attitudes towards Physical Activity and Self-Esteem of High School Students". *Asian journal of education and training*, 5(1), 70-73.
- Kula, F. (2005). Çoklu Zekâ Kuramı İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Ondalık Sayılar Konusundaki Başarılarına ve Bilgilerinin Kalıcılığına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergen Psikolojisi*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kurtiç, N. (2006). Futbol Seyircisini Saldırganlığa İten Psiko-Sosyal Nedenler (Sakarya İl Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kuru, E. (2003). "Görsel Medya ve Futbol Seyircisinin Şiddet İlişkisi". Ankara İl Emniyet Müdürlüğü (ed.). içinde *Futbolda Şiddet ve Önlenmesi*. Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi, Ankara.
- Kutomanov, S. A., Lipich, T. I., Borisova, O. S. and Pocheptsov, S. S. (2019). "Football fans in the context of negative identity". *Revista San Gregorio*, 32.

- Lazear, D. (1993). *Seven Pathways of Learning: Teaching Students and Parents About Multiple Intelligences*. Zephyr Press, Tucson.
- Mayer, J. D., Salovey, P., Caruso, D. R. and Sitarenios, G. (2001). "Emotional intelligence as a standard intelligence". *Emotion*, 1(3), 232-242.
- McClellan, J.A. and Conti, G.J. (2008). "Identifying the multiple intelligences of your students". *Journal of Adult Education*, 37(1), 13-32.
- Mokhtar, I. A., Majid, S. and Foo, S. (2008). "Teaching information literacy through learning styles: The application of Gardner's multiple intelligences". *Journal of Librarianship and Information Science*, 40(2), 93-109.
- Moran, S., Kornhaber, M. and Gardner, H. (2006). "Orchestrating multiple intelligences". *Educational leadership*, 64(1), 22.
- Morgan, H. (1996). "An analysis of Gardner's theory of multiple intelligence". *Roeper Review*, 18(4), 263-269.
- Müniroğlu, S. ve Deliceoğlu, G. (2008). *Futbolda Müsabaka Analizi ve Gözlem Teknikleri*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Namlı, N. A. (2016). Bulanık Mantık ile Belirlenmiş Çoklu Zekâ Alanlarına Göre Düzenlenmiş Öğrenme Ortamlarının Öğrencilerin Akademik Başarılarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ndia, L., Solihati, E. and Syahril, Z. (2020). "The Effect of Learning Models and Multiple Intelligences on Mathematics Achievement". *International Journal of Instruction*, 13(2), 285-302.
- Ocak, G. ve Çoban, A. (2007). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Or, E. (2009). *Taraftar Memnuniyeti*. TFF-FGM Futbol Eğitim Yayınları, İstanbul.
- Oral, B. (2001). "Branşlarına göre üniversite öğrencilerinin zekâ alanlarının incelenmesi". *Eğitim ve Bilim*, 26(122), 19-31.
- Orpinas, P., Murray, N. and Kelder, S. (1999). "Parental influences on students aggressive behaviors and weapon carrying". *Health Education & Behavior*, 26(6), 774-787.
- Özden, Y. (2011), *Öğrenme ve Öğretme*. Pegem Yayıncılık, Ankara.

- Özguven, E. (1998). *Psikolojik Testler*. Yeni Doğuş Matbaası, Ankara.
- Öztürk, S. B. (2003). Spor, Taraftar Saldırıcılığı ve Güvenlik Önlemleri. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Paksoy, E. (2014). Futbol Fanatizmi, Taraftar Kimliği: Beşiktaş Çarşı Taraftarlarının Taraftarlıkla İlgili Davranışlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Pearson, G. (2005). “Qualifying for Europe-The Legitimacy of Football Banning Orders on Complaint under the Principle of Proportionality”. *Entertainment and Sports Law Journal*, 3(1), 122-132.
- Perez, M. P. and Ruz, N. R. (2014). “Intrapersonal intelligence and motivation in foreign language learning”. *European Scientific Journal*, 10(17), 142-150.
- Pishghadam, R. (2009). “Emotional and verbal intelligences in language learning”. *Iranian Journal of Language Studies*, 3(1), 43-64.
- Polat, D., Biçer, M. ve Gürer, B. (2019). “Spor Bilimleri Alanında Özel Yetenek Sınavına Giren Adayların Çoklu Zekâ Alanlarının İncelenmesi”. *Journal of History School*, 43, 1613-1628.
- Potter, R. F. and Keene, J. R. (2012). “The effect of sports fan identification on the cognitive processing of sports news”. *International Journal of Sport Communication*, 5(3), 348-367.
- Randle, S. G. (2000). *Sport Administration in Developing Countries*. Alfa Printing Press, Lagos.
- Real, M. R. and Mechikoff, R. A. (1992). “Deep fan: Mythic identification, technology, and advertising in spectator sports”. *Sociology of Sport Journal*, 9(4), 323-339.
- Rohaniyah, J. (2017). “Integrating learning style and multiple intelligences in the teaching and learning process”. *Wacana Didaktika*, 5(1), 19-27.
- Ronald, B. and Jean-Pierre, D. (2019). “The role of commercialisation of the european football business for the emotional bond between fans and clubs”. *Advances in Management*, 12(1), 8-29.

- Russell, G. (1993). *The Social Psychology of Sport*. Springer-Verla, New York.
- Saban, A. (2005). *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Saçaklı, H., Kale, R., Özdemir, Y. ve Gökçe, E. (1995). *Futbol*. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Saint-Aberdeen, K.U. (2010). *Systemic Approaches to Management of Sport Violence In 21st Century*. Dimensional Publications, Accra.
- Selçuk, Z., Kayılı, H. ve Okut, L. (2004). *Çoklu Zekâ Uygulamaları*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Sezer, D. (2008). Yeni Programdaki “Madde ve Isı” Ünitesine Yönelik Laboratuvar Etkinliklerinin Çoklu Zekâ Kuramına Göre Yürütülmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Shearer, B. (2004). “Multiple intelligences theory after 20 years”. *Teachers college record*, 106(1), 2-16.
- Smith, M. K. (2008). Howard Gardner, multiple intelligences and education, *The Encyclopedia of Informal Education*.
- Spirovska, E. (2013). “Integrating multiple intelligences in teaching English as a foreign language- SEEU experiences and practices”. *Versita*, 9 (1), 1-12.
- Spyropoulou, S., Skarmeas, D. and Katsikeas, C. S. (2010). “The role of corporate image in business-to-business export ventures: A resource-based approach”. *Industrial Marketing Management*, 39(5), 752-760.
- Stefanakis, E. H. (2002). *Multiple Intelligences and Portfolios: A Window Into the Learner's Mind*. Heinemann, Portsmouth.
- Stein, P.J. and Hoffman, S. (1978). “Sports and male role strain”. *Journal of Social Issues*, 34(1), 136-150.
- Stemmler, T. (2000). *Futbolun Kısa Tarihi*. Necati Aça (çev.). Dost Kitabevi: Ankara.
- Sternberg, R. (1985). *Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sünbül, A. M. (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Eğitim Yayınevi, Konya.

- Şahin, M. (2003). *Sporda Şiddet ve Saldırganlık*. Nobel Yayın, Ankara.
- Şenol Z. (2018). Spor Ekonomisinde Futbol Taraftarına Yönelik Kişilik ve Taraftarlık Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Şentürk, B. ve Yazıcı, A.G. (2020). “Sporcuların Çoklu Zekâ Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Ordu İli Örneği”. *Uluslararası Egzersiz Psikolojisi Dergisi*, 2(1), 36-48.
- Şuruba-Rusen, A. M., Muraretu, D., Muraretu, D. C., Petre, R. L. and Teodoru, M. D. (2021). “Analysis on the Multiple Intelligences of Students from Faculty of Physical Education and Sports”. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 11(4), 185-199.
- Talimciler A. (2015). *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Spor*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Talimciler, A. (2008). “Futbol değil iş: endüstriyel futbol”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26(2), 89-114.
- Tarman, S. (1998). *Çoklu Zekâ Teorisi Ve Zekânın Yedi Türü*. Yaşadıkça Eğitim Dergisi, İstanbul.
- Tarman, S. (1999). Program Geliştirme Sürecinde Çoklu Zekâ Kuramının Yeri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taşgın, Ö. (2000). Fenerbahçe Futbol Seyircisinin Sosyo-Ekonomik Profili. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Taşmektepligil, M.Y., Çankaya, S. ve Taner, T. (2015). “Futbol taraftarı fanatizm ölçeği”. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 41-49.
- Temiz, N. (2007). *Çoklu Zekâ Kuramı: Okulda ve Sınıfta*. Nobel Yayın, Ankara.
- Theodorakis N.D., Wann D., Nassis P. and Luellen T.B. (2012). “The relationship between sport team identification and need to belong”. *International Journal of Sport Management and Marketing*, 12(1/2), 25-38.
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe Sözlüğü*. Bulut Yayınları, İstanbul.

- Tirri, K. and Nokelainen, P. (2008). "Identification of multiple intelligences with the Multiple Intelligence Profiling Questionnaire III". *Psychology Science*, 50(2), 206.
- Titrek, O. (2007). *Iq'dan Eq'ya: Duyguları Zekice Yönetme*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Tuğrul, B. (2003). "Çocuğu Tanıma ve Değerlendirme". M. Sevinç, (ed). *Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, Morpa Kültür Yayınları: Ankara.
- Tuncel, G. (2012). *Toplumsal Gruplar ve Özellikleri*. Coşkun, H. (Ed.), Sosyal psikoloji (s. 63-88). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Turan, E. B., Uğurlu, A., Şakar, M. ve Sarıkaya, E. (2018). "Öğrenci taraftar topluluklarının futbol fanatiklik düzeylerinin belirlenmesi: Akdeniz Üniversitesi örneği". *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 74-80.
- Turner, J. C. and Reynolds, K. J. (2012). "Self-categorization theory". *Handbook of Theories in Social Psychology*, 2(1), 399-417.
- Ulukan, M. (2018). *Okçuların Dikkat ve Performans Düzeylerinin Zekâ Türleri ile İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Ünsal A. (2001). "Genişletilmiş bir şiddet tipolojisi", *Cogito*, 6(7), 29-37.
- Üstünel, R. ve Alkurt, Z. (2015). "Futbolda şiddet ve düzensizliğin önlenmesi için 6222 sayılı yasanın getirdiği yeni bir uygulama: Elektronik bilet ve yaşanan sorunlar". *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 25(2), 141-175.
- Veronica, P., Veronica, M., Teodora, I. and Gabriel, T. (2019). "Correlative Study on the Fair Play Behaviour of Athletes, Level of Education". *Science, Movement and Health*, 19(2), 322-327.
- Viens, J. and Kallenbach, S. (2003). *Mı Grows Up: Multiple İntelligences in Adult Education Sourcebook*. National Center For The Study of Adult Learning and Literacy, Boston.
- Voigt, D. (1998). *Spor Sosyolojisi*. Ayşe Atalay (çev.). Alkım Yayınları: İstanbul.
- Vojinovic, B. (2016). *Futbolda Şiddet ve Hukuki Boyutları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Vural, B. (2005). *Öğrenci Merkezli Eğitim ve Çoklu Zekâ*. Hayat yayıncılık, İstanbul.

- Wellman Jr, J. K. and Tokuno, K. (2004). "Is religious violence inevitable?". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 43(3), 291-296.
- Wilinski, A. and Kupracz, L. (2020). "A Comparative Study of the Multiple Intelligence Profiles of First-Year IT Students and Employed Graduates". *Informatics in Education*, 19(3), 491-517.
- Willis, J. K. and Johnson, A. N. (2001). "Multiply with MI using multiple intelligences to master multiplication". *Teaching Children Mathematics*, 7(5), 260-269.
- Wong, M. M. and Csikszentmihalyi, M. (1991). "Affiliation motivation and daily experiences". *Journal of personality and social psychology*, 60, 154-164.
- Worthen, K. (2012). Examining crowd violence connected to sport applying the hooligan template. University of Central Florida, USA.
- Xu, J. (2020). "Identifying Students' Self-perceived Multiple Intelligence Preferences: The Case of Students from Heilongjiang International University, China". *Arab World English Journal*, 11(2), 59-69.
- Yaman, M., Duman, S. ve Hergüner, Ç. (2001). "Türkiye ligindeki müsabık voleybolcu, hentbolcu ve futbolcu bayanlar arasındaki başarı motivasyonu farklılıklarının araştırılması". *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 25, 102-107.
- Yavuz, K. E. (2001). *Eğitim-Öğretimde Çoklu Zekâ Teorisi ve Uygulamaları*. Özel Ceceli Okulları, Ankara.
- Yelkikalan, N. (2006). "21. yüzyılda girişimcinin yeni özelliği: Duygusal zekâ". *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(2), 39-51.
- Yıldırım, İ. (2003). *Bireyi Tanıma Teknikleri, Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Pegem A Yayınları, Ankara.
- Yıldız, H. ve Açak, M. (2018). "Lise öğrencilerinin futbol fanatizm düzeylerinin incelenmesi". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 738-748.
- Yılmaz, E. B. (2010). Zekâ Türleri ile Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Zabun, B. (2006). Çoklu Zekâ Kuramı ve Öğretim Uygulamaları. Erişim: 11 Ağustos 2021, www.fenokulu.net/cokluzekakurami.htm

Zelyurt, M. K. (2011). Türkiye’de Futbol Şiddetinin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi ve Çözüm Önerileri. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Zhang, F. (2017). Research on the cultivation of Chinese competitive sports reserve talents based on the theory of Multiple Intelligences. In 2017 3rd Conference on Education and Teaching in Colleges and Universities. Atlantis Press.

EKLER

EK-1 SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER

1) Cinsiyet?

- Kadın
- Erkek

2) Yaş?

- 18
- 19
- 20
- 21
- 22
- 23
- 24
- 25
- 26
- 26+

3) Eğitim Görmekte Olduğunuz Fakülte?

Sağlık Bilimleri;

- Diş Hekimliği Fakültesi
- Sağlık Bilimleri Fakültesi
- Spor Bilimleri Fakültesi
- Tıp Fakültesi

Sosyal Bilimler;

- Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
- Güzel Sanatlar Fakültesi
- İlahiyat Fakültesi
- İletişim Fakültesi
- Siyasal Bilimler Fakültesi
- Turizm Fakültesi

Fen Bilimleri;

- Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi
- Çanakkale Uygulamalı Bilimler Fakültesi
- Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Fakültesi
- Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
- Mühendislik Fakültesi
- Ziraat Fakültesi

Eğitim Bilimleri;

- Eğitim Fakültesi
- Fen Edebiyat Fakültesi

4) Eğitim gördünüz Bölüm (Kısaltma olmadan tam adını yazınız)

(.....)

5) Eğitim gördünüz Sınıf?

- Hazırlık
- 1
- 2
- 3
- 4
- 4+
- 5
- 6
- 6+

6) Ailenizle ikamet ettiğiniz yer?

- Köy
- Belde
- İlçe
- İl
- Büyükşehir

7) Ailenizin toplam gelir aralığı?

- 0-2000tl
- 2001-4000tl
- 4001-6000tl
- 6001 ve üzeri

8) Öğrenciliğiniz süresinde gelir getiren bir işte çalışıyor musunuz? Evet, ise: Haftalık kazancınız ne kadardır?

- Çalışmıyorum
- 0-500tl
- 501-1000tl
- 1001-1500tl
- 1501-2000tl
- 2001-2500tl
- 2501-3000tl
- 3000tl ve üzeri

EK-2 FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ

Aşağıda size en uygun gelen ifadenin karşısındaki kutucuğa işaret koyabilirsiniz. İfadeleri değerlendirirken Kesinlikle Katılmıyorum(1), Katılmıyorum(2), Katılıyorum(3), Kesinlikle Katılıyorum(4) şeklinde yapılan dereceye göre yapmanız önemlidir. Olması gereken durumu değil, var olan duruma göre değerlendirme yapılması önemlidir.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Canlı yayınlarda spikerin takımım aleyhine yaptığı yorumlara çok sinirlenirim				
2.Takımımın maçlarını izlemek için stadyumlara giderim				
3.Takımımın sembollerini gösteren kıyafet ve malzemelerle maça giderim				
4.Stattaki bütün tezahürlere eşlik ederim				
5.Maç esnasında kızdığımda sahaya yabancı cisim atabilirim				
6.Tribünlerle ilgilenmekten çoğu zaman golü göremediğim olur				
7.Takımım müsabakayı kazanmak için, kural dışı dâhil her yolu denemelidir				
8.Çoğu zaman tribünden rakip oyuncu veya hakem aleyhine kötü tezahürat yaparım				
9.Rakip takım taraftarlarına yapılan fiili şiddeti doğal karşılarım				
10.Takım tutmayan kişileri veya çocukları kendi takımımın taraftarı yapmak için uğraşırım.				

Ek-2'nin devamı

11.Rakip takım izleyicisini takımının renkleri ile dışarıda görsem ona saldırmamak için kendimi zor tutarım				
12.Rakip takım izleyicisi ile kavga çıkarsa çekinmeden kavgaya girerim				
13.Oyun çığırından çıkmışsa bazen çekinmeden sahaya girebilirim				

EK-3 ÇOKLU ZEKÂ ÖLÇEĞİ

İnsanlar bilme ve öğrenme biçimleri bakımından farklılık gösterirler. Bu farklılıklar ‘Çoklu Zekâ’ olarak adlandırılır. Aşağıda çoklu zekânın her bir alanı ile ilgili olan üç grup içerisinde 27 maddelik bir anket bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, hangi yolla öğrenmenin size uygun olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Her grupta dokuz madde bulunmaktadır. Her üç grup için maddeleri size uygunluğuna göre derecelendiriniz. **Size en yakın madde için 1, size en yakın ikinci madde için 2 yazınız.** Bu işleme bütün maddeleri 1’den 9’a kadar sıralayarak devam ediniz. **Size en uzak madde 9** olmalıdır. Her madde için bir tek sayı yazınız.

Aşağıdaki 9 maddelik ifadeleri, size uygun olacak şekilde, 1’den 9’a kadar sıralayınız.		Sıralama
1	Hareketli bir yaşam tarzım var.	
2	Düşünme egzersizleri faydalıdır.	
3	Grupla beraber hareket ederim.	
4	Adil olmak, benim için önemlidir.	
5	Sistemli olmak, başarılı olmama yardımcı olur.	
6	Farklı müzik türlerinden hoşlanırım.	
7	Yaşadığım yerde geri dönüşümü sağlamak için çaba gösteririm.	
8	Günlük tutarım.	
9	Üç boyutlu yap-boz yapmaktan hoşlanırım.	
Aşağıdaki 9 maddelik ifadeleri, size uygun olacak şekilde, 1’den 9’a kadar sıralayınız.		
10	Dışarıda oynanan oyunları severim.	
11	Yaşamın anlamı ile ilgili sorular benim için önemlidir.	
12	Başkalarıyla etkileşim içinde olduğumda, en iyi şekilde öğrenirim.	
13	Sosyal adalete ilişkin sorunlarla ilgilenirim.	
14	Düzeni bozan insanlar, beni kolaylıkla sinirlendirir.	
15	Bir müzik aleti çalmakla her zaman ilgilenmişimdir.	
16	Hayatımda hayvanların önemli bir yeri vardır.	
17	Yazmaktan hoşlanırım.	
18	Nesneleri, zihnimdeki resimleriyle canlandırabilirim.	

Ek-3'ün devamı

Aşağıdaki 9 maddelik ifadeleri, size uygun olacak şekilde, 1'den 9'a kadar sıralayınız.		
19	Aletlerle çalışmayı severim.	
20	Hayatla ilgili soruları tartışmayı severim.	
21	Ders dışı etkinlikler ve kulüp etkinlikleri eğlencelidir.	
22	Konuyu seversem en iyi şekilde öğrenirim.	
23	Adım adım yönlendirmeler bana çok katkı sağlar.	
24	Şarkı sözlerini kolaylıkla hatırlarım.	
25	Doğa gezintilerini eğlenceli bulurum.	
26	Yabancı diller ilgimi çeker.	
27	Düşünceleri zihnimde canlandırabilirim	

EK-4 ÖLÇEK İZİN RAPORU

Re: Çoklu Zeka Ölçeği İzni

Tugba Babacan
2/26/2022 5:41 PM

Kime: Cansu Kaygusuz

Merhabalar, ilgili ölçeği referans kullanarak kullanmanızda herhangi bir sakınca yoktur. İyi çalışmalar dilerim.

26 Şub 2022 Cmt, saat 13:33 tarihinde Cansu Kaygusuz

şunu yazdı:

Merhaba hocam, ben Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi yüksek lisans öğrencisiyim. Türkçeye uyarladığınız Çoklu Zeka Ölçeğini kendi tezimde referans göstererek kullanmak için izninizi istiyorum.

Windows için [Posta](#) ile gönderildi

Re: Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği

Prof Dr Soner Cankaya
22:13

Kime: Cansu Kaygusuz

Cansu merhaba,
Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğini kaynak göstererek kullanmanızda herhangi bir sakınca yoktur.
Tez çalışmanızda kolaylıklar dilerim.

Kimden: "Cansu Kaygusuz"

Kime:

Gönderilenler: 14 Haziran Salı 2022 22:41:37

Konu: Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği

Merhaba hocam, ben Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi yüksek lisans öğrencisiyim. Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğini referans göstererek kendi tezimde kullanmak için izninizi istiyorum.

